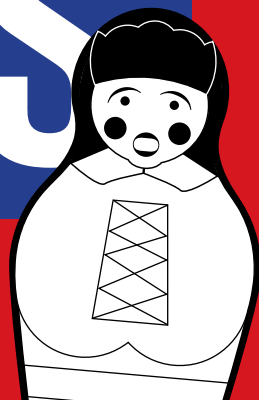
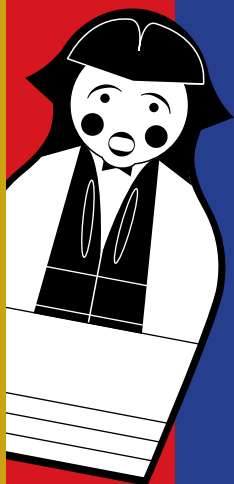
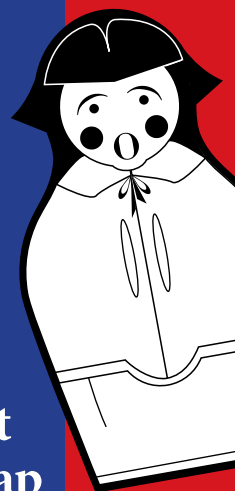
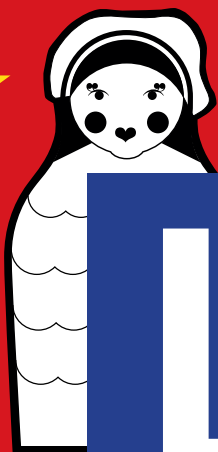

LANG LEVE DE REUS KENS

Hoe de Reuzenstoet
al 300 jaar blijdschap
brengt in Borgerhout

LANG LEVE DE REUSKENS

**Hoe de Reuzenstoet al 300 jaar
blijdschap brengt in Borgerhout**

stadskronieken

In 1712 ging in Borgerhout voor het eerst een Reuzenstoet uit. Dat die traditie ook vandaag nog steeds springlevend is, is geen toeval maar een welbewuste keuze. Zoals Borgerhout veranderde, zo veranderde ook de Reuzenstoet. Deze Stadskroniek laat je kennismaken met de Reuskens en de Reuzenstoet van gisteren en vandaag. Hoe slaagden de mensen achter de Reuzenstoet erin om in het superdiverse Borgerhout van een eeuwenoude traditie opnieuw een levendig gemeenschapsgebeuren te maken?

REUS

REUZIN

VOORWOORD

Dag kleine en grote lezers,

Wij zijn de Reuskens van Borgerhout. We zijn met vier en hebben elk onze naam: Reuzin, Reus, Dolfijn en Kinnebaba. Waar we vandaan komen, hoe we eruitzien en wat ons zo speciaal maakt, daarover gaat dit boek. Omdat we niet veel groter zijn dan een volwassen mens, worden we reuskens genoemd. Wij zijn dus kleine reuzen en ook een beetje dik (dat maakt ons zo schattig, hebben we van horen zeggen).

Zelf kunnen we niet praten, maar we hebben wel heel wat te vertellen. Want al meer dan driehonderd jaar zwaaien en dansen we tijdens de jaarlijkse Reuzenstoet in Borgerhout. Hoeveel kinderen en volwassenen ons al de hand hebben geschud, ons vrolijk hebben toegewuifd, of ons stevig hebben geknuffeld, daarvan zijn we al lang de tel kwijt.

Wat we wel weten is dat overal waar we komen, we voor blijdschap zorgen. Van ons wordt namelijk gezegd dat we iets magisch hebben: wat wij kunnen toveren, is een glimlach op eenieders gezicht. Als kleine reuzen zijn we bovendien super aaibaar. Ja: ons aanraken mag! Van ons moet niemand schrik hebben! Wij zijn de vrienden van iedereen, klein of groot, jong of oud, habitué of nieuwkomer.

Heb je meer of minder? Ben je groot of klein, in Borgerhout mag jij er zijn! Waar de Reuskens zijn, is het feest. Daar kan heel Borgerhout van meespreken. Kom maar eens kijken naar onze jaarlijkse Reuzenstoet in september. Daar lopen, rollen en rijden ook nog heel wat andere reuzen in mee, in allerlei maten en gewichten, kleuren en vormen, lengtes en breedtes... Allemaal gemaakt door lieve mensen uit Borgerhoutse scholen, verenigingen en buurtgroepen (zelfs van buiten Borgerhout!). De voorbije jaren kregen we zo meer dan honderd nieuwe reuzenvrienden erbij, elk met hun eigen verhaal. Wij brengen heel Borgerhout bijeen en tellen vrienden van over heel de wereld. Als dat niet groots is!

Graag tot ziens op onze volgende Reuzenstoet! Iedereen van Borgerhout en ver - nee: reuzever - daarbuiten is welkom!

Reuzengroetjes uit Borgerhout,

REUS DOLFJIN
REUZIN* KINNEBABA*

LANG LEVE DE REUSKENS

LANG LEVE DE REÛSKENS

INHOUD

12 REUSKENS EN REUZENSTOET
VAN BORGERHOUT

---

64 BORGERHOUT LAAT
NIEMAND KOUD

---

74 TRANSITIE VAN EEN TRADITIE:
ERFGOED IN BEWEGING

---

96 REUZENTIJDLIJN

---

102 DANSENDE REUSKENS:
BEKNOPT HISTORISCHE SCHETS

---

129 MEMORABILIA

4

WEETJES OVER DE REUSKENS

- ★ De Reuskens zijn de oudste inwoners van Borgerhout (ze zijn al meer dan drie eeuwen oud).
- ★ Over het ontstaan van de Reuskens werd een luisterverhaal gemaakt.
- ★ Op de beiaard in het oud-gemeentehuis van Borgerhout weerklinkt elk uur een stukje uit een reuzenlied.
- ★ De Reuskens slapen op de zolder van BorGerHub (Turnhoutsebaan 92).

CIJFERS OVER DE REUSKENS

- ★ 4 Reuskens: 3 broers en 1 zus, (op p. 14 leer je eindelijk hoe de Reuskens uit elkaar te houden).
- ★ Circa 2 meter groot.
- ★ 311 jaar oud, dat is de leeftijd van de Reuskens bij de eerste druk van dit boek.
- ★ De Reuskens doen 3 verschillende dansjes.

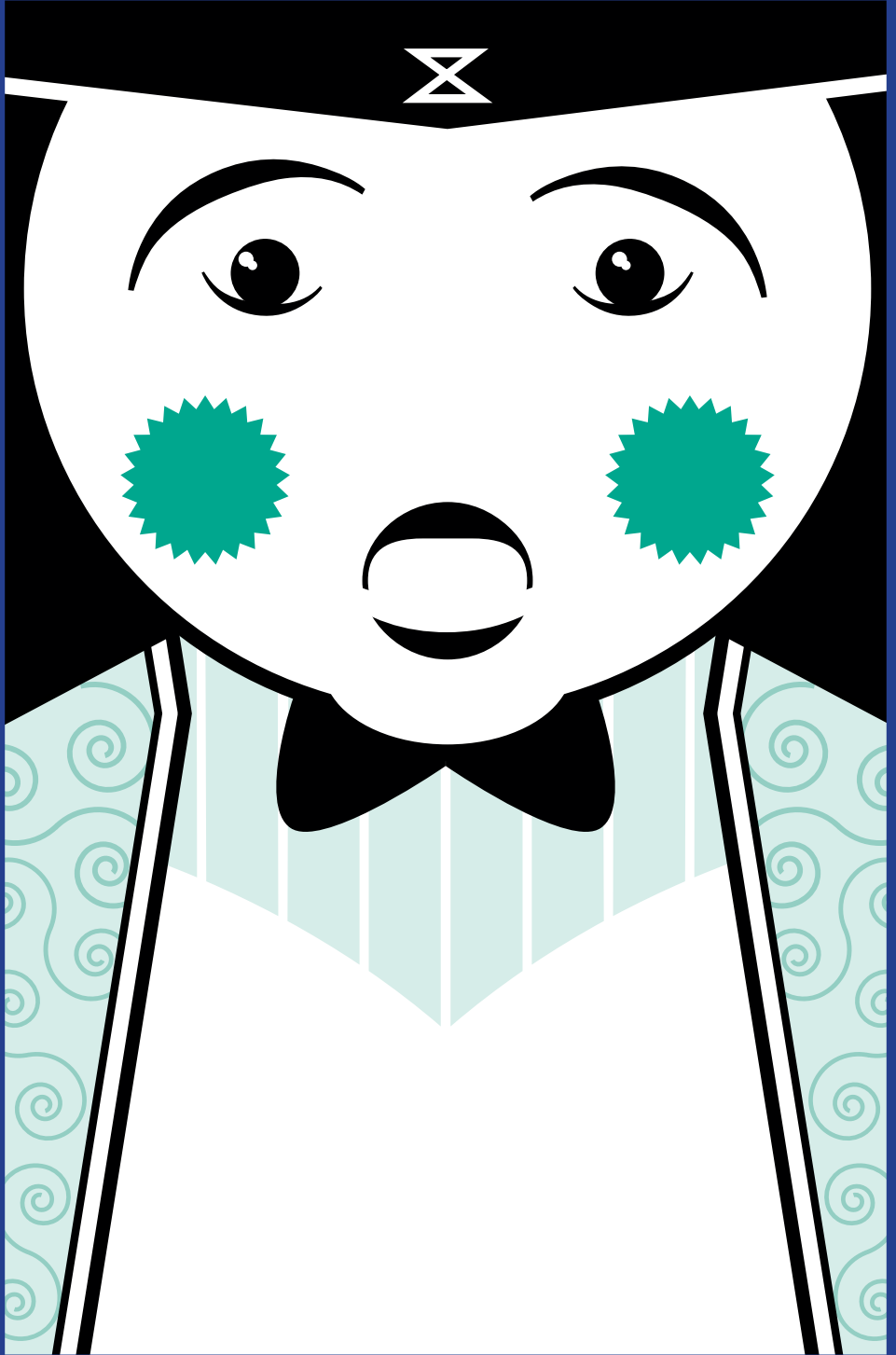
WEETJES OVER DE REUZENSTOET

- ★ De stoet gaat uit sinds 1712.
  - ★ De stoet telt meer dan 1.000 deelnemers en trekt 10.000 tot 30.000 toeschouwers. Meer dan 90 vrijwilligers leiden de stoet in goede banen.
  - ★ Het parcours is 5,9 km lang (van Gitschotelhof tot Moorkensplein).
  - ★ Er zijn meer dan 100 nieuwe reuzen gemaakt sinds de 300ste verjaardag in 2012.
-

WEETJES OVER DE PRAALSTOET

- ★ 6 praalwagens (van Borgerhout): 1 reuzenwagen, 1 maagdenwagen, 2 schepen (groot en klein schip), 1 walvis en 1 zwaan.
- ★ 4 dolfijntjes (van Antwerpen).
- ★ 1 reuzenkrabbenpoot (bij Kapertein).
- ★ 1 smijtpop (Spaanse Wallenbak).

**REUSKENS
EN REUZENSTOET
VAN
BORGERHOUT**

1712 is het geboortjaar van de Reuzenstoet. Driehonderd jaar later gaat de stoet nog steeds uit, tot groot plezier van duizenden toeschouwers. Vandaag telt de Borgerhoutse reuzenfamilie vele tientallen reuzen. En er komen er elk jaar nieuwe bij. Dit is waar de magie gebeurt!

DOOR MARC SPRUYT

Heb je meer of minder,
ben je groot of klein,
in Borgerhout mag jij er zijn.
(*Leuze van de Reuskens*)

Het lijkt al een eeuwigheid, maar toch is het pastien jaar geleden dat er een nieuwe wind door de Borgerhoutse Reuzenstoet kwam gewaaid. De 300ste verjaardag van de Reuzenstoet in 2012 was de aanleiding om ramen en deuren open te smijten. Tientallen verenigingen, sportclubs, scholen en jeugdverenigingen wandelden toen mee in de stoet met een eigen zelfgemaakte reus. En achteraan, als sluitstuk en kers op de taart: de vertrouwde wagen met de vier dansende Borgerhoutse Reuskens.

Een geweldig feest en een kleurrijk schouwspel dat heel Borgerhout als superdivers district van Antwerpen naar buiten en bij elkaar bracht, als deelnemer of toeschouwer. De Borgerhoutse Reuzenstoet werd zo plots weer de stoet van heel Borgerhout. Want als Borgerhout evolueert, moet de stoet mee evolueren, willen we dat fraai

stukje erfgoed in ere en in leven houden, was de redenering. Sindsdien is die dynamiek niet meer gestopt. Dat hebben we in grote mate te danken aan De Reuzen vzw die via talloze initiatieven kleine mensen van grootse dingen doet dromen.

“De Borgerhoutse Reuzenstoet groeide de voorbije jaren uit van een folkloristische traditie tot een gemeenschapsvormend project in een grootstedelijke context waarin betrokkenheid, creativiteit en verbeelding centraal staan,” roemde de jury van de Ultima, de Vlaamse cultuurprijs die in 2021 werd toegekend aan De Reuzen vzw. Ook de vermelding in de Canon van Vlaanderen in 2023 maakt duidelijk dat het belang van de Borgerhoutse Reuskens de grenzen van Borgerhout ver overstijgt (al zal je de Reuskens nooit buiten Borgerhout aantreffen, maar daarover later meer).

In dit hoofdstuk focussen we op enkele opvallende reuzeninitiatieven van de voorbije tien jaar, toen de Reuzenstoet zijn magie weer terugvond en Borgerhout weer reuze werd.

DE REUSKEN
STOET

LANG LEVE DE REUSKENS

WAAR ER REUZEN ZIJN ONTSTAAT ER MAGIE

LANGE WAPPER

Wist u dat Lange Wapper de vader is van de Borgerhoutse Reuskens? Jawel, Lange Wapper, die lange magere slungel wiens standbeeld voor het Antwerpse Steen staat en een kwelgeest, een pestkop, werd genoemd. Een allesbehalve sympathieke sjarel dus, en in alles het tegendeel van de Borgerhoutse Reuskens. Want die zijn klein en dik en schattig...

Toch is het dat wat Hendrik Conscience beweert. Niet in zijn bekende werk *De leeuw van Vlaanderen*, maar wel in een legende die hij enkele jaren daarvoor bij elkaar dichtte en zelfs als zijn eerste Nederlandstalige pennenvrucht wordt beschouwd: 'de kluchtige volkslegende van De Lange Wapper', in 1836 (meer dan honderd jaar nadat de Reuskens geboren werden dus) gepubliceerd onder de schuilnaam 'H. Gewéeten' in *De Fakkel*, een tijdschrift dat het maar twee nummers volhield.

Van Conscience, die een kleine tien jaar in Borgerhout woonde, is geweten dat hij een grote boon had voor onze kleine Reuskens. Consciencebiograaf Johan Van Hecke vertelt daarover: "Conscience woonde toen naast het café 'De Schild Van Turnhout', dat grensde aan de tuin van zijn ouderlijke woning. In dat café werden toen de Borgerhoutse Reuskens bewaard. In 1836 werd hij lid van het Vlaams literair genootschap De Olijftak. Hij was al altijd een grote fan van Lange Wapper en om toegelaten te worden tot het genootschap schreef hij een gedicht over Antwerpens langste. Op de vooravond van de verjaardag van de Reuskens - dat was toen in augustus - las hij het voor."

Hij eindigde zijn gedicht als een lofzang op de Reuzenstoet:

*Want zy leven tot heden nog stil en gerust,
en dansen en springen, tot aenschouwers Iust,
met vele gebaren en kuren.*

*Wilt gy weten waar 's Wappers kinderen zyn,
Burgerhout is hunne wooning, en 't is ook de
myn, zelfs zyn ze myn naeste geburen.*

Hoe onze Reuskens de kinderen van Lange Wapper werden? Volgens Conscience was die Lange Wapper een gewetenloze schurk die Antwerpen onveilig maakte en op één nacht vier Antwerpse maagden tegen hun zin bevruchtte. Niet meteen de ideale schoonzoon dus. De verkrachte / zwangere jongedames werden terstond de stadspoorten uitgejaagd – zo ging dat in die tijd, van slachtofferhulp was nog geen sprake. Via de Kipdorppoort kwamen ze in Borgerhout terecht, waar ze alreeds bij zonsopgang kermend van de pijn elk een kind baarden: “vier reuzen met hoofden zo dik als een ton”, schrijft Conscience.

Spoiler: dit is dus een verzinzel (de historisch correcte uitleg staat verder in dit boek) – maar fantasie is nu eenmaal de brandstof van De Reuzen vzw. Dus zetten ze theatermaker en auteur Jo Jochems aan het werk om een meer vrouw- en kindvriendelijke versie van het Lange Wapper-verhaal te bedenken. Daarin wordt Lange Wapper – inmiddels een weliswaar wat knorrige maar best wel sympathieke reus – als bij toverslag verliefd op Moedige Magda, een gewone (lees: niet-reus) volkswrouw. De pittige Antwerpse dame doet Lange Wapper al gauw een toontje lager zingen. Lange Wapper ontpopt zich tot voorbeeldige huisman.

Samen krijgen ze een vierling, één meisje en drie jongens, “met hoofden zo dik als een ton”, in wie we dus onze Borgerhoutse Reuskens herkennen. Daarmee is het verhaal nog niet ten einde, want eens ze de luiers ontgroeid

zijn, trekt de vierling de wijde wereld in. Tot ze weer heimwee krijgen en terugkeren naar hun heimat, zijnde het Borgerbos. Daar bouwen ze de Reuzenpoort, waarrond dan Borgerhout ontstaat en ze voortaan hun reuzenvrienden uit de hele wereld zullen ontvangen (want in Borgerhout is iedereen welkom!).

En zo zijn de Reuskens volgens deze legende de officiële stichters en oudste inwoners van Borgerhout.

De Reuzenstoet is hun jaarlijkse verjaardagsfeest. (Er bestaat ook een 7,75 meter hoge reus van Lange Wapper. Die is gelukkig een Grote Vriendelijke Reus. Hij komt uit Wilrijk – waar ze beweren dat Lange Wapper er werd geboren. In

De vier Reusken gaan zelden op reis, maar in mei 2012 maakten ze een toeristisch uitstapje naar de Antwerpse binnenstad (dat is weliswaar Antwerpen, maar niet Borgerhout). Een groet aan hun vader Lange Wapper op het Steenplein mocht natuurlijk niet ontbreken.

2017 nodigden zijn kinderen hem uit en kwam hij naar de Reuzenstoet van Borgerhout.)

Er gebeurt nog veel meer in die Reuskenlegende, en daarom deze tip. Zoals Conscience zijn volk leerde lezen, doet De Reuzen vzw zijn volk luisteren. Van die legende maakten ze in 2021 immers een prettig gestoord en hoogst amusant luisterverhaal, in drie delen, waarin ook de Antwerpse legende van Antigoon en Brabo een voor de hand liggende plaats kregen. Omdat Borgerhout nu eenmaal bukt van het talent werd dat luisterverhaal uiteraard ingesproken door bekende Borgerhoutenaren, zoals Michaël Pas, Pieter Embrechts, MC Lily, Hind Eljadid en Jaouad Alloul - en dan hebben we nog niet eens de helft opgesomd!

**BELUISTER HIER DE LEGENDE
VAN DE REUSKENS VAN
BORGERHOUT.**

DE LEGENDE VAN DE REUSKENS

Inspiratie gehaald bij de Antwerpse Stadslegende. Volgens de legende leefde er in Antwerpen een reus, Druon Antigoon, die schippers tol liet betalen om de Schelde over te mogen varen. Als

ze niet betaalden, hakte hij hun hand af en gooide die vervolgens in de Schelde. Dit ging door totdat de Romeinse soldaat Silvius Brabo ten tonele verscheen. Hij versloeg Antigoon en nam wraak door de hand van de reus in de Schelde te werpen. De naam 'Antwerpen' zou verwijzen naar dit 'hand werpen' (er zijn ook andere verklaringen).

blijkt toch dat die reuzen niet allemaal een slecht hart hebben, niet noodzakelijk slechte mensen zijn. En misschien is de meest aangrijpende passage wel het moment waarop Lange Wapper inziet dat hij zijn kinderen de Reuskens te hard heeft aangepakt. Dat besef ontroert mij nog altijd: iedereen moet mogen veranderen."

LIES VANDEBURIE

Speelt de Zwaan en de mama van Kapertein; ze maakte ook de muziek:

"Iedereen had er superveel zin in, was enthousiast en was nieuwsgierig naar het verhaal. Iedereen geloofde keihard in zijn rol. Ook de hele opbouw, de humor; grappig hoe Antwerpse gezegdes in de mond kwamen van acteurs met een andere achtergrond. Het verhaal biedt ruimte voor uitbreiding; we kunnen elk jaar nog een verhaal verzinnen over de avonturen van de Reuskens en hun vrienden uit de hele wereld."

JO JOCHEMS

Auteur van de Legende van de Reuskens en Reuzoloog in de Reuzenstoet:

"Het is een positief verhaal over vriendschap en jezelf kunnen zijn en aanvaarden, want de Reuskens zijn geen klassieke reuzen. Maar who cares, iedereen is welkom in Borgerhout. De essentie is: ondanks vele mogelijke problemen komt alles goed en kan je uit moeilijke situaties veel leren. In een klassiek verhaal heb je ook altijd een bedreiging nodig. Hier is dat Antigoon. Als die in Antwerpen een reuzenbende op poten zet,

HIND ELJADID

Woordkunstenaar en Moedige Magda in de Legende van de Reuskens:

"Dat was zo fantastisch om te doen: om te beginnen omdat ik opgegroeid ben met de Reuskens. En het is ook een geweldig verhaal, herkenbaar, zo fijn geschreven, er zit zoveel creativiteit in. Het is natuurlijk fictie maar met een 'gevoel van geschiedenis': je ziet het gebeuren, het komt echt tot leven! Het had mij onmiddellijk helemaal te pakken en het geeft ruimte om er verder op te surfen."

DE REUZENPOORT

Die Reuzenpoort bestaat ook echt, zoals heel Borgerhout weet. Het is een overwelfd steegje op de Turnhoutsebaan, tussen het Reuzenhuis en bakker Xavier. Een gedenksteen herinnert eraan dat, zoals de legende vertelt, de Reuskens de eerste steen legden van de Reuzenpoort. We zeiden het al: aan fantasie geen gebrek bij De Reuzen vzw, die hiermee in mei 2021 toch maar mooi de aandacht wist te vestigen op de lanceering van het luisterverhaal.

Het Reuzenhuis, Turnhoutsebaan 110, was het eerste gemeentehuis van het zelfstandige Borgerhout in 1836. De spullen van de Reuskens vonden er aanvankelijk ook hun onderdak en verhuisden later naar het gemeentehuis op het Moorkensplein, waar ze in de oude bar of op de zolder stonden, ze waren de 'zorgenkindjes' van de werksters. Vandaag kan je de Reuskens lieflijk zien slapen in hun reuzenbedjes op de zolder van BorGerHub (Turnhoutsebaan 92). Wie zonder ademnood boven wil geraken, beschikt best over een reuze(n)conditie, want er is geen lift.

Overigens is een bezoekje aan het oud-gemeentehuis (thans districtshuis) op het Moorkensplein ook de moeite voor fans van de Reuskens: er is onder meer de kleurrijke affiche die Alfred Ost ontwierp voor de reuzenomgeving van 1922 op het eerste verdiep en het glasraam met de Reuskens in de ontvangstzaal op het tweede verdiep te bewonderen. Niet geheel toevallig werden ook vier vergaderzalen naar de Reuskens vernoemd. In Borgerhout dragen ze de Reuskens immers in hun hart.

KOEKJES, BIER EN PRALINES

Dat de Borgerhoutse Reuskens niet groot maar wel dik zijn, maakt hen extra geliefd bij alle Borgerhoutse zoetebekken. Die kunnen gelukkig vlak naast de Reuzenpoort bij bakkerij Xavier terecht,

de enige bakker in Borgerhout die nog de authentieke reuzenkoeken verkoopt (naar een recept uit 1959). Al is er ook nog ander reuzenlekkers op de markt. Zoals 'Reus' van de Borgerhoutse brouwerij Cabardouche, het "groots bier voor een reuzegoed doel" (een deel van de opbrengst gaat naar vzw De Reuzen) - verkrijgbaar in cafés in Borgerhout en omstreken.

Of de vier Reuskenspralines van chocolatiers Liesbet Vervloet en Karim Bellafkih met smaken die passen bij de karakters van de Reuskens, zoals ze zelf vertellen: "Er is de Dolfijn, die is stil, zacht en heeft nood aan zorg. Die praline bestaat uit aardbei en munt in een wit jasje. Kinnebaba is speels en jong met gember en limoen in een melkjasje. Reuzin is de moeder, de kern van de groep, met karamel en praline met choconibs (in stukjes gebroken cacaobonen) in melk of puur jasje. Reus is serieus en volwassen met kaneel, kruidnagel, steranijs en gember in een puur jasje. We maakten ook een vijfde praline met passievrucht in. Die vrucht symboliseert de diversiteit in Borgerhout. Een passievrucht is oorspronkelijk uitheems, maar al zo lang in ons land dat het intussen niet meer uitmaakt. Het lekkere komt pas tevoorschijn als je de ruwe schil openmaakt, na de harde schil komt er een fluweelzachte inhoud tevoorschijn" (*Gazet Van Antwerpen*, 14 oktober 2020).

Maar er is ook echte merchandising rond de Reuskens. Die kende een eerste hoogtepunt in 1962, ter gelegenheid van de 250ste verjaardag van de Reuzenstoet: lintjes, lepeltjes, beeldjes, fotokaarten en dies meer van de Reuskens vonden toen gretige aftrek.

Vanaf 2011 zorgde het (eveneens Borgerhoutse) grafisch bureau Oeyen & Winters voor een volledige restyling. De Reuskens en de Reuzenstoet kregen een eigen speelse beeldtaal en vormgeving. Of het nu om een affiche, een brief of een website gaat, je herkent al van ver dat de boodschap van de Reuskens komt. De opgefriste Reuskensfiguren

duiken sindsdien niet alleen op alle mogelijke promotie voor de Reuzenstoet op - affiches, vlaggetjes, kaartjes enz. - maar ook op allerlei voorwerpen, zoals mokken, magneten, draagtassen, drinkbusjes enz. Heel wat merchandising van de Reuskens vind je in de winkel van BorGerHub (Turnhoutsebaan 92).

Sanny Winters van ontwerpersduo Oeyen & Winters, de vaste vormgeefster sinds 2011: "We herkennen ons in de Reuskens: we zijn zelf ook klein maar dapper. We vinden de kleine reuzen oprecht charmant en kunnen ons ermee identificeren. Onze betrokkenheid begon in 2011 toen we de opdracht kregen om de vernieuwing van de Reuzenstoet aan te pakken. Het was een kans om de vormgeving een frisse start te geven en de reuzen de erkenning te bieden die ze verdienen. We wilden iets moois neerzetten met de vormgeving, waarbij we zowel volwassenen als kinderen konden aanspreken. Lokale (erfgoed)projecten hebben

vaak een versnipperde vormgeving en erfgoedbeelden worden vaak als saai ervaren: een valkuil die we wilden vermijden. De reuzen hebben een krachtig verhaal, en de vormgeving kan dit versterken door een sterke eenheid te creëren. We hebben gestileerde reuzen ontwikkeld om ze op een kleinere schaal te kunnen gebruiken. Onze typografische stijl is bekend geworden, zoals te zien is in het logo van De Reuzen vzw, waarbij de “R” lijkt te wandelen en stappen zet met de reuzen. We willen dat de stoet een verbindend project blijft, toegankelijk en esthetisch aantrekkelijk voor iedereen. We willen de reuzen vieren en trots zijn op het samenkomen van mensen, net zoals de inwoners van Borgerhout trots zijn op de reuzen.”

Hans Sporen van MrHenry, creative director:
 “In 2019 hielp ik mee aan een denkoefening met als doel de veelheid in projecten en reuzen te stroomlijnen. We hebben gezocht naar originele

invalshoeken om de Reuskens meer in de schijnwerpers te zetten het hele jaar door. Want buiten de Reuzenstoet werd er weinig gecommuniceerd. Om de Reuzenstoet weer bekendheid te geven, benaderden we het als een evenement waar mensen naartoe kunnen werken. We hebben enkele vaste elementen bepaald die we systematisch in de aandacht zetten met de bedoeling dat iedereen deze leert kennen. Zo vermelden we vaker de namen van de Reuskens (ken jij ze al?), dat ze een vierling zijn en de oudste inwoners van Borgerhout, dat ze een eigen slaapzolder hebben,...

Daarnaast waren we het erover eens dat we meer aanwezig mochten zijn in het straatbeeld. Zo hebben o.a. de Reuskens een eerste steen ingehuldigd in de Reuzenpoort, en hebben de bedjes van de Reuskens, gemaakt voor het festival Wintervuur op Spoor Oost een vaste plek gekregen in de BorGerHub.”

DE REUZKENS VAN BORGERHOUT PRESENTEREN
DE REUZENSTOET
9 OKTOBER 2021

BORGERHOUTSE REUSKENS

STOET 311

VEEL TE DOEN TUK
OP 23 SEPTEMBER

DE REUZENSTOET

BORGERHOUTSE REUS

IN ZE LEVEN

REUZIN – REUS DOLFIJN – KINNEBABA

De vier Borgerhoutse Reuskens stellen dus geen gezinnetje voor met Reus en Reuzin als vader- en moederfiguur en Kinnebaba en Dolfijn als hun kinderen, zoals veel mensen denken. Niet alleen in de legende, maar ook historisch blijkt dat te kloppen. In 1712, bij de allereerste Borgerhoutse Reuzenstoet, liepen er volgens de geschiedenisboeken weliswaar een Reus en Reuzin mee, maar dat waren twee Grote Reuzen. Van vier dwergreuzen was pas sprake in de editie van 1722.

Want ja, van alle reuzen in België zijn die van Borgerhout het kleinst: circa 2 à 2,30 meter, de lengte van de reuzendrager inbegrepen. In Borgerhout zeggen we dan ook niet 'reus' maar 'reuske of reuzeke' tegen onze vier dwergreuzen. Of ook wel: liefvallige dikkoppen. Want ze lachen altijd, schudden vrolijk handjes en willen met iedereen op de foto. En ze hebben een opvallend rond hoofd – een unicum in de reuzenwereld. Dat hoofd was oorspronkelijk uit hout gebeiteld. Het is roze beschilderd, met bolle blozende kaken en rode lippen. Hun pruik is een mix van mensen- en paardenhaar. Onder hun kleren zit een circa één meter hoog draagstel dat lijkt op een uit rotan gevlochten mand.

De Reuskens van vandaag zijn niet meer de originele, maar replica's die in 2010 gemaakt werden door de Borgerhoutse restauratrice Geneviève Hardy. Dat was hoognodig want de oude Reuskens waren inmiddels veel te fragiel geworden. In 2009 raakte Reus bij een val zelfs zo beschadigd – nota bene net toen hij van zolder werd gehaald ter voorbereiding van de Reuzenstoet – dat die in allerijl moest worden vervangen door een mens, de Borgerhoutse nar *Neel Gazet* (en een jaar later door een acteur die burgemeester Karel De Preter speelde).

De slechte staat van de Reuskens stelde de restauratrice voor serieuze uitdagingen. Het was veel te riskant om van de originele poppen een mal te maken. Gelukkig vonden ze op de zolder van het districtshuis maskers van de Reuskens in gips. De nieuwe hoofden zijn niet meer van hout maar van polyester en veel lichter van gewicht. De originele Reuskens worden veilig en in de allerbeste omstandigheden bewaard in het Antwerpse stadsmuseum MAS (Museum aan de Stroom).

De Borgerhoutse Reuskens kunnen niet spreken, maar ze kunnen wel op andere manieren communiceren: door te zwaaien, handjes te geven of te knuffelen. En te dansen natuurlijk, want daartoe dienen die rode balletschoenen aan hun voeten. Daarboven dragen ze witte sokken met rode linten. Hun barokke kostuum is nog steeds 18de-eeuwse mode met Oostenrijkse invloeden – het ontstaan van de Reuskens situeert zich aan het begin van de Oostenrijkse periode in onze contreien die gedurende de 18de eeuw tot het Habsburgse rijk behoorden.

WIL JE WETEN WIE WELK REUSKE IS?

REUZIN

- bruine ogen en krulletjes
- witte kanten muts met oranje strik
- kleed met roze en oranje panden met kant, kanten kraag
- enige vrouwelijke reus in het gezelschap

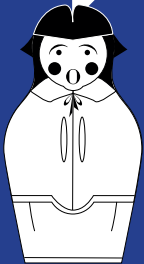
REUS

- driekantige hoed
- bruine ogen
- wit hemd met zwart strikje
- zwart gilet met gouden stiksels, rode strik aan de buik

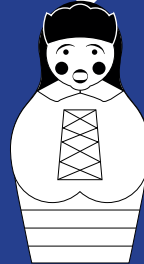
DOLFIJN

- driekantige hoed (moeilijk te herkennen want bijna dezelfde als Reus)
- groene ogen
- kleding met twee verticale borduursels
- rode strik

KINNEBABA

- blauwe ogen
- platte hoed
- kraag van kant (ook wel 'bavet' genoemd in de volksmond)
- beige kinderkleed met kanten stroken, gekruiste strepen

Geneviève Hardy, reuzenrestauratrice: *“Ik vind de Borgerhoutse Reuskens echt heel schattig als ik ze zie lopen. Ze zijn zo klein, wat ze heel bijzonder maakt. Ook de mooie traditionele kleding maakt ze echt uniek. Ik heb als reuzenbouwer al veel reuzen gezien, maar die van Borgerhout zijn toch wel van de mooiste.”*

Gunter Van Reusel, de Ras van Discobaar A Moeder: *“De Reuzenstoet was voor mij als kind heel indrukwekkend. Ik was ervan overtuigd dat de Reuskens echte giganten waren... Hun ware proportie werd mij met de jaren duidelijker. Maar ze blijven een fantastische uitstraling hebben.”*

Arbi El Ayachi, acteur, bellenman en Kapertein in de Legende van de Reuskens: *“Als Belleman zie ik permanent hoe de Reuskens de generaties overstijgen. Mama en papa – de grote kindjes – worden weer echte kindjes als de Reuskens voorbij komen. Ik merk ook dat ze zorgen voor verwondering over alle cultuurgrenzen heen. Zeker op de scholen merk je dat. En ze overstijgen ook de taalgrenzen! Want ze spreken niet.”*

REUZENDRAGERS

De Reuskens zijn met vier, maar tijdens de Reuzenstoet zijn de **reuzendragers** (sinds 2015) met minstens dubbel zoveel. Het dragen van een Reuske is immers een niet te onderschatten fysiek karwei, vooral omdat er ook gedanst moet worden. Onderweg wordt er dan ook regelmatig van drager gewisseld.

Reuzendrager zijn is een hele eer. Je brengt de Borgerhoutse Reuskens immers tot leven. Dat de armen en benen van een Reuske die van de reuzendrager zijn, maakt het allemaal nog levensechter. Jarenlang ging die eer naar dezelfde drie families - de families Thys, Van Gool en Dom - die de traditie van vader op zoon doorgaven. Borgerhout is hen veel dankbaarheid verschuldigd! In 2015 kwam een einde aan die familietraditie en werden er nieuwe reuzendragers gezocht. Minstens één jaar in Borgerhout wonen en slagen voor een fysieke test en een ritmeproef waren enkele van de voorwaarden. Ook aan de genderdiscriminatie die bepaalde dat enkel mannen reuzendrager konden zijn, werd gelukkig een einde gesteld. Vandaag is de kans groot dat Reuzin effectief door een vrouw wordt gedragen.

Nog een vereiste: de reuzendansjes willen aanleren. Reuzendansjes, in meervoud dus, want er zijn er drie verschillende. Oefening baart kunst, en voor de Reuzenstoet uitgaat zijn er daarom twee verplichte danslessen te volgen. De volledige choreografie van de verschillende dansjes beslaat liefst vijf bladzijden. Zo'n Reuske moet kunnen springen, buigen, wiegen, stampen en draaien... En dat terwijl je amper iets ziet, want kijken kan je enkel door het open mondgat van het Reuske.

Door diezelfde mond kreeg je vroeger tijdens de stoet ook nog eens drank toegediend via een trechter - dat was de rol van de **schenker**. Vandaag wordt er geen alcohol meer geschonken - aan laggerzatte Reuskens heeft niemand iets, het moet tenslotte plezierig blijven

voor iedereen. De tijd dat de Reuzenstoet eerder een kroegentocht leek - herbergiers betaalden de Reuskens om te stoppen voor hun etablissement, waarna het gerstenat rijkelijk vloeide - is verleden tijd (toch wat de Reuskens zelf betreft).

Tijdens de stoet is het de **dansmeester** (de laatste jaren ook een vrouw) die aangeeft wanneer de Reuskens hun dansjes moeten opvoeren. De dansstijl is gebaseerd op een menuet, een Franse dans uit de Baroktijd. Kenmerkend zijn

**BEKIJK HIER EEN VIDEO
VAN EEN DANSLES ONDER
LEIDING VAN DANSMEESTER
NIKOLAS DOM**

(de laatste en jongste dansmeester van de familiestamboom, die de nieuwe reuzendragers heeft opgeleid en zo de traditie liet voortleven en voor belangrijke continuïteit zorgde). Let ook op het hemd en de broek van de reuzendragers. Die zijn geïnspireerd op de kleuren en het patroon van de vlag van Borgerhout.

de kleine stappen (of ‘pas menus’ in het Frans) waarmee hij wordt uitgevoerd. De reuzen dansen drie verschillende menuetten volgens de instructies van de dansmeester: één opgestoken vinger = menuet één; twee opgestoken vingers = menuet twee; drie opgestoken vingers = menuet drie.

Ilse Verstraelen, reuzendrager: *“Het is heerlijk om deel uit te maken van de reuzenfamilie. Papa was districtssecretaris en het was normaal dat wij erbij waren. Er waren altijd handen te kort. Dat begon toen ik 11 was en het was heel fijn om actief te kunnen meewerken. We zijn dat altijd blijven doen, meer en meer. Enkele jaren na het Reuzenjaar kreeg ik de kans om reuzendrager te worden. Mijn zoon Matthew zag dat ik er zoveel plezier in had dat hij zelf ook drager geworden is. De Reuskens zitten in ons bloed.”*

Rachid Atia, reuzendrager: *“Drager zijn is iets magisch. Het is een voorrecht. Je beseft dat je*

meespeelt in iets dat al meer dan 300 jaar bestaat. Je bent een schakel in een traditie met allerlei geplogenheden, een ritueel met de stoetmeester, de omroeper, de belleman, de paardenbegeleider, de schenker, de andere dragers, het danske... Als je dat danske thuis zonder pak staat te repeteren, ziet dat er echt idioot uit. Mijn gasten lachten mij uit! Maar tijdens de stoet stond ik op de wagen en toen ze beseften dat ik het was, werden ze dolenthousiast. Ze hebben de hele stoet meegelopen en nu willen ze later zelf ook drager worden. Die energie, die welwillendheid van het publiek, dat warme deken, één groot feest.”

Axel De Schrijver, reuzendrager: *“Het beeld dat in mij opkomt is dat van een estafetterace. Je mag even met het stokje lopen en geeft het dan door, fier en met een vervuld hart. En zo gaat dat verder... nu al meer dan 300 jaar. Dankzij de Reuskens van Borgerhout heb ik veel fijne mensen ontmoet, allen met een groot hart voor Borgerhout.”*

HET REUZENLIED

En dan is er natuurlijk nog de **muziek**. Vijf koperblazers, die al jarenlang trouw van de partij zijn (en daarvoor ook wel eens in de bloemetjes mogen worden gezet), spelen het reuzenlied. Een deuntje dat menig Borgerhoutenaar erg vertrouwd in de oren klinkt, want de beiaard die bovenin het districtshuis hangt laat er elk kwartier, half uur en vol uur een fragment van horen. Al gaat er natuurlijk niets boven de klankrijke live-opvoering tijdens de Reuzenstoet zelf. Van het oorspronkelijke Reuzenlied is er slechts één strofe bewaard gebleven.

De Reuskens die dansen in Borgerhout
Ze draaien eens rond want hun voetjes zijn
koud

Van hopsasa, van fala, la, la,
van fala, la, la, la, la, la!
(2x)

De boeren die maken de pap zo dik
En iedere lepel dat is ne slik
Van hopsasa, van fala, la, la,
van fala, la, la, la, la, la!
(2x)

Op vraag van het district Borgerhout schreef Kapitein Winokio in 2012 een nieuw Reuzenlied, geïnspireerd op het oude. Die versie werd ook op cd uitgebracht.

**BELUISTER HIER DE
MELODIE OP ACCORDEON**

**BEKIJK HIER HOE JO HAAZEN
DE REUZENDANS OP DE
BEIAARD SPEELT.**

*De Reuskens dansen in Borgerhout
Ze draaien wel eens rond want hun voetjes zijn
koud*

De Reuskens maken de pap zo dik

Dat iedere lepel een is ne slik

Tralalalala Tralalalala

Tralalalala Tralalala

De Reuskens zijn eindelijk daar

Dat is echt niet gelogen want het is echt waar

De Reuskens zijn een groot festijn

Ze heten Reus, Reuzin, Kinnebaba en Dolfijn

Tralalalala Tralalalala

Tralalalala Tralalala

Refrein

*De Reuskens, die Reuskens, de Reuskens
zijn eindelijk daar
(2x)*

EEN ULTIMA VOOR DE REUSKENS

De reuzendragers zijn allemaal vrijwilligers. Ze doen het uit liefde voor Borgerhout, maar ook omwille van het plezier een glimlach op eenieiders gezicht te kunnen toveren. Want dat is het effect dat de Reuskens onmiskenbaar hebben overal waar ze voorbij komen.

De Reuzenstoet is natuurlijk het jaarlijkse hoogtepunt. Maar het werk van de Reuskens stopt niet met de stoet. Ze zijn hét symbool van Borgerhout geworden. Ook op andere Borgerhoutse events kan je een of meer Reuskens zien opduiken, zoals de nieuwjaarsdrink van het district Borgerhout, het Gala van de Gouden Reuskens, de Reuzenloop, de Krugercross of Borgerrio. Aan feesten geen gebrek in Borgerhout! In feite kan iedereen die een publiek feest in Borgerhout organiseert een Reuske op bezoek vragen, en daarmee De Reuzen vzw financieel steunen.

Buiten Borgerhout zal je de Reuskens evenwel nooit tegenkomen, want dat is hen

niet toegestaan. In hun driehonderdjarig bestaan werd daarvan slechts enkele malen afgeweken. De eerste keer was het meteen voor drie weken naar Parijs (al brachten ze hun tijd vooral verpakt in kisten met stro door, wachtend op hun verscheping...): eind 1889 waren de Reuskens op een liefdadigheidsfeest tijdens de Wereldtentoonstelling in Parijs ten voordele van de slachtoffers van de ontplofte munitiefabriek van Corvilain in de Antwerpse haven. Daarbij lieten ook veertig Borgerhoutenaren - veelal vrouwen en kinderen - het leven. Daardoor moesten de Reuskens helaas verstek geven bij de plechtige inhuldiging van het Borgerhoutse gemeentehuis.

Maar dan was het weer bijna honderd jaar wachten: in 1976 werden alle Belgische reuzen in Brussel op het koninklijk paleis ontvangen bij de viering van 25 jaar Koning Boudewijn. In 1991 paradeerden ze opnieuw voor de vorst, ditmaal in het Antwerpse Sportpaleis. En in 2012 staken ze de grens over naar Deurne voor het wereldrecord van de grootste Reuzenstoet ter wereld (274 reuzen op een rij).

Maar toen in 2022 de Ultima voor Immaterieel Cultureel Erfgoed werd uitgereikt en dat live op televisie werd uitgezonden,

moest de televisieploeg maar naar Borgerhout afzakken, hoewel die uitreiking vlakbij in Antwerpen plaatsvond... Dan kwam Borgerhout ook nog eens positief in beeld!

Over de verbondenheid die de Reuskens binnen het superdiverse Borgerhout creëren, sprak het juryrapport dan ook positieve woorden: “De Reuzenstoet is een toonbeeld van uitwisseling en verbinding tussen culturen en gemeenschappen en levert het bewijs dat immaterieel erfgoed een belangrijke hefboom kan zijn voor de betrokkenheid tussen generaties en mensen van diverse achtergrond. De Reuzenstoet is een gangmaker voor ‘community building’ in een brede, maar ook gefragmenteerde gemeenschap. De betrokkenheid van de inwoners van Borgerhout, en met name ook jongeren via hun scholenwerking, is groot. Het is voor de jury lovenswaardig wat deze jaarlijkse stoet en de participatieve werking teweegbrengt. De jury looft de maatschappelijke impact. De Reuskens van Borgerhout slagen erin om erfgoed van iedereen en voor iedereen te maken.”

En of ze daar fier op zijn in Borgerhout!

Marij Preneel, districtsburgemeester Borgerhout:

“Je deel voelen van het verhaal, je thuis voelen is erg goed voor de gezondheid, goed tegen verzuring, goed tegen eenzaamheid. Het wij-gevoel draagt bij tot het welzijn. Niks zo gevaarlijk voor een samenleving als mensen buiten de samenleving zetten of zich buiten de samenleving doen voelen. En hier zagen we werk voor de Reuskens. Eind jaren 1990 was de connectie tussen stoet en Borgerhoutenaar ver weg. Er werden wat reuzen en muziekkorpsen ingehuurd, maar de belangstelling ging achteruit. Het Reuzenjaar 2012, 300jaar Reuzenstoet, wilden we aangrijpen om die band weer te versterken. De Reuskens kregen een verbindende rol.”

Koen Lamberts, voorzitter van De Reuzen vzw:

“Dat is dan ook onze visie. We willen zoveel mogelijk Borgerhoutenaren betrekken met als doel: een inclusieve en warme samenleving waarin betrokkenheid, creativiteit en verbeelding centraal staan. De Reuskens zijn daarvoor het middel.”

Rachid Atia, reuzendrager:

“Voor gasten die hier opgroeiden in de jaren 1990 was die oude folklore wellicht heel moeilijk te lezen. Maar door de aanhoudende inspanningen van de laatste jaren is er kennis, inzicht in en respect voor traditie gekomen.”

Seham Hzouri en Saleh Al Daoud, vrijwilligers

SAAMO: *“Zoiets als de reuzen hadden we nog nooit gezien. Maar de Reuskens zijn vriendelijk, toegankelijk, ze dansen en ze vertederen onmiddellijk. We hebben veel respect voor hun leeftijd en hadden nooit gedacht dat we in deze oeroude traditie ook een rol konden en mochten spelen. We zijn dan ook erg vereerd dat we er met onze nieuwe reus Saamolina deel van kunnen zijn. Reuzen zijn voor ons het symbool om goed samen te leven over culturele verschillen heen.”*

Aminata komt uit Guinée-Conakry, een land met 21 talen en culturen; en in sommige dorpen dansen grote figuren met grote maskers:

“Ineens zag ik hier reuzen en ik dacht: aha,

hier doen ze dat ook. Paarden, verklede mensen, sfeer... Als je zoiets voor de eerste keer meemaakt... Ik was blij dat er hier ook zoiets was. Ik kijk er elk jaar naar uit.”

Arbi El Ayachi, acteur en Kapertein in de Legende van de Reuskens:

“Toen mensen uit een andere cultuur hier aankwamen, zullen ze zeker met enige verbazing en verwondering naar de Reuskens hebben gekeken. Maar ondertussen zijn ze onderdeel van hun leefwereld en van hun buurt.”

MC Lily, rappende oma en Rimpelreus in de Legende van de Reuskens:

“Ik spreek met iedereen en ik vind het altijd positief om kennis te maken met andere culturen. Ik word kwaad op mensen die focussen op verschillen. Stoemeriken! Alles bestaat hier broederlijk – of moet ik zusterlijk zeggen – naast mekaar. Zalig toch!”

Johan Petit, theatermaker:

“Borgerhout is een plek waar diversiteit normaliteit geworden is. De Reuzenstoet symboliseert dat op een ontroerende manier.”

HERBEKIJK HIER DE OVERHANDIGING VAN DE ULTIMA AAN DE BORGERHOUTSE REUSKENS.

LEES HIER HET ULTIMA-JURYRAPPORT.

DAAR KOMT DE STOET!

Eén keer per jaar beleven de Reuskens hun hoogdag. En of die nu een Ommegang, Volksfeest, Bacchanaal, Cavalcade, Septemberfeesten, Moorkensfeesten, Gemeentefeesten, Rondgang, Reclamestoet, Borgerhoutse kermis, Reuskens-kermis, Reuzenshow of gewoon Reuzenstoet wordt genoemd; op een zaterdag, een zondag of een maandag uitgaat; in juli, augustus of september; met of zonder taptoe wordt afgesloten - zoals de voorbije decennia allemaal gebeurde - tussen alle veranderingen door is er één zekerheid: de Reuskens zijn altijd van de partij.

En zij niet alleen, want behalve duizenden toeschouwers die de Reuskens enthousiast toejuichen, telt de Reuzenstoet vandaag tot wel duizend vrijwilligers die op een of andere manier met plezier meedoen met de stoet. In een fanfare of dansgroep, met hun eigen zelfgemaakte reus, op een van de traditionele praalwagens of als vrijwilliger langs het parcours.

Duik mee in de wie-is-wie van de Borgerhoutse praalstoet, die in vele opzichten geïnspireerd is door de Antwerpse Ommegang (die in 1958 voor het laatst uitging). De voorbije jaren werden de traditionele praalwagens, die voornamelijk uit de jaren 1920 dateren, één voor één gerestaureerd.

Jamila is 9 en grote fan van de Reuskens: *“Ik mocht meelopen in de stoet. Ik mocht snoepjes gooien en zelf ook eten natuurlijk. Reuzin met haar rode wangen is de mooiste, de lange mijnheer de tofste. Ik heb reuzenbeeldjes, vlaggetjes en foto’s... oh, nu vind ik die niet... Ik heb ze verstopt opdat niemand ze zou kapot maken.”*

Michael Pas, acteur en Curieuzeneuzereus in de Legende van de Reuskens: *“De Reuzenstoet met de Reuskens, het lijkt wel een primitief ritueel. Je wordt weer kind als je ze ziet. En je wil erin geloven. Onze Reuskens, reuzen met een*

verkleinwoord, het is heel vertederend, hartverwarmend. In de stoet gebeurt er altijd van alles, een heel vrolijk feest. En het hoeft niet helemaal binnen de lijntjes, dat is ook de kracht.”

Johan Petit, theatermaker: *“Toen ik tijdens de stoet een goede kennis hartstochtelijk en met volle overgave naar de Reuskens zag kijken en hun naam hoorde roepen, besepte ik pas echt hoe groot de liefde voor hen kan zijn. De Reuskens zijn uniek, ze hebben iets wonderlijks, ze bieden ruimte om er zelf iets bij te verzinnen: hun identiteit evolueert en blijft zo plaats geven aan je eigen fantasie. Helderheid en duidelijkheid hoeven niet, ze zijn wandelende poëzie.”*

Lies Vandeburie, presentator van de Reuzenstoet: *“Als presentator sta je bij de stoet altijd in het middelpunt van de actie. En dat is zalig: zoveel mensen die er een echt volksfeest van maken, met bijdragen van iedereen, overlopend van de gekste creativiteit. En als dan de Reuskens toekomen! Iedereen wil ze omarmen, met hun guitige gezichten, hun wat stuntelige bewegingen, ze zijn zo charmant...”*

Elisabeth Vermeulen, De Reuzen vzw: *“De Reuzenstoet geeft het gevoel dat je deel van een geheel uitmaakt, een gevoel van verbondenheid. Dat geeft je een blij gevoel, blij dat er zoveel leeft in Borgerhout. En daarbij is het dan ook nog feest.”*

WALVIS

Hou je paraplu bij de hand als de Walvis passeert, want de kans is groot dat je wordt natgespoten. De Walvis van Borgerhout lacht dan ook zijn tanden bloot. Al komt dat misschien ook omdat er in zijn buik twee kinderen zitten (leeftijd: ca. 9 jaar). Die heeft de Walvis niet opgegeten, maar zijn er vrijwillig ingekropen (en mogen er na de

Reuzenstoet gelukkig weer uit). In de buik van de Walvis bevindt zich immers de pomp die de sproeislans doet sproeien.

Het kind bovenop de Walvis beleeft dolle pret door de toeschouwers nat te sproeien. De Walvis heeft wellicht te maken met het Bijbelse verhaal van de profeet Jonas die door een walvis werd ingeslikt en drie dagen in diens buik overleefde. De Borgerhoutse Walvis werd gebouwd in 1922 en is een andere dan die van de Antwerpse Ommegang. De Walvis is vier meter lang en wordt voortgetrokken door twee paarden. De recentste renovatie dateert van 2008.

DOLFIJNTJES

Van ver lijken ze eerder op eendjes door het hoge draagstel waarop ze liggen, maar van dichtbij zie je dat het dolfijnen voorstellen. Weliswaar met schubben, omdat de mensen vroeger dachten dat deze zeezoogdieren vissen waren. Elke dolfijn - er zijn er vier - wordt door twee volwassenen voortgetrokken. Bovenop - meer dan 2 meter hoog - zit een kind (leeftijd: 6 tot 9 jaar) die de toeschouwers vrolijk mag toezwaaien.

In tegenstelling tot bij de Walvis worden de bezoekers van de Reuzenstoet door de

Dolfijntjes niet natgespoten! De Dolfijntjes begeleiden de Walvis. Ze dateren van rond 1920 en werden geleend van de Antwerpse Ommegang. Net als de Walvis verwijzen ze naar de welvaart die Antwerpen dankt aan de Schelde. Vissen waren immers een belangrijke inkomstenbron voor de stad. Dolfijnen werden ook als helpers en redders van zeevaarders in nood gezien en als geluksbrengers. De kinderen beelden de vreugde van de Antwerpenaren uit telkens een schip veilig de haven bereikte.

ZWAAN

Geen eendjes, maar wel een sierlijke witte zwaan in de stoet. Het is meteen een van de oudste praalwagens, want hij werd in 1720 gebouwd (en in 2009 gerestaureerd). Met de opvallend open snavel lijkt het dier ook om een waterstraal van de Walvis te smeken, maar de snavel staat open omdat de Zwaan aan het zingen is - al kan je daar niets van horen (etymologisch stamt 'zwaan' van 'swana' wat 'zingende vogel' betekent). De kar van de Zwaan wordt voortgetrokken door twee paarden. Daarrond loopt een groep van een vijftiental kinderen. Die beelden de 'joelende jeugd' uit en staan symbool voor het kermisvierende volk - een verwijzing naar de oorsprong van de Reuzenstoet.

Over de oorsprong van de Zwaan als onderdeel van de Reuzenstoet tasten de reuzenkenners lichtjes in het duister. Vermoedelijk is de Zwaan geïnspireerd op de Antwerpse Ommegang en verwijst ze naar de legende van Brabo die reus Antigoon versloeg en wiens bootje op de Schelde werd voortgetrokken door een zwaan.

KLEIN SCHIP

Geen toeval dus dat in de Reuzenstoet achter de Zwaan tot voor kort effectief het Klein Schip kwam aangebeld - de twee wagens hingen jarenlang aan elkaar vast. (Die naam doet vermoeden dat er ook een groot schip bestaat, waarover zo dadelijk meer.) Het Klein Schip was 30 jaar buiten vaart en kwam in 2019 weer aan boord van de Reuzenstoet, helemaal opgepoetst. Het had vele jaren liggen verkommeren in een hangar van de stadsdiensten. Het Klein Schip restaureren was geen klein bier, maar wel een kolfje naar de hand van twintig jongeren van de Borgerhoutse jongerenorganisatie JES. Ze timmerden een nieuwe mast en nieuwe banken en gaven het een frisse verflaag. De jongeren van JES lopen sindsdien ook elk jaar fier mee in de stoet.

De oorspronkelijke naam *Welvaart* bleef behouden, maar de invulling werd wel geactualiseerd. De oude invulling ("welvaart wordt gebracht door kolonies in Afrika") beleefde zijn zwanenzang bij de stoet van 1989. Voortaan geen kinderen meer met zwart geschilderd gezicht, krulletjespruik en strooien rokje aan

- een kostumering die velen vandaag als erg ongepast ervaren. Wel: de door Brabo (zie ook de Zwaan) afgehakte hand van reus Antigoon, waardoor Antwerpen kon uitgroeien tot de welvarende wereldstad die ze vandaag is. Met het Klein Schip reikt Borgerhout dus de hand naar de ontstaanslegende van Antwerpen. Op het Klein Schip (lengte: 4 meter) zitten meerdere kinderen die verkleed zijn als een Romeinse Brabo met speelgoedhelm, -schild en -zwaard - ook allemaal jongeren van JES.

GROOT SCHIP

Die gasten van JES hadden al eerder ja gezegd tegen de restauratie van het Groot Schip. Samenwerking met jeugdverenigingen is een van de methodieken die De Reuzen vzw hanteert om nieuwe generaties Borgerhoutenaren actief te betrekken bij het lokale erfgoed.

In 2015 werkten een dertigtal jongens gedurende zeven maanden in een open atelier op woensdagnamiddag aan de historische praalwagen uit 1923. De mast en het andere beschadigde houtwerk werden vervangen. Van het boegbeeld - een Noorman met opvallende hangsnor - werd een replica gemaakt. Er kwamen ook nieuwe zeilen, touwladders en vlaggen. De golvende blauwe stof rondom het schip stelt de zee voor.

Het Groot Schip draagt de naam *Koophandel* - opnieuw een verwijzing naar de rijkdom en voorspoed die de scheepvaart aan de stad schonk. Het Havenbedrijf Antwerpen sponsorde mee de restauratie. Datzelfde jaar 2015 ging het Groot Schip, voortgetrokken door twee paarden, voor het eerst sinds lang opnieuw uit in de stoet.

KAPERTEIN

In 2016 kwam er een nieuwe reus aan boord van het Groot Schip: Kapertein, de ontdekker van de reuzenwereld. In de Legende van de Reuskens (zie eerder) wordt verteld hoe Kapertein van een kleine visserszoon uitgroeit tot een reus van wel zes meter lang. Dat is nog langer dan het Groot Schip waarin hij met zijn benen overboord uitgestrekt ligt. Bijzonder aan Kapertein is dat hij volgens het principe van Royal de Luxe hoofd, ogen en armen kan bewegen. Daarvoor zijn er tijdens de stoet zeven reuzenspelers nodig: vier voor de armen en handen, en telkens een voor de ogen, het hoofd en de rug.

De Reuzen vzw bouwde rond Kapertein ook een scholenproject uit. Elk jaar kunnen alle leerlingen van het eerste leerjaar deelnemen aan een zoektocht naar Kapertein. Ze krijgen te horen dat reus Kapertein opgesloten zit in het Borgerhoutse Te Boelaarpark. Via speelse en muzikale opdrachten moeten ze hem bevrijden. Met 'Vind Kapertein' wordt telkens opnieuw een

“Bijzonder aan Kapertein is dat hij volgens het principe van Royal de Luxe hoofd, ogen en armen kan bewegen”

grote groep jonge kinderen uit verschillende culturen ondergedompeld in de reuzenmagie. Een plezierige ervaring die ze voor de rest van hun leven reuzenfan maakt.

In datzelfde Te Boelaarpark werd in 2016 ook de speeltuin ingericht in het teken van de Reuskens, met onder meer een speeltoestel dat naar het Groot Schip werd gebouwd. Op een speelplein elders in Borgerhout, op het Vinçotteplein, kwam in 2022 een speeltuig in de vorm van een Reuskenstommel met glijbaan. De trommel is beschilderd in de kleuren van de vlag van Borgerhout: wit, groen en rood. Op de zijkant staan de vier Borgerhoutse Reuskens afgebeeld.

**BEKIJK HIER HOE
BORGERHOUTSE KINDEREN
REUS KAPERTEIN IN HET TE
BOELAARPARK VONDEN.**

Ems Depreeuw, coördinator Reuzenjaar 2012:

“Het begint bij kinderen vaak met ontzag, dat bijzondere dat hen eventjes uit hun normale wereld trekt. Maar dan zie je ze de fantasiewereld binnenstappen. De dans en de beweging helpen mee, wekken een bepaalde cadans op.”

Ilse Verstraelen, reuzendrager: *“Kinderen zijn eerst soms bang. Voor hen zijn ze groot, ongewoon, met lichtjes enge gezichten. Mijn dochter had er een hemelse schrik van. Maar met hun echte handen en benen zijn onze Reuskens niet freaky. Dat maakt ze letterlijk laagdrempelig en toegankelijk. De kinderen leren op school hoe ze hun verjaardag vieren en zo worden ze echte reuzensupporters.”*

Hilde Henderickx, directeur van basisschool De Reuzenpoort: *“Met de zoektocht naar Kapertein begint ons reuzenseizoen echt. Ze vinden het om*

te beginnen spannend. Er wordt dan druk gespeculeerd: zijn die echt, zit daar iemand in, een echte mens...? Maar altijd roepen de Reuskens de fantasie op en vinden de kinderen hun eigen pad in de reuzenwereld. Dat geldt voor alle kinderen, wat hun achtergrond ook is, voor hun ouders, en ook voor onze leerkrachten. Onze school heet de Reuzenpoort en voor ons zijn de Reuskens een geweldig symbool. Het is een stuk cultureel erfgoed dat we willen meegeven, maar ook een symbool van samenbrengen en verbinden. Het is zo mooi om te zien: de Reuskens zijn echt van iedereen!”

MAAGDEKENSWAGEN

Op deze wagen mogen alleen maar jongedames plaatsnemen, toch in de beginjaren van de stoet. Oorspronkelijk stelden die, naar een Bijbels verhaal, tien bruidmeisjes voor: vijf wijze en vijf dwaze maagden die allen in de gratie van dezelfde bruidegom wilden vallen. Net zoals bij de Antwerpse Ommegang verdween die religieuze betekenis uit de tijd van de kerkelijke processies. In het ruimdenkende Borgerhout mogen er zowel jongens als meisjes op de wagen. Die werd dan simpelweg als een ode aan de jeugd beschouwd.

De Maagdekenswagen was de eerste van de oude praalwagens die gerestaureerd werd (dat was in 2007). Twee paarden trekken de wagen. De laatste jaren zitten de muzikanten op deze wagen. Zo kunnen de toeschouwers de Reuskens op de Reuzenwagen beter zien.

REUZENWAGEN

We hebben er lang op moeten wachten, want het is de laatste praalwagen in de stoet: die met de dansende Reuskens op, ook wel de Triomfwagen genoemd. De dansmeester en de schenker staan eveneens op de wagen. Twee (vroeger zelfs vier)

Maagdekenswagen en
achterkant Reuzenwagen

paarden trekken die voort. Daarnaast lopen nog eens vier reserve-reuzendragers. De reuzenwagen werd in 2010 gerenoveerd.

De wagen is met bloemen versierd. Op de vier hoeken staan de vlaggen van Borgerhout en Antwerpen en de Brabantse Leeuw (een verwijzing naar het Hertogdom Brabant, waaronder Borgerhout viel tot eind 18de eeuw). Rondom de wagen hangen kleine gezichtjes, bedoeld om boze geesten te verjagen. Achteraan: een gek *manneke* met bolle wangen en een spottende blik, geschilderd in rood, groen en wit - de kleuren van Borgerhout. Het beeld is trouwens het originele en werd in 2013 gerestaureerd door Geneviève Hardy, die ook de replica's van de Reuskens maakte.

Onder hem hangt een bordje met daarop deze merkwaardige tekst:

*Laet lachen die lachen willen
Want de reuzen zijn aan 't drillen
Tot vermaek van groot en klein
Die van Momus niet en zijn*

Dat *manneke* heeft in de Borgerhoutse geschiedenisboeken verschillende namen: 'de werelt vol ghecken' of 'de wereld vol cruycen' of 'Momus', zoals op het bordje zelf staat. Maar in Borgerhout houden ze het op 'Janneke Lachuit'. Want dat is wat er op het einde van de stoet gebeurt: iedereen die de stoet maar niks vindt - die Reuskens die toch maar mini-reuzen zijn, met hun dikke kop, hun onnozele *danske*, hun opzichtige kledij, "dat is hier toch geen carnaval",... - wordt nog eens flink uitgelachen. Maar neem het vooral niet persoonlijk, want Momus kan het nu eenmaal niet laten. Hij is immers de god van spot en kritiek in de Griekse mythologie. En eigenlijk past het ook vandaag nog mooi bij de ruimdenkendheid en tolerantie van Borgerhout: *Laet lachen die lachen willen*. Want dat is wat de Reuzenstoet beoogt: een glimlach op eenieders gezicht toveren.

MESTKAR

O ja, al die kloeke paarden die de praalwagens trekken - we telden er minstens tien - zijn dan wel ecologische transportmiddelen, ze trekken er zich niet veel van aan waar ze hun reuzendrollen laten vallen... Gelukkig zijn er dus de strontruimers. Want een proper Borgerhout is ook reuze! Overigens wordt ook de strontkar getrokken door een paard.

MAAK JE EIGEN REUS

De Reuzenstoet bestaat natuurlijk nog uit veel meer dan een praalstoet met al deze praalwagens. Er zijn fanfares die de toon aangeven met tromgeroffel en klaroengeschal, zoals de Borgerhoutse bende van 't Akkoord. Er zijn dansgroepen die hun beste beentje voorzetten, zoals de swingende majoretten van Majoretski. En er zijn tientallen zelfgemaakte reuzen die hun neus komen laten zien.

De eerste zelfgemaakte reus was in 2011 Frida van buurtcomité Den Driehoek, uit het stukje Borgerhout het dichtst bij de Antwerpse Zoo. En dus werd Frida een kruising van een giraf - 4 meter hoog - met twee orang-oetans. Frida werd het boegbeeld van de *Maak Je Eigen Reus*-campagne. Op 15 september 2012 was ze een van de vijftig nieuwe reuzen die pront meestapten in de feestelijke 300ste editie van de Reuzenstoet. Na de stoet van 2012 volgden er nog vele reuzen. In tien jaar tijd kwamen er meer dan 100 nieuwe reuzen bij (die weliswaar niet allemaal tegelijk aan de Reuzenstoet meedoen). Allemaal werden ze gemaakt door een vereniging, school of buurtorganisatie. Elke stoet duiken er wel nieuwe reuzen op. En elke reus vertelt een eigen verhaal. De Reuzen vzw begeleidt de makers tijdens dit traject, dat vaak een bijzondere teambuildingactiviteit is waar tal van uiteenlopende talenten aan bod komen.

Het 'Grote Vriendenboek van de Reuskens' vormt een register van alle nieuwe reuzen, met hun geboortjaar, makers, afmetingen en achtergrondverhaal. Zo is er de reuzin Fatima met hoofddoek (4,2 meter hoog), in 2012 gemaakt door de vrouwenwerking Chams van de Federatie van Marokkaanse Verenigingen. Of Pol en Polette (3 meter hoog), twee dansende senioren, in 2012 gebouwd door het team van Woonzorgcentrum Gitschotelhof. Of Moeder van de Tuinwijk (3,5 meter hoog), in 2018 gemaakt door Buurtcomité Vreugde & Vermaak en leerlingen van het vierde leerjaar van basisschool Mariagaarde. Of de Ligo Kofferreus (3,5 meter hoog), gebouwd in 2021 door tweehonderd cursisten van Ligo Antwerpen (Centrum voor Basiseducatie). Of Marco Polo (3 meter hoog), die al vele avonturen heeft beleefd en nu graag Nederlands wil leren, in 2023 gemaakt door leerlingen van het Stedelijk Lyceum Offerande.

En dan zijn er natuurlijk nog enkele vaste waardes, zoals Opsinjoorke, een pop die een dronken Spaanse soldaat voorstelt en ook wel 'Spaanse wallebak' wordt genoemd (een wallebak is de dronken versie van een bullebak). Hij symboliseert de eeuwige dronkenlap die zijn vrouw afranselt. Als straf wordt hij door zijn burens op een groot doek in de lucht gegooid en weer opgevangen. Volksdansgroep De Wevers kwijt zich al jarenlang met plezier van die barmhartige taak. En niet te vergeten, want reuze-populair bij jonge en oude zoetebekken: de snoepkar. Waar die passeert, vliegen de snoepjes in het rond.

**HET RIJTJE NIEUWE REUZEN
IS NOG VEEL LANGER. BEKIJK
ER HIER NOG MEER.**

Koen Lamberts, voorzitter De Reuzen vzw: *“We kiezen er bewust voor om met zoveel mogelijk verenigingen en vrijwilligers samen te werken. De verenigingen komen zich niet altijd vanzelf aanmelden; het gaat over in gesprek gaan en zoeken naar wat elkeen kan bijdragen. En dat moet je blijven doen, het jaar rond.”*

Zohra Othman, ex-districtsschepen en secretaris De Reuzen vzw: *“Je moet drempels nemen, stappen zetten, iedereen betrekken en iedereen in zijn waardigheid laten. Je moet duidelijk maken dat niemand verplicht is om iets te doen waarbij hij zich niet goed voelt. Het is zeker niet de bedoeling om mensen in een straatje te duwen dat hen niet zint. Zij kiezen hoe ze zich uiten in de stoet. De sterkte is dat iedereen zichzelf mag zijn en aan de hand van een reus zijn verhaal mag vertellen. Vertrouwen opbouwen, geduld, vriendschapsbanden smeden, respecteren dat soms iets niet gaat.”*

Ems Depreeuw, Reuzenjaar 2012: *“We hebben daar ook bewust aan gewerkt. Om iets te doen werken op een bepaalde plek – zo zegt de theorie – moet je daar tien functies hebben: dan kan één dominante groep niet overheersen en vindt iedereen iets om zich de plek eigen te maken. We hebben meerdere projecten rond de stoet en de Reuskens uitgewerkt zodat iedereen zich wel ergens in kon vinden.”*

PARCOURS

Omdat Borgerhout uit twee delen bestaat, bestaat ook de Reuzenstoet uit twee delen. Vertrekken doet de stoet altijd kort voor de middag in Borgerhout extra muros, dat is het deel van Borgerhout buiten de Antwerpse Ring. De Reuskens warmen er zich op met een danske voor de bewoners van Woonzorgcentrum Gitschotelhof, al jaar en dag het vertrekpunt van de stoet. Overal waar

er mensen staan langs het parcours stoppen de Reuskens om te dansen. En in de Tuinwijk (buurt Weerstandlaan) krijgt de Moeder van de Wijk (dat is elk jaar een andere mama) traditioneel een grote ruiker bloemen overhandigd van Reuzin.

Onderweg naar Borgerhout intra muros (oud-Borgerhout) sluiten de nieuwe reuzen zich bij hen aan. Het volledige parcours is immers te lang voor de vele kinderen die meelopen. Op de Turnhoutsebaan, waar een grote braderij plaatsvindt, barst het feest helemaal los wanneer de stoet daar rond 14u30 begint toe te komen. Eindigen doet de stoet meestal rond 16 uur op het Moorkensplein voor het districtshuis van Borgerhout. Daar tonen de Reuskens hun allerlaatste dansjes – en dan is het weer een jaartje wachten... Vroeger stond daar een podium voor de notabelen en overhandigde Reuzin een ruiker bloemen aan de burgemeester van Borgerhout. Sinds enkele jaren is dit omgedraaid en krijgt Reuzin een ruiker bloemen van de Borgerhoutse districtsburgemeester. De Reuzenstoet is immers het verjaardagsfeest van de Reuskens, die dus volop in de bloemetjes mogen worden gezet.

Rachid Atia, reuzendrager: *“Bij ons reuzendansje in het woonzorgcentrum Gitschotelhof voelde je dat de Reuskens de bewoners weer naar hun jeugd brachten. Ze bekijken de Reuskens alsof ze echt leven, knuffelen de Reus, willen zijn handen verwarmen en willen hem niet loslaten. Een oude vrouw werd heel emotioneel en zei: ‘Het is misschien de laatste keer dat ik u zie, hè mateke’. Die heb ik eens goed geknuffeld. Het Reuske is het symbool van hun leven.”*

Jan Royen, Dienstencentrum coördinator: *“Er komt terug wat ze als kind gezien hebben. Onlangs zijn we met een stel bewoners – en een bedje – de vele trappen van BorGerHub opgeklauterd en zijn we stiekem bij de reuzen gaan slapen. Dat scheidt een band! Hier hebben we ook*

twee reuzen gemaakt: Pol en Polette. Ze staan rug tegen rug als steun voor elkaar, man en vrouw, ze worden gekoesterd. Onze reuzen zijn geboren uit liefde, het is het werk van sympathisanten en vrijwilligers.”

REUZENFEEST

Geen Reuzenstoet zonder feest. Rond de stoet heeft altijd al een feestroes gehangen. Vaak ging die stoet dan ook gepaard met andere feestelijkheden, van een reclamestoet tot een autosalon. Een braderie met de geur van bier en beulingen. Een reuzenbal en muziektoptrédens. Lang gebeurde dat alles onder de noemer Septemberfeesten. Vandaag wordt de stoet gepresenteerd als het verjaardagsfeest van de Reuskens. Een feest waarop iedereen zich welkom moet kunnen voelen. De truc om veel volk naar dat feest te lokken? Zorgen dat er voor iedereen iets te feesten (en te eten) valt, want niet iedereen feest (of eet) op dezelfde manier. De bonte braderie langs het parcours heeft dat goed begrepen!

Zohra Othman, ex-districtsschepen en secretaris De Reuzen vzw: *“Feesten over de cultuurverschillen? Daar geldt gewoon ook: iedereen respecteren. Plaats voor alcohol, plaats voor geen alcohol. Ge hebt van alles. Maak vooraf duidelijke afspraken, luister naar elkaar en dan is er veel mogelijk. Elkaar respecteren, niet dwingen, vertrouwen, en feesten!”*

Patsy Van Tilborgh, brasserie Reuzenhof: *“De Reuzenstoet is zeker een feest-hoogtepunt. Als handelaar ben je blij dat de reuzen voor uw deur passeren. Ons terras zit al vol van lang voor de stoet er is. Wij starten zelf heel vroeg, het terras gaat al open vanaf 8 uur en onze keuken draait tot middernacht, want de dorst is reuzegroot en de honger kan ’s avonds toeslaan. Hoe mooier het weer, des te groter het feest! Het leuke is: het is een feest voor iedereen. Voor de mensen op het terras is het lang wachten, ik moet ze soms geruststellen dat de stoet zeker nog komt!”*

Joost Sierens, voorzitter handelaarsvereniging Boho2140 en uitbater Carrefour: *“Als handelaars willen we er allemaal samen een feest van maken: we sponsoren, maken mee reclame, nemen initiatief. Er is veel vraag van buiten Borgerhout om aan onze braderij te mogen meedoen. De combinatie van de traditie, het mysterieuze van een reus en de betrokkenheid van zoveel groepen maakt het feest uniek. De reuzen zijn nog geëvolueerd. Nu wordt de hele buurt betrokken en er zit een verhaal achter dat een heel jaar leeft. Dat is het uithangbord voor een positief Borgerhout. Onze Carrefour heeft al meer dan 10 jaar een eigen reus, Dim Sum: die vertelt het verhaal van Sonam, onze vroegere magazijnier uit Tibet. We vonden het als winkel belangrijk om mee bij te dragen aan dit positieve verhaal.”*

Ali Kadourri, ondernemer: *“Toen we begin jaren 1980 naar de braderij gingen, keken we vanop*

afstand. Naar de fanfare, veel bier en varkensvlees, niet echt zaken waar wij kunnen in komen. Maar als je nu gaat! Er is echt voor iedereen iets, voor elke bewoner is er wel een link naar zijn achtergrond, religie, cultuur, er is van alles. Het feest is echt een weerspiegeling van de bevolking.”

Benhaddou Nounhim, Snack Sol Y Mar: *“Veel mensen spreken over de zuiderse geur van sardines die er over de Turnhoutsebaan hangt. Daar helpen wij flink aan mee met onze grote barbecue. Iedereen wordt daar vrolijk van. Goed voor het imago. Het maakt de braderij ook multicultureel. Er komt extra volk naar Borgerhout en - we moeten daar niet onnozel over doen - dat zorgt ook voor extra inkomsten. Dat helpt om de energiefactuur te betalen. De stoet doet me denken aan mijn jeugd bij mijn oma met mooie verhalen.”*

Mohamed Boulactoubi en Mohamed Boulakhrif, bakker Roma: *“De Reuzenstoet is voor ons een echt feest. De mensen zijn blij, er hangt een positieve sfeer. Tijdens de braderij komt er volk van overal naar de Turnhoutsebaan, ook van buiten Borgerhout. En zo komt Borgerhout op een goede manier in de aandacht. Het is een feest waarin zoveel mensen kunnen en willen werken. Dat scheidt een mooie band.”*

CORONAJAAR 2020

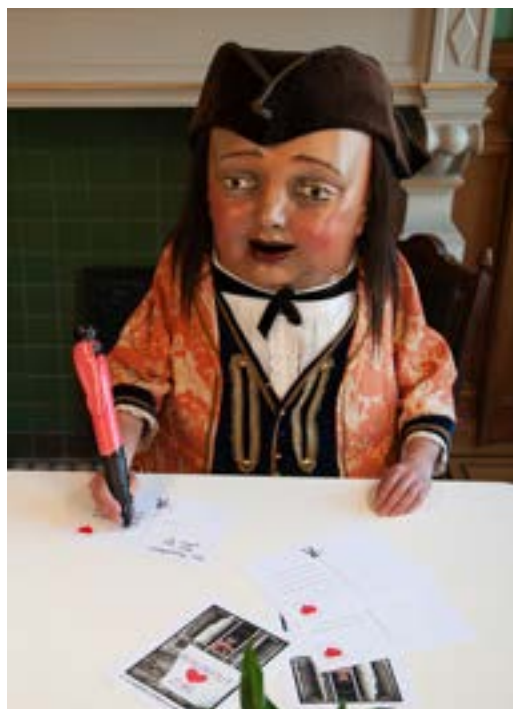
In 2020 kon de stoet niet doorgaan wegens de toen geldende coronamaatregelen. Maar daar wisten de Reuskens wel een mouw aan te passen. Als de mensen niet naar de Reuskens mogen komen, komen de Reuskens wel naar de mensen! Met een op maat gemaakt mondkap (met kijkgat) op hun gezicht trokken ze bovenop hun reuzenwagen gedurende twee dagen langs Borgerhoutse straten en pleinen, waaronder heel wat plekken waar ze anders nooit kwamen.

Op zaterdag 26 september trokken de Reuskens door Borgerhout extra muros, op zondag 27 september door Borgerhout intra muros.

Onderweg voerden ze hun dansspasjes op, tot groot jolijt van jong en oud Borgerhout dat vanop veilige afstand en eveneens met mondkmasker op de Reuskens toezwaaide. Buurtgroepen, scholen en verenigingen waren opgeroepen de Reuskens op een leuke manier te verwelkomen. De muzikanten namen voor de gelegenheid plaats op de maagdekenswagen. Alle andere reuzen en praalwagens bleven dat jaar op stal.

De Reuskens staken ook een hart onder de riem van het personeel en de bewoners van de Borgerhoutse woonzorgcentra en serviceflats. Die kregen een postkaart met een reuzenhart voor zichzelf én een lege postkaart om iemand anders een hart onder de riem te steken in die eenzame coronatijden. Veel senioren koesteren prachtige jeugdherinneringen aan de Reuskens.

Aminata Barry, zorgwerkster en danseres, en haar mama: *“Ik ga altijd met een groep kinderen naar de stoet; ze vinden het geweldig om de Reuskens te zien dansen. Mijn dochter Jamila is zo’n fan dat ze er nooit bang van is geweest. Ik werk in de zorgsector, ik verzorg oudere mensen en die stralen ook als ze de Reuskens zien.”*

Guy Redig, bestuurslid van De Reuzen vzw: *“Mijn vader groeide op in Borgerhout en later verhuisde hij. Vanaf 1976 ben ik opnieuw in Borgerhout gaan wonen, en als hij dan op bezoek kwam en het Reuzenlied op de beiaard hoorde, zei hij telkens: ‘Dat is mijn jeugd’. Dan kwamen alle herinneringen van kleine jongen in de straten van Borgerhout weer boven. Zo mooi, die nostalgie en weemoed van vader. Wij hebben als gezin geen enkele stoet overgeslagen, met onze kinderen en nu met onze kleinkinderen. Herinneringen met veel foto’s, liedjes en kleine anekdotes verbinden de generaties. Ook de kleinkinderen voelen dat: het is de ambiance, de vibratie, iedereen is gelukkig, vrolijk, respectvol... De reuzen zijn niet dreigend, je wordt er goedgezind van. Hun bevroren plezante mimiek vertedert.”*

REUSKENSPRINSES

Een van die senioren is de Borgerhoutse Godelieve Fonteyn. Zij werd in 1972 tot Reuskensprinses verkozen, de laatste in het rijtje van drie, na Lieve Mariën uit Wilrijk in 1970 en Lieve Kooyman uit Borsbeek in 1971. Een initiatief van het toenmalige Borgerhoutse gemeentebestuur onder leiding van burgemeester Gustaaf Wegge.

De Reuskensprinses werd gedurende een jaar de ambassadrice van de Reuskens, getooid met lint, beker en bloemen (en overladen met geschenken “die varieerden van avondkleed en filmcamera tot strijkplank en waardevolle aankoopbons”, aldus een krantenverslag uit 1972). In totaal waren er dat jaar twaalf deelnemers, waarvan sommigen zelfs uit de Kempen kwamen. De deelnemers werden getest op “algemene ontwikkeling, houding, voorkomen en vaardigheid in praten en improviseren”, noteerde hetzelfde krantenverslag. De vier finalistes moesten ook een korte spreekbeurt geven. De toen 23-jarige Godelieve – “kleiner van gestalte dan haar twee eredames, maar angstwekkend welbespraakt” – won met een topscore van 27,5 op 30 punten.

“Ik zal mijn best doen om gedurende een gans jaar een goede Reuskensprinses te worden,” beloofde ze. Een belofte die ze haar verdere leven is blijven waarmaken, want tot vandaag is Godelieve een gedreven vrijwilligster van de Reuskens.

Godelieve Fonteyn, de enige echte Borgerhoutse Reuskensprinses: *“Begin jaren 1970 werd ik tijdens de handelsbeurs in het Te Boelaarpark verkozen tot Reuskensprinses. En als prinses wilt ge, neen, moet ge fanatiek alles weten over de reuzen. En dat groeit nog! Onze dwergreuzen zijn ook plezante mannen. Je wordt er op slag goedgezind van. Pas op, ik ben kritisch aangelegd en als ik zie dat een Reuske niet goed danst, zal ik dat ook zeggen. Altijd opbouwend! Ik hou van de Reuskens en de stoet moet hoogstaand blijven.”*

LITTLE AMAL OP BEZOEK

Ook editie 309 van de Reuzenstoet zal nog lang in menig Borgerhouts geheugen gegrift staan. De stoet ging toen voor het eerst sinds 1959 niet in september door, maar wel op zaterdag 9 oktober 2021. De datum was speciaal verzet om een wel heel speciale gast te kunnen verwelkomen: Little Amal, een 3,5 meter grote reuzenpop die een negenjarig Syrisch vluchtelingenmeisje voorstelt dat op zoek is naar haar moeder.

Haar reis begon in juli 2021 aan de Syrisch-Turkse grens en eindigde in november 2021 na 8000 km of 10 miljoen stappen in de Engelse stad Manchester. Tijdens haar tocht bracht ze honderduizenden mensen op de been. Elke stad langs de route die Little Amal aflegde,

DE BELEVENISECONOMIE: DE REUSKENS ZIJN VAN ONS

Joseph Pine en James Gilmore, twee Amerikaanse professoren, publiceerden in 1999 hun theorie van 'de beleveniseconomie'. De Reuskens hadden die niet nodig om een belevenismerk te worden: een sterke missie, hard werken en veel liefde zijn hun geheim. En toch voldoen ze aan alle regels waaraan een merk moet voldoen om de wereld van de belevenis in te stappen. Dat toetsen we even af. Wie een belevenismerk wil worden, doet dat in vijf stappen.

STAP 1

'Het product heeft een sterke aantrekkingskracht, het verleidt. De bezoeker wordt aangezogen als een bij door een geurige bloem.'

Elisabeth Vermeulen van De Reuskens

vzw: "De uitnodiging voor de stoet is er een voor 'Eén groot feest, waar iedereen welkom is'. Iedereen vindt - laagdrempelig - een toegangsdeurtje op zijn maat. En de grote verleiders zijn natuurlijk de vier charmeurs op hun wagen, waar iedereen bij wegsmelt."

STAP 2

'Er zijn geen hindernissen voor de bezoeker, hij kan zich onbezorgd onderdompelen in de belevenis.'

Elisabeth Vermeulen: "Er zit feest in de lucht, en deelnemers en bezoekers zetten zich automatisch en ongehinderd in een feestmodus. Elke groep doet het op zijn manier, alles kan, zoveel groepen en activiteiten waarbij je je helemaal jezelf kan voelen."

STAP 3

'De bezoeker ervaart dat hij er iets aan heeft: een goed gevoel, ontspanning, pure esthetiek, plezier, emotie...'

Elisabeth Vermeulen: "Dat is zeker zo. De Reuzenstoet geeft het gevoel dat je deel van een geheel uitmaakt, je krijgt een gevoel van verbondenheid. En dat is een blij gevoel, blij dat er zoveel leeft in Borgerhout. En daarbij is het dan ook nog feest."

STAP 4

'De deelnemer wil dit zeker nog eens meemaken!'

(OhOh! Zo werkt een verslaving...)

Elisabeth Vermeulen: "Ja, je wil dit jaarlijkse feest in Borgerhout niet missen. Het is een hoogdag die alle Borgerhoutenaren samenbrengt, om mekaar te zien, om mee te maken wat er allemaal leeft, om de Reuskens te zien dansen."

STAP 5

'Een event is geslaagd als de deelnemers zich het event willen/kunnen toe-eigenen: dit zijn wij.'

Ems Depreeuw: "In 2012 hadden we heel hard gewerkt om van de verjaardag van de Reuskens een verbindend evenement te maken. De dag na de Reuzenstoet kwam ik de burens tegen, enkele vrouwen met Belgische en enkele met Marokkaanse roots die een koffietje aan het drinken waren. Iedereen had het erover dat ze op televisie wel de rellen toonden, maar dat ze *onze* stoet niet in het nieuws brachten. '*Onze stoet*', dat was voor mij het grootste cadeau van dat jaar."

een vijftigtal in totaal, werkte een eigen programma uit om de kleine reuzin te verwelkomen.

In Antwerpen had de Antwerps-Iraakse theatermaker Hussein Al-Khalidi de regie in handen. “Little Amal wil een lichtpuntje zijn voor die miljoenen kinderen die zonder ouders in een vreemd land toekomen, maar eigenlijk voor alle mensen op de vlucht. Amals verhaal heeft niets met politiek of religie te maken, wel met menselijkheid en warmte. Dat hopen we haar in Antwerpen te geven”, vertelde hij in *Gazet van Antwerpen* (3 oktober 2021). Amal is Arabisch voor hoop.

Een warm welkom is een understatement voor de uitbundige ontvangst die Little Amal die zaterdagmiddag in Borgerhout te wachten stond op een uitpuilend Moorkensplein – een recordopkomst! – dat haar op een laaiend applaus onthaalde. Een golf van ontroering trok door de menigte, onder wie honderden kinderen, toen Amal zich voorzichtig voorover boog en de Reuskens de hand schudde. Als blijk van gastvrijheid dansten ze samen nog de Reuskensdans en de Dabke, een traditionele Syrische dans in het gezelschap van een groep Syrische muzikanten. Vervolgens trok Amal naar het Laar voor ‘Atlas op het plein’, het feest van het Antwerpse integratie- en inburgeringsagentschap. Uitgefeest werd Amal tot slot te slapen gelegd in de kerk op het Laar.

Met de woorden “Amal, veel geluk op je verdere reis, op weg naar je mama” werd Amal door duizenden mensen uitgewuifd. Dat is waar Borgerhout – waar 135 verschillende nationaliteiten leven – voor staat: een plek waar iedereen welkom is en zich thuis voelt. En dat is ook waar onze kleine Borgerhoutse Reuskens groot in zijn: verbinding creëren tussen mensen van verschillende leeftijden, mensen van verschillende komaf, mensen met verschillende achtergronden, maar met één gemeenschappelijk doel: vreedzaam en solidair samenleven.

Want:

*Heb je meer of minder,
ben je groot of klein,
in Borgerhout mag jij er zijn.*

Marij Preneel, districtsburgemeester Borgerhout:

“Toen Little Amal de Reuskens ontmoette, had ik echt de tranen in mijn ogen. Het was zeer ontroerend: een oude traditie die de hand reikt aan een nieuwe reus, het maakte iets los, noem het verbindende emotie. Je kan er veel theorieën over verkopen, maar het is pure emotie en dat kan via de Reuskens.”

Zohra Othman, ex-districtsschepen en secretaris De Reuzen vzw:

“Dat was een fantastische dag. Vluchtelingen is een moeilijk thema en toch wordt het verbindend; ze bewijst het tegendeel van wat er gezegd wordt ‘dat er geen solidariteit is, dat vluchtelingen niet welkom zijn’. Zoveel begrip, zoveel solidariteit, zo verbindend. Er is hier veel energie. De mensen omarmen de rijkdom van vele culturen. Ze zoeken naar oplossingen voor de uitdagingen die zich stellen: armoede, huiswerkbegeleiding, ontspanning organiseren, jeugdwerking.. Er zijn zoveel mensen die met zoveel bezig zijn en snel vooruit willen gaan!”

Seham Hzouri en Saleh Al Daoud, vrijwilligers SAAMO:

“Wij hebben zelf gezien hoeveel ouders er gestorven zijn in Syrië en hoeveel kinderen er vermist zijn of alleen op de vlucht. Kleine Amal is ook op zoek naar haar ouders en haar verhaal is voor ons erg herkenbaar: het raakte ons diep. Heel emotioneel en hartverwarmend om te zien hoe zij in Borgerhout verwelkomd werd.”

*De quotes in dit hoofdstuk werden verzameld door Paul De Wyngaert. Hij schreef ook het stuk over de beleveniseconomie.

DAGBOEK VAN EEN REUZENSTOET

De Reuzenstoet duurt weliswaar maar één dag, voor stoetorganisator Wietse Vermeulen van De Reuzen vzw is het een hele lange dag. Een dag bovendien waarvan de voorbereidingen al vele maanden op voorhand gestart zijn. Want die tientallen groepen en duizend vrijwilligers die meelopen in de stoet, die komen er natuurlijk niet vanzelf.

De voorbereidingen van de stoet starten in januari. Dan volgen er maanden van afspraken maken, bijeenkomsten organiseren, materiaal bestellen en veel mails sturen. Het hele draaiboek van de Reuzenstoet telt meer dan 400 taken, die allemaal moeten afgevinkt worden.

In elke stoet stappen er ook enkele nieuwe reuzen mee. Het opbouwen en weer afbreken van zo'n reus vergt heel wat denkwerk en voorbereiding, net zoals de vraag hoe je en wie de reus gaat voortduwen. Ook attributen en kleurrijke kostuums moeten uitgedacht en gemaakt worden. Een deel van de groepen en wagens maken zich klaar voor de zomer, maar de meesten toch pas erna. September is dan de maand waarin het allemaal moet gebeuren.

En dan is er de dag van de stoet. De Borgerhoutse Reuzenstoet editie 2023 bijvoorbeeld telt meer dan 40 groepen, waarvan een 30-tal reuzen, 6 praalwagens met paarden en 5 fanfares. Er lopen ongeveer 1000 stoetdeelnemers mee, onder wie 300 kinderen. En afhankelijk van het weer komen er tussen de 10.000 en 30.000 mensen kijken.

Duizend mensen die in stoet eenzelfde parcours moeten wandelen, met verschillende start- en aankomstplannen, met vaak ook groepen kinderen die begeleid moeten worden, en die allemaal op eenzelfde moment in dezelfde straat samen komen, met vele andere reuzen en muziekgroepen, dat alles brengt de nodige organisatorische uitdagingen met zich mee. Gelukkig is er sinds enkele jaren een team van een veertigtal vaste reuze-vrijwilligers en een zestigtal losse om dat allemaal in goede banen te leiden.

Er zijn vrijwilligers nodig voor van alles en nog wat: in de eerste plaats stoetdeelnemers ontvangen, maar ook koffiekoeken halen, parkeerverbodsborden controleren, tentjes rechtzetten, nadars plaatsen, reuzen op hun plaats zetten, kinderen schminken, ... De lijst is even lang als de goesting bij de vrijwilligers groot is. Zonder hen geen stoet!

Zo ziet een Reuzenstoetdag eruit voor stoetorganisa-tor Wietse Vermeulen:

6:00

Tussen 6 en 7 uur bellen de stadsdiensten dat ze op het Moorkensplein zijn aangekomen en of er een verantwoordelijke aanwezig is? Ik spring uit mijn bed en ben 5 minuten later ter plaatse. De tribune, tenten, nadars en andere materialen worden opgesteld. We zetten de straten af om deze autovrij te krijgen, extra linten spannen is nodig om auto's en camionettes van de braderij via de juiste wegen om te leiden. Ondertussen belt de politie de eigenaars op van de auto's die geen rekening hielden met het parkeerverbod, of wordt hun auto indien nodig weggetakeld.

9:00

Aan de gebouwen van de groendienst in de Arthur Matthyslaan komen 14 paarden aan, samen met een 25-tal paardenmenners. Zij weten wat ze moeten doen om hun paarden - die voelen dat dit geen dag wordt als een ander - te kalmeren. Anderhalf uur later zijn alle paarden ingespannen en kunnen de eerste wagens vertrekken. De praalwagens zijn de week voordien al *stoetklaar* gemaakt.

Tussen 9 en 11 uur komen ook de verantwoordelijken op hun locatie aan met koffie en koeken, en verwelkomen ze hun team van helpers, waarna ze beginnen op te bouwen. Ik rij langs de verschillende locaties om te checken of alles in orde is en span hier en daar nog wat linten om auto's om te leiden. Alle vrijwilligers krijgen een hoed, een T-shirt, een takenlijst, drankbonnetjes... en ze leggen alles klaar voor de stoetdeelnemers die straks gaan komen. Hier en daar lopen er zaken een beetje anders dan gepland of zijn er dingen niet helemaal duidelijk, waardoor we samen naar oplossingen moeten zoeken.

10:00

De Reuskens en hun muzikanten komen aan op de startlocatie in het woonzorgcentrum Gitschotelhof en maken zich rustig klaar voor hun hoogdag van het jaar. De reuzendragers krijgen rond hun kuiten de kenmerkende rode linten vastgesnoerd en oefenen nog een laatste keer hun danspaspjes in.

11:00

Voor de senioren van het Gitschotelhof doen de Reuskens hun eerste dansjes. Het is een dankbaar publiek dat grote fan is van de Reuskens en er zich op verheugt hen te zien! Er worden gretig Reuskenshandjes geschud, ze praten er dagen later nog over. Ondertussen overleg ik met de verantwoordelijken over het exacte startuur en de daaropvolgende timing - soms vertrekken we iets later door een onverwachte wending of wanneer het te fel regent...

11:15

In de Lodewijk Van Berckenlaan hebben onze verantwoordelijken de stoet opgesteld. Wanneer de Reuzenwagen de hoek omdraait, moeten de eerste toeschouwers opzij gaan staan. Via een stevig houten trapje, dat onderaan de wagen hangt, klimmen de Reuskens op hun wagen. Nog snel een dansje op hun, nu nog stildaande podium en dan kan de stoet vertrekken. De Reuzenwagen begint te bolderen.

Vooran loopt de Belleman en die roept luidkeels:

Open uw ramen en deuren, er staat iets groots te gebeuren!

Jong en oud, het is feest in Borgerhout!

Groot en klein, zijn jullie klaar voor het reuzefestijn?

Dames en heren, appelen en peren, reuzen en reuzinnen, het feest gaat beginnen!

Kom allen tezamen om ter meest, want vandaag is het reuzenfeest!

Ben je groot of klein, heb je meer of minder, in Borgerhout mag jij er zijn!

Nog even checken of we niets of niemand vergeten zijn en dan kan de locatieverantwoordelijke de eerste locatie opruimen. Zelf volg ik de stoet met de fiets, zodat ik snel naar voor of achter kan rijden om te kijken of alles in orde is. Als alles in orde is, fiets ik verder naar de volgende locatie. Onderling gebruiken we walkietalkies om de volgende locatieverantwoordelijke te informeren dat de stoet eraan komt.

12:30

Deel 1 van de stoet eindigt in de Tuinwijk. We voorzien hier een pauze van een uur, als buffer voor mogelijke vertragingen, maar ook om alle stoetdeelnemers van een hapje en een drankje te voorzien. Op een en hetzelfde moment 50 warme hamburgers serveren, vraagt wat overleg, maar de fijne buurtgroep Vreugde en Vermaak van de Tuinwijk is hierin inmiddels zeer bedreven. Ook de reuzendragers eten mee, maar we zorgen ervoor dat geen enkel kind kan zien hoe ze uit hun Reuske kruipen...

13:00

In de Tuinwijk vormt zich ook deel 2 van de stoet. Een 800-tal stoetdeelnemers komen hier toe en moeten elk hun plekje in de stoet krijgen toegewezen. Hectiek gegarandeerd dus! De stoetbegeleiders en stewards krijgen nog een laatste briefing. We leggen uit wat er van hen verwacht wordt en wat hun plaats in de stoet is. Links en rechts van elke paardenwagen loopt er een steward mee met een walkietalkie, een voorzorgsmaatregel voor mocht er een incident gebeuren... Zo hebben we bijvoorbeeld eens een praalwagen moeten achterlaten onderweg toen een dissel afbrak.

13:50

We roepen rond dat we over 10 minuten gaan vertrekken! De Reuskens klimmen terug op hun wagen, de laatste stoetlopers haasten zich naar hun plaats verderop in de stoet, de spanning stijgt.

14:00

Het is zover: het startschot voor deel 2 van de stoet. Stoetverantwoordelijken op hun post? Check! Reuskens op hun wagen? Check! Muzikanten in positie? Check! Politie paraat? Check!

Zalig om te zien hoe de stoet in beweging komt. Steeds meer toeschouwers stromen toe. De eerste dansjes en liedjes weerklinken. En ook de eerste gaten vallen - een groep was toch nog niet klaar... een reus liet iets vallen... - maar geen nood: na 1 km moeten we sowieso halt houden voor de Stenenbrug en kunnen we de stoet hergroeperen.

14:30

De drukke Singel oversteken van Borgerhout extra muros naar Borgerhout intra muros, dat doe je niet op 1-2-3. Dus steken we over in verschillende blokken, zodat het autoverkeer er niet al te veel hinder van ondervindt. Onze stoetbegeleiders zorgen samen met de politie voor een veilige oversteek en we letten erop dat de stoet niet uiteenvalt.

14:40

De stoet komt aan op de Turnhoutsebaan, waar er volop een braderij aan de gang is. Dit is onmiskenbaar het hoogtepunt van de stoet! Aan weerskanten van de baan staat het vol met kraampjes. De stoet passeert in het midden en baant zich een weg door de mensenzee.

Op meerdere plaatsen staan mensen rijendik te kijken of ze iemand herkennen in de stoet of maken ze massaal veel foto's en filmpjes.

14:50

Aan de Centers (Engelselei) sluiten de laatste reuzengroepen aan bij de stoet. Dit zijn de groepen met veel kinderen. Ze kiezen bewust voor het kortste, maar wel drukst bezochte parcours. Ik bevind me mee achterin de stoet, maar moet me naar voren haasten, want de stoet heeft de braderij net verlaten en is op weg naar het eindpunt op het Moorkensplein.

15:00

Net voor ze het Moorkensplein opdraaien, vereeuwigen we elke groep tijdens een kort fotomoment. Wanneer ze langs de tribune voor het districtshuis paraderen, mag elke groep gedurende één minuut het beste van zichzelf laten zien: hun liedje zingen, hun dansje doen, hun zelfgemaakte reus showen... Onze vrijwilligers zorgen dat de groepen vlot aansluiten.

16:00

Zo goed als alle reuzen en praalwagens zijn gepasseerd. Alleen de Reuzenwagen moet nog aankomen. Vermits de Reuskens veel dansen onderweg, laten ze soms op zich wachten. Vroeger vonden mensen dat leuk, maar vandaag de dag is er precies toch minder geduld. Daarom hebben we een sterk uitgewerkt draaiboek dat ervoor zorgt dat de Reuskens aansluitend aankomen op het Moorkensplein voor een passend (soms ook een verrassend) mooi slot, elk jaar opnieuw. En naar goede gewoonte geeft op het einde de districtsburgemeester een boeket bloemen aan Reuzin uit dankbaarheid voor het mooie feest. (In vroegere jaren was dit omgekeerd, maar we vinden het beter zo). Tegen 17u zijn de Reuskens dan toch moe gedanst en gaan ze uitblazen in het districtshuis. Later op de avond zullen ze hun bedjes weer opzoeken in BorGerHub om goed bij te slapen.

Nu is het nog opruimen en afbouwen. En omdat we zo hard gewerkt hebben - en zo goed als iedereen op vrijwillige basis - organiseren we nog een fuif in een tent op het Moorkensplein. Dat is voor mij en vele helpers een perfecte afsluiter van een heel drukke en speciale dag. Als dankjewel aan iedereen die van de stoet weer een feest heeft gemaakt.

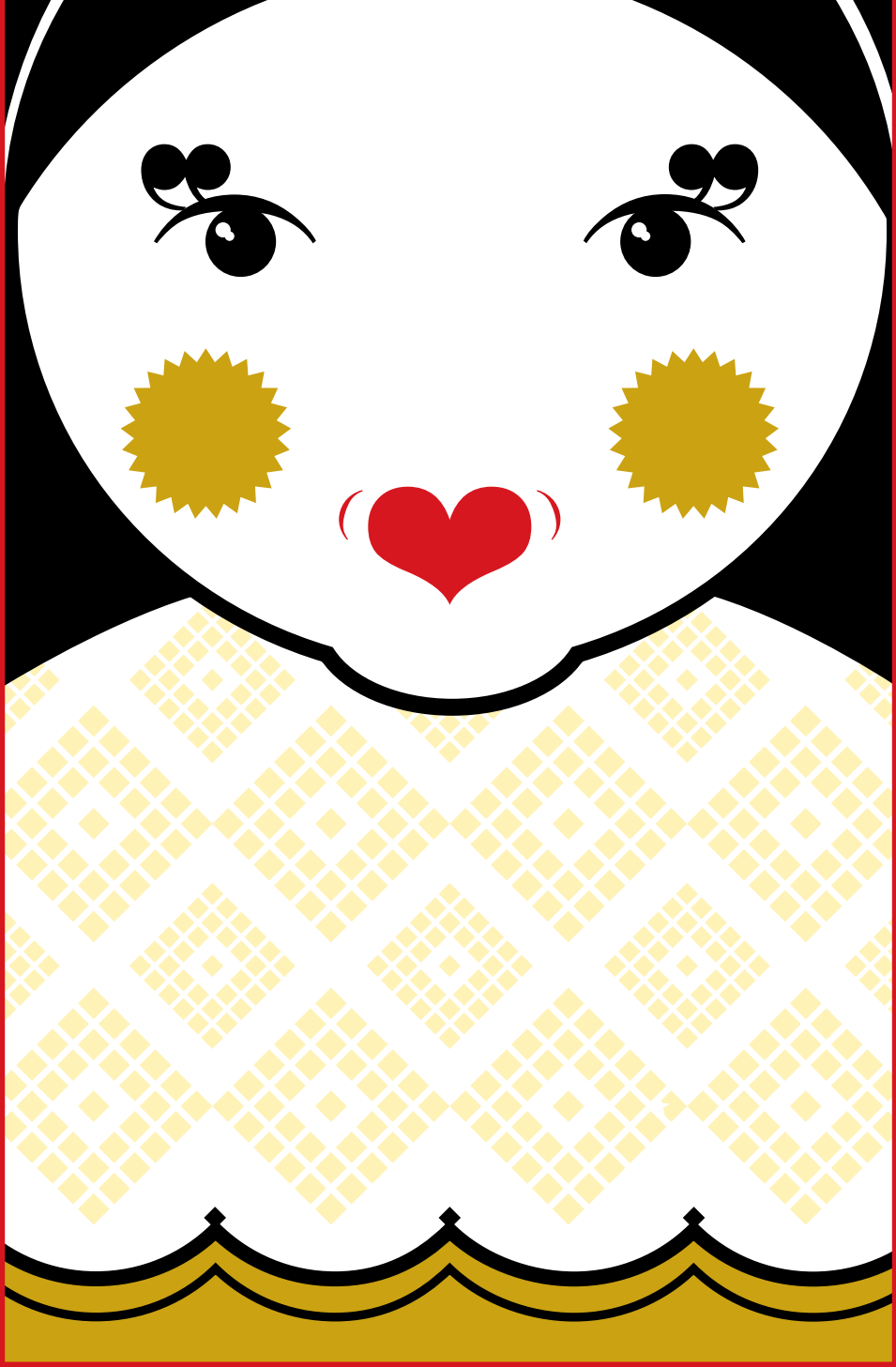
Elke Reuzenstoet brengt ons weer nieuwe verhalen en ervaringen, en nadien bekijken we wat we nog kunnen verbeteren. En uiteraard blijven we zoeken naar hoe we nog meer mensen kunnen meenemen in de magie van de Reuskens en hun Reuzenstoet.

Het is een geweldig project dat veel mensen beroerd en verenigd rond een fantasierijke traditie. En het is prachtig om te zien dat veel mensen hier mee hun schouders onder willen zetten. Dank aan iedereen die op één of andere manier meehelpt om er een REUZE-fijne dag van te maken!

Zonder vrijwilligers geen stoet, samen zijn we sterk als een reus!

**BORGERHOUT
LAAT
NIEMAND
KOUD**

De diversiteit van Borgerhout is ook die van de Reuzenstoet. En laat nu net dat een van de succesfactoren van die stoet vandaag zijn.

DOOR GUY REDIG EN MARC SPRUYT

Meer dan over enig ander Antwerps district heeft over Borgerhout vrijwel iedereen wel een mening. Zelfs ChatGPT is dat niet ontgaan: “Sommige mensen kunnen Borgerhout zien als een levendige en multiculturele wijk, met een rijke diversiteit aan inwoners, culturele evenementen en etnische eetgelegenheden. Anderen kunnen het misschien associëren met sociale uitdagingen zoals armoede, werkloosheid of criminaliteit. Het is belangrijk op te merken dat imago’s kunnen veranderen over de tijd, vaak beïnvloed door economische omstandigheden, beleidsmaatregelen en de inzet van de gemeenschap om positieve veranderingen te bewerkstelligen.”

Over Borgerhout werd de voorbije halve eeuw vaak minachtend gesproken, als een oord van kommer en kwel, een kruisvat van samenlevingsproblemen, een broeihaard van racisme en fundamentalisme. Dat Borgerhout vandaag positiever wordt beleefd door wie er woont (en positiever gepercipieerd door wie er niet woont), heeft alles te maken met het omarmen van die diversiteit als een verrijking

in plaats van een bedreiging. *Boho* is de door fiere inwoners zelf bedachte hippe bijnaam van het district, die de vroegere racistisch geladen scheldnaam *Borgerokko* moet doen vergeten. Vandaag telt Borgerhout 46.424 inwoners (dat zijn er 6000 meer dan 20 jaar geleden) van 135 verschillende nationaliteiten. Twee op drie Borgerhoutenaren hebben allochtone roots; een op drie Borgerhoutenaren heeft wortels in Marokko (herkomst van de ouders meegerekend). Hoe werd Borgerhout wat het nu is? Een terugblik op de voorbije 50 jaren.

STADSVLUCHT

Katholiek en Vlaamsgezind. Zo zou je Borgerhout in de jaren 1950 en 1960 grotendeels kunnen omschrijven. Zeker tot begin jaren 1970 vormden de katholieke parochies de kern van vele netwerken. Ook liberale en socialistische burgers organiseerden zich in eigen verenigingen. De verzuiling domineerde het maatschappelijke leven.

Middenklasse en middenstand boerden goed. Typisch voor het Borgerhout van die tijd waren de vele kleine tot grotere bedrijven die zich in het binnengebied van stratenblokken hadden gevestigd, zoals diamantslijperijen, werkhuizen, een kaarsenfabriek en zelfs de grote chocoladefabriek Martougin. De Turnhoutsebaan gold als een chique, langgerekte winkelstraat die klandizie trok van ver buiten Borgerhout, net zoals andere soortgelijke winkellussen in de voorstad dat destijds deden (Brederodestraat, Statiestraat, Abdijstraat, Offerandestraat, Bredabaan...).

Midden jaren 1970 verdampte het *middle of the road* Borgerhout. Rijkere middenklassegezinnen vluchtten de stad uit naar een huis in een groene en rustige omgeving. Het toenemende autoverkeer zorgde voor drukte en onveiligheid in de stad. Het inwoneraantal van Borgerhout daalde zienderogen. De resterende bevolking verouderde, een deel van de vaak mooie grote huizen verloederde, zoals ook de weinige publieke ruimte.

Het Borgerhout van begin jaren 1980 bood plots een gekleurde aanblik. Het waren in eerste instantie *gastarbeiders*, verleid om hier de gestoorde arbeidsmarkt te repareren. Iets later vonden vooral jonge, kinderrijke gezinnen van Marokkaanse herkomst er betaalbare maar verouderde grote huizen. Alle nieuwkomers zagen zich hopeloos geconfronteerd met veel verbouwingskosten. Veiligheid en hygiëne, degelijke elektriciteit, gas en badkamer leken wel onbereikbaar. Tientallen, later duizenden kinderen van de *gastarbeiders* bepaalden sterk de schoolpopulatie. Tegelijkertijd verschenen er steeds meer Marokkaanse winkels, vooral kruideniers en later beenhouwers, visboeren, enz. Kinderen en jongeren, op zoek naar ruimte om te spelen of te babbelen, kleurden het straatbeeld.

Kaart van Borgerhout anno 1660 Floris Prims

LABO VOOR EEN DIVERSE SAMENLEVING

De bevolkingssamenstelling was drastisch veranderd. Steeds meer werd duidelijk dat de *immigranten* kozen om zich hier definitief te vestigen. De aanwezigheid van heel verschillende culturen maakte van Borgerhout een labo voor een diverse samenleving; tot op vandaag. Niet iedereen kon daar even goed mee overweg. Een deel van de samenleving reageerde vijandig en zocht een antwoord in rauw racisme, zeker tijdens de economische laagconjunctuur in de jaren 1980. Maar voor veel bewoners, zeker de opgroeiende jeugd, leek het dagelijkse leven redelijk gewontjes en ging hun leven zijn gewone gang.

Bij de komst van de eerste Marokkaanse inwoners kwamen er snel initiatieven voor hulp en bijstand. Ze waren vaak verbonden aan zowel een katholieke bezorgdheid als het engagement van jonge en geactiveerde bewoners. De eerste moskee, een door de parochie gehuurde ruimte in de Zonstraat, kreeg een groot tapijt uit de Antwerpse kathedraal ter beschikking. Van bij de eerste generatie migranten waren er vele zelforganisaties. Er ontstonden vele moskeeën, deels gebaseerd op vrijwilligerswerk en eigen financiering.

Zoals bij de parochies leidden de moskeeën naar andere initiatieven; grotendeels religieus (de Koranscholen), soms voor jeugd of voor sport. Ook naast de moskee organiseerden vooral jongeren zich in eigen verenigingen. Daarbij speelden verontwaardiging en fierheid. Heel wat migranten wilden zichzelf organiseren in de overtuiging dat het beter kon. Ze wilden niet herleid worden tot doelgroepen van goedbedoelde hulp.

Zo werd Borgerhout een laboratorium voor een samenleving waarin *gastarbeiders*, later *immigranten*, zich ontwikkelden tot *burgers met migratieachtergrond*. Ook politieke partijen vonden Borgerhoutenaren met migratieachtergrond. In 1983 fuseerde Antwerpen tot een stad met negen districten. Borgerhout verloor zijn autonomie onder de voogdij van een centraal stadsbestuur. Tot 2001 had de districtsraad enkel een adviserende bevoegdheid ten aanzien van het stadsbestuur, net zoals bv. de cultuurraad of de jeugdraad. Vanaf 2001

kwamen er beperkte bevoegdheden, gekoppeld aan een dotatie vanuit de stad. De negatieve sfeerschepping rond Borgerhout kende zijn dieptepunt in de jaren 1990 en woerde nog even door. De veelheid van negativisme woog zwaar, zeker op de Borgerhoutenaren van Marokkaanse herkomst. Ze voelden zich dikwijls de bliksemafleider voor zowat alle problemen in de samenleving. Zij ervoeren vaak en overwegend negatieve signalen; ze misten respect en werden niet zelden mikpunt van onfaire beeldvorming.

Ondertussen groeide een etnisch-cultureel diverse middenklasse. Hard werken verbeterde de sociaaleconomische status van mensen met een migratieachtergrond. Er bleef wel een oververtegenwoordigd aandeel bij gezinnen in armoede. Toch bood het *middle class*-profiel geen antwoord op een nog steeds aanwezig racisme, voelbaar bij huisvesting, werkgelegenheid, onderwijs...

KEERPUNT

Maar een verandering/verbetering diende zich aan, vooral door het koppige enthousiasme van vele basiswerkingen. Van onderuit groeiden steeds meer initiatieven die verbondenheid, solidariteit en genietend leven centraal stelden. Borgerhout telt geen centraal cultuurcentrum, maar net daardoor biedt het heel wat ruimte voor een scala aan kleinschalige initiatieven. Sommige daarvan werkten zich op tot succesvolle blijvers, zoals Rataplan, 't Werkhuys, Brede School het Keerpunt, het EcoHuis, El Wafa, Safna, Kopspeel, Buurthuis Drie Pleintjes (nu Zermatt), Buurtvaders, Samen op straat, Steunpunt Tewerkstelling, de Marokkaanse Federatie, Al Ikram, en vele anderen. En niet te vergeten de vele jeugdwerkingen zoals Kras, JES, de scouts... plus enkele sterke sportclubs en levendige straat- en buurtgroepen. Vruchtbare humus voor verbetering.

Al is er een initiatief dat er natuurlijk met kop en schouders bovenuit steekt: De Roma, dat na een sluiting van twintig jaar in 2002 de deuren feestelijk heropende dankzij de enthousiaste inzet van honderden vrijwilligers en sindsdien bezoekers uit alle windstreken aantrekt. De impact van De Roma op het imago van het Borgerhout van vandaag kan moeilijk overschat worden; in Borgerhout, Antwerpen en tot heel ver daarbuiten.

Weer speelde de huisvestingsmarkt een bepalende rol. Andere stadswijken, zoals het hippe Zurenborg, Berchem en het Zuid, waren rond de eeuwwisseling onbetaalbaar geworden. Jonge gezinnen, ongeacht hun etnisch-culturele herkomst en op zoek naar een plezante woonplaats, landden in oud-Borgerhout *intra muros*. De oudere *witte* bevolking verdween steeds meer. Eengezinswoningen kwamen vrij, toen nog betaalbaar en met veel nabije

voorzieningen. Gezinnen met migratieachtergrond kochten al eerder hun huis en maakten van Borgerhout een natuurlijke etnisch-culturele mix. Jonge middenklassers vormen een interessante doelgroep voor veel soorten middenstand. Zo vergrootte het quasi onbestaande aanbod van hippe cafés en restaurants spectaculair. Daarnaast zijn er de vele vooral Marokkaanse eethuisjes waar tal van lekkers wordt gedegusteerd.

In tegenstelling tot andere stedelijke buurten kent Borgerhout weinig *gentrificatie*, een proces waar rijkere mensen de oorspronkelijke arme bevolking weggagen. De diversiteit in Borgerhout vergrootte. Vele *migranten* wortelden er, kochten en verbouwden hun huizen. Samen met de jonge middenklassers die hier waren komen wonen, ontstond er een bruisende buurt.

HET KLEINE ONTMOETEN

Maakt dit alles van Borgerhout één groot gelukkig district? De eerlijkheid gebiedt de (h)erkenning van vele grenzen die nog steeds door de bevolking lopen: de oudere witte mensen, vaak nog verbaasd over wat er allemaal in hun omgeving gebeurde; de eerste generatie *migranten*; de jongere gezinnen, die hard werken aan een voorspoedige toekomst; de gevluchte nieuwkomers, die zich in Borgerhout, ook in de andere stadsdelen, niet zomaar een welgekomen mede-eigenaar voelen.

Stedelijkheid, overal, kent ook lelijke kanten, met lichte en zware criminaliteit, vaak verbonden aan illegale drugs. Patsers en verkeersmachismo, sluikstorten, onbeheersbare mobiliteit, onverklaarbare verkavelingen... Behoedzaamheid voor de grote en al te euforische verhalen past. Hoewel er nog stevige barrières bestaan tussen vele bewoners leven ze in hun dagelijkse bestaan plezierig

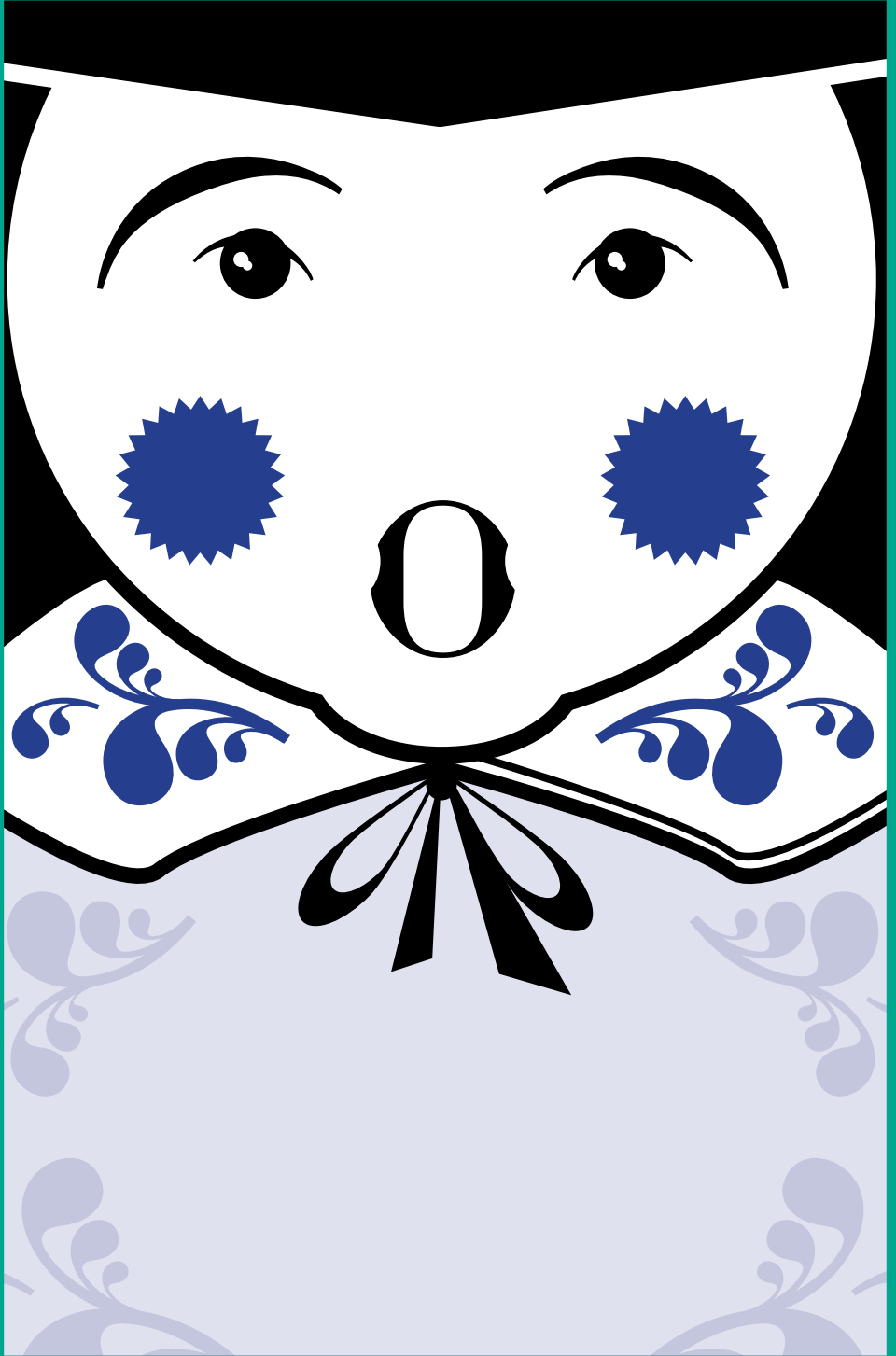
en vooral respectvol met elkaar. Ze wensen elkaar een heerlijke Iftar of zalig Kerstfeest. Ze delen hun frustraties over nachtlawaai of sluikstort. Ze beschermen elkaars kinderen tegen blufchauffeurs. Ze vragen naar de vakantie in Marokko of Zuid-Tirol. Of gewoon het heel gewone “Alles goed?”

Borgerhout is vooral de kampioen van het *kleine ontmoeten*. Het gaat over een gemakkelijke vriendelijkheid waarmee burens en buurtbewoners met elkaar omgaan. Borgerhout laat zich niet ringeloren door verzuring en kwaadaardige maatschappelijke visies. In Borgerhout toont diversiteit zich als een meerwaarde, een plezier. Waar de verzuring, ooit de grondstof voor ontevredenheid en hatelijke afwijzing, meestal plaats maakte voor *graag zien*, respect en nieuwsgierigheid.

De Reuzenstoet draagt daar stevig toe bij, als feestelijk en volks evenement, met een gedreven werking waaraan vele partners zich verbinden. Zoals Borgerhout veranderde, zo veranderde ook de Reuzenstoet. De stoet vindt aansluiting bij wat leeft in Borgerhout door op een slimme manier het verleden te respecteren en opnieuw verbinding te leggen met het superdiverse Borgerhout. De succesformule om erfoegd met nieuwe gemeenschappen te verbinden: zorg ervoor dat zoveel mogelijk diverse mensen zich herkennen, meer nog, zich mede-eigenaars voelen.

Letterlijk en figuurlijk ruim gedragen erfoegd.

**TRANSITIE
VAN EEN
TRADITIE:
ERFGOED
IN BEWEGING**

Vernieuwen of toch liever behouden? Hoe de Reuzenstoet erin slaagt traditioneel erfgoed van en voor iedereen te maken.

DOOR KARIN VANHEUSDEN

In 2021 was er de Vlaamse cultuurprijs Ultima, in 2023 volgde een eervolle vermelding in de Canon van Vlaanderen. De Reuzenstoet van Borgerhout slaagt erin traditioneel erfgoed van en voor iedereen te maken, ook in een divers Vlaanderen, klinkt het in de lovende commentaren. De traditie van de dansende Reuskens wordt inderdaad opnieuw gekoesterd door de Borgerhoutenaren, over alle gemeenschappen heen. En dat is een prestatie, want begin twintigste eeuw was de stoet op sterven na dood. Door in 2012 naar aanleiding van de 300ste verjaardag van de stoet resoluut de kaart van de vernieuwing te trekken, gecombineerd met respect voor de traditie, blijkt de Reuzenstoet een forse motor voor *community building* in een heel diverse omgeving. Veel mensen zijn enthousiast, maar toch is niet iedereen gelukkig met de transitie naar een nieuw, divers verhaal met nieuwe reuzen. Sommige Borgerhoutenaren

keren zich af, ze herkennen ‘hun’ Reuzenstoet niet meer. Hoe kan een eeuwenoude traditie als de Reuzenstoet overleven in een superdiverse omgeving en hoe bewaak je in zo’n transitieproces waardevol erfgoed?

Een traditie is een oude gewoonte van een groep mensen, een gebruik dat van de ene generatie op de andere wordt doorgegeven, met als doel de maatschappelijke stabiliteit in stand te houden, leren verklarende woordenboeken.

Tradities zijn belangrijk, ze zorgen voor identiteit en eigenheid, voor een gedeelde cultuur. Raak je aan een traditie, dan raak je een gevoelige snaar. Denk maar aan de verhitte discussies over zwarte piet en roetpiet. Of recent aan de ophef over het initiatief van de Arenbergschouwburg om vier negentiende-eeuwse schilderijen van voormalige Antwerpse notabelen te vervangen door hedendaagse foto’s, onder meer van een vrouw met een sluier.

Onder het mom het Vlaams erfgoed te willen beschermen heeft het Antwerps stadsbestuur de oude portretten teruggehangen, de nieuwe verhuisd naar een andere plek in het theatergebouw. De schepen verdedigde haar beslissing omdat “het waanzin is om het verleden, de geschiedenis te wissen onder invloed van de woke-cultuur.”

Woke, afgeleid van awakeness, betekende in de jaren 1960 nog simpelweg het aandachtig zijn voor alle mogelijke vormen van sociale onrechtvaardigheid. Intussen is het een containerbegrip

voor alles wat progressief, activistisch of links is. Een stopwoord in feite voor wie niet wil dat de samenleving verandert. In 2012 was de term woke nog niet ingeburgerd, maar was het dat wel geweest, dan zou de vernieuwing of transitie die de Reuzenstoet naar aanleiding van de 300ste verjaardag heeft ondergaan, door sommigen vast wel als woke zijn afgedaan.

Dat de Reuzenstoet expliciet gelauwerd wordt omdat ze eeuwenoud erfgoed doet schitteren in een etnisch gekleurd kader, valt niet bij iedereen goed. Sommigen waren er als de kippen bij om te schampen op de eervolle vermelding van de Reuzenstoet in de Vlaamse Canon, en vooral op de bijgevoegde foto van de gesluierde reuzin Fatima. Ook naar eigen zeggen ‘echte’ Borgerhoutenaren lieten op sociale media hun ergernis blijken, voor hen “trekt de Reuzenstoet op niks meer”, is het “een schande dat de stoet zich nog Reuzenstoet noemt”, “hebben reuzen als Fatima niks met Borgerhout en de authentieke Reusken te maken”. De reacties illustreren de gevoeligheid en weerstand waarmee ook de vzw De Reuzen te maken kreeg tijdens het transitieproces naar de Reuzenstoet 2.0.

Reusken krijgen eervolle vermelding in Vlaamse canon

CULTUUR Naast Rubens, Hendrik Conscience, het Atheneum van Antwerpen en het Centraal Station staan ook de Borgerhoutse Reusken in De Canon van Vlaanderen. De jaarlijkse Reuzenstoet wordt aangehaald als voorbeeld van de Vlaamse reuzencultuur.

De Borgerhoutse Reusken palmen samen met andere reuzen elke vierde week van september de Turnhoutsbaan in, wat altijd een groot volksfeest is. De Reusken doken al in de achttiende eeuw op in Borgerhout. Hun populariteit kende over de eeuwen heen pieken en dalen. Tegen het einde van de twintigste eeuw was de dynamiek van dit evenement eraut.

Het keerpunt kwam met de 300ste verjaardag in 2012, staat in de canon te lezen. ‘Toen sloten verschillende verenigingen en etnisch-culturele gemeenschappen zich met een eigen reus aan bij het

Ook reuzin Fatima prijkt in de Vlaamse canon. © WAS

evenement. De stoet herleefde. In 2021 verwelkomden de Reusken van Borgerhout Little Amal, een reuzenpop die een Syrisch vluchtelingenmeisje voorstelde.’

In de canon wordt verwezen naar de groeiende diversiteit van

Vlaanderen. Ook daarbij is er een vermelding naar de Borgerhoutse Reusken.

Medeorganisator van de Reuzenstoet Wietse Vermeulen was al op de hoogte dat de Reuzenstoet in De Canon van Vlaanderen zou

staan. Dat er zo uitgebreid aandacht aan dit evenement wordt gegeven, was toch een verrassing.

‘We zijn er ongelooflijk blij mee’, zegt Vermeulen. ‘Het is een erkenning voor al het werk dat we de afgelopen tien jaar deden met onze duizend vrijwilligers. Het is niet altijd evident om voor zo’n groot inclusief project mensen bij elkaar te brengen, maar toch blijven we er steeds in geloven. Onze Reusken stralen een zekere charme uit waardoor iedereen blij wordt. Dit is iets waar mensen naar smakken in deze drukke en gepolariseerde tijden.’

Ook vorig jaar kreeg de Borgerhoutse Reuzenstoet met de 310de editie al erkenning met de Vlaamse cultuurprijs Ultima in de categorie Roerend en Immaterieel Erfgoed.

‘Ik hoop nu dat we met de vermelding in de canon en de cultuurprijs wat meer ondersteuning krijgen’, zegt Vermeulen. ‘We zijn maar een kleine vzw. Als jaren klo-

pen we op de deuren. Iets meer steun zou dus welkom zijn.’

Foutje in de canon

Buiten de voor de hand liggende personen en gebouwen krijgen naast de Reusken ook andere Antwerpse zaken een eervolle vermelding. Het gaat onder meer om de Chinese pagode in de Van Wesenbekastraat.

Ook Deurne komt één keer voor in de Vlaamse canon, maar dan wel ten onterechte. In het hoofdstuk over ruimtelijke ordening in Vlaanderen wordt onder meer verwezen naar de architecten Renaat Braem en Hugo Van Kuyck. In een onderschrift bij een foto staat te lezen: ‘Architect Hugo Van Kuyck (1902-1975) ontwikkelde de Canadablokken in de Luchtbalwijk in Deurne.’ En daar hebben de samenstellers van de canon zich vergist, want de wijk Luchtbal ligt nog steeds in het district Antwerpen.

Sacha Van Wiele

SPANNINGEN ZIJN VAN ALLE TIJDEN

Volgens historicus Brecht Deseure, gespecialiseerd in de politieke en culturele geschiedenis van België, is het niet ongewoon dat er spanningen optreden wanneer men een traditie wil veranderen of vernieuwen. “Tradities hebben een gemeenschapsvormend aspect. Als mensen zich in een traditie herkennen, voelen ze zich erbij horen”, zegt hij. “Een stoet die jaar na jaar door de straten trekt, creëert samenhang. Dat er spanning is tussen de oude en de nieuwe garde is van alle tijden. De ouderen willen doorgaans dat de traditie blijft zoals ze is, omdat dat een bepaalde zekerheid geeft. Zeker bij folklore is dat een gevoelig punt.”

Deseure erkent de gevoeligheid voor veranderingen, maar stelt dat tradities moeten evolueren

om te kunnen overleven. “Mensen moeten zich kunnen blijven herkennen in een traditie, daarom is het belangrijk om aan een stoet hedendaagse elementen toe te voegen die betekenis hebben voor de huidige maatschappij. Pas dan is een traditie levendig en zinvol. Het idee dat folklore niet verandert, klopt niet. In de middeleeuwen was een ommegang een religieuze processie, later zijn er de praalwagens van de ambachtsgilden bij gekomen, het was een manier om hun rol in het dorp of de gemeenschap in de verf te zetten.”

“Ook de overheid liet wagens bouwen, bijvoorbeeld speciaal voor het bezoek van een vorst. Zo heeft Antwerpen in de zestiende eeuw ter gelegenheid van de ontvangst van keizer Karel in de stad de reus Antigoon laten bouwen, als symbool voor de kracht van de stad. In de Franse periode hebben de machthebbers de wagen met reus Antigoon opnieuw gebruikt, met een nieuw opschrift en geschilderd in Franse kleuren. Antigoon was plots het symbool van het Franse volk geworden. Ook de Reuskens zijn in die Franse periode, in 1796, door de Borgerhoutse straten getrokken, gepimpt in de Franse kleuren.”

NIEUWE IMPULSEN

In 2012 vierde de Reuzenstoet zijn 300ste verjaardag. Voor het districtsbestuur van Borgerhout was dat de geknipte aanleiding om de Reuzenstoet, die de voorbije decennia zijn glans en ook de belangstelling van de Borgerhoutenaren was kwijtgespeeld, naar een nieuw level te tillen. Om de Reuzenstoet te redden, waren nieuwe impulsen noodzakelijk, zegt Wouter Van Besien, in 2012 districtsburgemeester van Borgerhout.

“Absoluut noodzakelijk, voor de 300ste verjaardag wilden we alle Borgerhoutenaren, over de verschillende generaties en gemeenschappen heen, opnieuw samenbrengen rond de

Reuzenstoet en de Reuskens”, zegt hij. “De stoet was zijn dynamiek en uitstraling kwijtgespeeld. De meeste reuzengroepen die meeliepen, hadden geen band met Borgerhout, maar werden ingehuurd van elders in het land of uit het buitenland. Hetzelfde met de ingehuurde muziekkorpsen die strak in kostuum door de straten marcheerden en ’s avonds tijdens de traditionele taptoe door een groepje notabelen werden gekeurd. Verbinding met het publiek was er omzeggens niet meer. Het enige ontroerende element in de stoet waren de vier Reuskens.”

“De 300ste verjaardag van de stoet gaf ons de gelegenheid om na te denken over hoe we dit stukje Borgerhouts erfgoed opnieuw een toekomst konden geven. Een toekomst waarin niet alleen oudere bewoners zich

zouden herkennen, maar iedereen, jong en oud, van welke afkomst ook. We wilden de Borgerhoutenaren opnieuw trots maken. Als een nieuwe stap in het transformatieproces waarin Borgerhout al sinds eind jaren 1990 zat. Denk aan de nieuwe invulling die is gegeven aan oude Borgerhoutse infrastructuur als Rataplan, De Roma en ’t Werkhuys. Ook dat zijn belangrijke stappen geweest in het afschudden van de negativiteit die decennialang op het eens zo fiere Borgerhout heeft gedrukt. In die sfeer van heropleving wilden we ook de Reuzenstoet een nieuw elan geven. Door buurtbewoners, scholen en verenigingen uit te nodigen hun eigen reus te maken en zelf deel te nemen aan de stoet zijn we erin geslaagd opnieuw die Borgerhoutse trots te creëren.”

PRONKSTOET

Voor de vernieuwing in 2012 was de organisatie van de Reuzenstoet in handen van de districtssecretaris, de administratieve spil van het district. Maurice Verstraelen, wiens dochter en kleinzoon vandaag reuzendragers zijn, was tussen 1990 en 2007 die drijvende kracht, eerst als districtsverantwoordelijke, later als districtssecretaris.

“Een van mijn taken was de organisatie van de Reuzenstoet, als deel van het pakket Septemberfeesten”, vertelt hij. “In de jaren 1960 werd tijdens de feestmaand september in het Te Boelaarpark een grote handelsbeurs georganiseerd, met tientallen standhouders, een grote wafelenbak, een eettent en een seniorenfeest. Met de inkomsten van deze handelsbeurs

financierden we deels de Reuzenstoet die elke derde zondag van september uitging.”

Volgens Maurice Verstraelen was de Reuzenstoet in de jaren 1990 een pronkstoet. “Met dure muziekkorpsen uit binnen- en buitenland en reuzen van overal in het land. Het waren prachtige stoeten, helemaal anders dan de carnavalstoet die de Reuzenstoet voor mijn komst was. In die tijd werd de stoet voorafgegaan door een reclamestoet met handelaars die folders en snoep uitdeelden. Ik heb dat afgeschaft en ervoor gezorgd dat de mensen een mooie parade te zien kregen met als kers op de taart de Reusken op de Triomfwagen. Ik herinner dat we tijdens verkiezingsjaren net een tikkeltje meer deden en ook oude praalwagens zoals het Groot en het Klein Schip, de Walvis of de Zwaan van stal haalden.”

Hoek Glinck en Koningshoek

1916

Als we Maurice vragen naar zijn mening over de Reuzenstoet vandaag wikt hij zijn woorden. “De stoet nu is een totaal ander gegeven. Wij boden de mensen een verzorgd showprogramma, vandaag is de Reuzenstoet een volksfeest waaraan iedereen kan deelnemen. Vroeger hing je uit je raam om de stoet te zien passeren, vandaag loop je mee. Ik zie dat die deelnemers veel vreugde beleven tijdens de stoet. Opvallend meer dan vroeger, toen alles strakker en ernstiger was. Ik bedoel niet dat het vroeger beter was, het is wel erg jammer dat het parcours is veranderd, de mensen van Borgerhout extra muros krijgen nu minder stoet dan vroeger.”

OP STERVEN NA DOOD

Van 2007 tot 2011, de jaren voor het feestelijke Reuzenjaar en de transitie naar de Reuzenstoet 2.0, engageerde het district Borgerhout Albert Denie, voorzitter van vzw De Reuzen van Deurne, om de Reuzenstoet te organiseren.

“Vroeger hing je uit je raam om de stoet te zien passeren, vandaag loop je mee. Ik zie dat die deelnemers veel vreugde beleven tijdens de stoet”

Albert, met dertig jaar ervaring in de vingers, bleek de beste keuze, zelfs al moest hij daarvoor naar het “vijandige” Borgerhout.

“Vijandig is een grapje natuurlijk, maar het is wel zo dat er tussen Borgerhout en Deurne al jaren een ludieke discussie leeft”, zegt hij. “Bijvoorbeeld over de oorsprong van de Reuskens. Zijn ze van Borgerhout, of zijn ze van Deurne? Borgerhout was tot 1836 een gehucht van Deurne. Toen Borgerhout is afgescheurd, hebben ze de Reuskens meegenomen, maar zijn ze dan van Borgerhout? Het is in ieder geval traditie dat de Reuskens de grenzen van het district niet of nauwelijks oversteken.”

De vijf jaar voor de grote omwenteling van de Reuzenstoet waren niet de gemakkelijkste, vindt Albert Denie. “De Reuzenstoet was op sterven na dood. Ik heb goede contacten met reuzenverenigingen, maar naar Borgerhout wilde niemand nog komen. Het parcours was te lang, de stoet duurde te lang. In die tijd stopten de Reuskens nog aan elk café, om te dansen en pinten te pakken. Het gebeurde dat de reuzendragers van zattigheid niet meer op de wagen geraakten. Ook dat was traditie, maar ik herinner me dat de politie het beu was om op de Reuskens te wachten en zich voor het einde van de stoet uit de voeten maakte. Ook voor oudere mensen duurde het allemaal veel te lang. Er was ook het probleem van de afstand tussen het vertrek- en aankomtpunt. Geen enkele groep zag het nog zitten om na de aankomst op het Laar te voet terug te lopen naar hun wagens in Borgerhout extra muros. Ik heb dat opgelost door een bus in te leggen. De reuzenwereld is een klein wereldje, je moet de groepen die komen in de watten leggen. Had ik die oplossing niet bedacht, dan was het gedaan geweest met de Reuzenstoet.”

Tradities moet je in ere houden, vindt Albert Denie, maar hij staat wel open voor vernieuwing. “Tijden veranderen, maar je moet voorzichtig zijn. De nieuwe Reuzenstoet van

Borgerhout is geen Reuzenstoet pur sang. Het is niet omdat je twintig ballonnen aan elkaar knoopt dat je een reus hebt. Of een kar met een kartonnen constructie erop noem ik geen reus. Hierin ben ik redelijk principieel, het gaat tenslotte om ons cultureel erfgoed, daarvoor moet je respect hebben. Reuzin Fatima vind ik dan weer wel een hele schone. Als voorzitter van de vzw De Reuzen van Deurne ben ik ook wel jaloers op Borgerhout. Het is fantastisch hoe ze erin slagen om al tien jaar lang zo veel verenigingen en organisaties te motiveren om mee te doen. In Deurne, en dat zie je bij alle reuzenverenigingen, wordt het bijzonder lastig om nog mensen op te trommelen om mee te lopen in de stoet. We worden allemaal een dagje ouder en de kosten lopen op. In Borgerhout hebben ze nieuwe, jonge bronnen aangeboord, duidelijk met succes.”

BORGERRIO EN DE REUZENSTOET

De Reuzenstoet was op sterven na dood, meent Albert Denie. Voor voormalig districtsburgemeester Wouter Van Besien had de Reuzenstoet geen uitstraling of dynamiek meer. In de aanloop naar het Reuzenjaar 2012 heeft het er even naar uitgezien dat de Reuzenstoet en Borgerrio zouden samensmelten.

“Er waren wel wat voorstanders voor dat plan, maar dat zou bijzonder jammer zijn geweest”, zegt Wouter Van Besien hierover. “Omdat de rest van de stoet zo schraal was geworden, was het toch geen optie om ook de Reuskens met hun lange geschiedenis, hun ontroerende verschijning te laten wegtrappelen door Braziliaanse trommelaars en danseressen. Borgerrio heeft de Reuzenstoet wel uitgedaagd om het beter te gaan doen. De cultuurraad kwam dan met het idee om vele nieuwe reuzen te maken voor de 300ste verjaardag van de Reuskens. Met de inzet van reclamebureau LDV United, het engagement

van vele mensen zoals Mitzy Van den Eynde, Frans Teuchies en Axel De Schrijver, en van Silvie Moors en Ems Depreeuw van vzw De Dagen, van Wietse Vermeulen en ook ontwerpers Sanny Winters en Tim Oeyen die het hele nieuwe communicatieverhaal rond de Reuskens mee hebben vormgegeven, heeft de Reuzenstoet een schitterend nieuw begin gemaakt.”

Een nieuw begin dat veel tijd en energie heeft gekost. Ems Depreeuw, die eerst vanuit de culturele organisatie De Dagen en later als projectmedewerker van het district de coördinerende rol heeft opgenomen in het bedenken, aansturen en uitvoeren van het feestelijke Reuzenjaar, weet er alles van. “Het was een enorm groot project, extreem vermoeiend maar ook super leuk”, begint ze haar verhaal. “De opdracht luidde: maak naar aanleiding van het Reuzenjaar het verhaal van de Reuskens opnieuw bekend bij alle Borgerhoutenaren en zorg dat de eeuwenoude traditie van de Reuzenstoet versterkend werkt voor de hele community, over alle gemeenschappen heen.”

“Vrij snel hebben we beslist ons te richten op scholen en kinderen, om via hen ook de ouders te bereiken, en op de vele verenigingen en organisaties die Borgerhout telt. We lanceerden het project *Maak Je Eigen Reus*, en tot op vandaag blijkt dat de perfecte tool om mensen te laten participeren aan de Reuzenstoet.”

“In de aanloop naar het feestelijke reuzenjaar hebben we alle ideeën, verzuchtingen en opmerkingen nauwgezet getoetst aan de mate waarin ze op een of andere manier een versterkend effect konden hebben op de *community*. Het was geen evident proces, omdat we met veel verschillende partners aan tafel zaten: het district, de cultuurraad, de mensen van de heemkundige kring, de families van reuzendragers, de scholen, de verenigingen. Het heeft tijd en energie gekost om vertrouwen te krijgen, te behouden en om mensen te engageren.”

Omdat er heel weinig bekend was over de oorsprong van de Reuskens, is auteur Jo Jochems gevraagd een nieuw verhaal te schrijven. “We hadden alleen enkele strofen van het Reuzenlied, dus schreef Jo Jochems een verhaal, geïnspireerd door Hendrik Conscience die in een van zijn eerste gedichten beschrijft hoe Lange Wapper vader wordt van een grappige klein-grote vierling. Met dit nieuwe verhaal, waarin de Reuskens hun vrienden-reuzen uitnodigen voor een groot verjaardagsfeest, gingen we bij alle basisscholen van Borgerhout langs. Elke school kreeg een grote, houten kist met daarin een lesmap over de reuzencultuur en de Borgerhoutse Reuskens, enkele prentenboeken en cd's. We bezochten ook organisaties en verenigingen en wisten hen te overtuigen om mee te stappen in het *Maak Je Eigen Reus*-project. Op 17 september 2012 vierden de Reuskens hun verjaardag met liefst vijftig nieuwe reuzen, met liefde en passie gemaakt door scholen, buurtcomités en verenigingen. Missie geslaagd.”

GEVOELIGE SNAAR

Ems Depreeuw kan niet genoeg benadrukken hoe intensief het makingsproces van het Reuzenjaar was. “Om de Reuzenstoet door een geslaagde transitie te loodsen was het erg belangrijk om de focus te leggen op het versterken van de *community*. En dat was niet zo vanzelfsprekend, Borgerhout heeft in zijn recente geschiedenis al zo veel transities meegemaakt. Niet alleen was er het vertrek van veel oorspronkelijke bewoners en de instroom van nieuwe bevolkingsgroepen in de jaren 1970-1980. Ook moest de relatie tussen de stad en de districten na de fusie in 1983 nog vorm krijgen. Borgerhout was nog volop bezig met zijn zoektocht naar een nieuwe identiteit. Met onze opdracht om het erfgoed van de eeuwenoude

KRITISCHE REACTIE OP DE VERNIEUWING:

Geert Janssens, voormalig voorzitter van de cultuurraad Borgerhout en huidig voorzitter heemkundige kring

Als voorzitter van de toenmalige cultuurraad van Borgerhout nam Geert Janssens in de aanloop naar het Reuzenjaar deel aan een brainstormavond georganiseerd door het district. Daar lanceerde hij het idee 'Maak je eigen reus'. "Ik had het idee om voor de driehonderdste verjaardag van de Reuzenstoet een oproep te doen aan de Borgerhoutenaren om driehonderd nieuwe reuzen te maken."

De kritiek dat de traditie van de Reuskens oneer wordt aangedaan omdat er ook vrouwen op de Triomfwagen staan, volgt Geert Janssens niet. "In deze tijd van gendergelijkheid is dat zeker te begrijpen. Op de reuzenwagen staat immers een Reuzin. De tijd dat er in de opera en in het theater vrouwenrollen door mannen werd gespeeld, is allang voorbij."

Maar met de nieuwe invulling van het Klein Schip en het Groot Schip heeft hij wel moeite. "Ik stel het ontzettend op prijs dat de vzw de praalwagens heeft gerestaureerd, maar dat had dan wel moeten gebeuren met respect voor het authentieke verhaal. Het Klein Schip draagt de naam Welvaart, het Groot Schip Koophandel. De welvaart en de koophandel hebben Borgerhout groot gemaakt. Op het Klein Schip stonden figuren met zwart geschilderde gezichten. Niet als verwijzing naar het koloniaal verleden, wel naar het verzet van de Borgerhoutse brouwersgilde tijdens de bieroorlog in de zestiende eeuw. Gilbert Van Schoonbeke,

die als stadsontwikkelaar een monopolie had, liet in 1544 het befaamde brouwershuis bouwen als verzamelplaats van alle Antwerpse brouwerijen. Dat zinde onder meer de Borgerhoutse brouwers niet. Om niet herkend te worden, schilderden ze hun gezichten zwart en trokken 's nachts de straat op om te vechten. Met succes overigens, want Van Schoonbeke vertrok naar Brussel en de Borgerhoutse welvaart was gereed. Die geschilderde gezichten waren voor De Reuzen vzw onbespreekbaar, ook andere voorstellen om met vlaggen, bivakmutsen, roet- of regenboogkleuren de symboliek van het Klein Schip uit te dragen, werden niet serieus genomen. De verwijzing naar *black faces* door vzw De Reuzen is totaal van de pot gerukt."

Reuzenstoet nieuw leven in te blazen, raakten we bij veel mensen een gevoelige snaar. Al heel gauw merkten we dat raken aan zo'n oude traditie omzichtig moest gebeuren, met respect en veel geduld."

Een van die gevoelige punten was het nieuwe verhaal dat Jo Jochems over de Reuskens had geschreven. "We hebben hierover met veel mensen gesproken, herhaaldelijk. Voor ons was het essentieel om dat verhaal te kunnen delen met nieuwe generaties kinderen, die op hun beurt hun ouders en andere familieleden zouden laten kennismaken met de Reuskens. Sommigen zagen het nieuwe verhaal van de Reuskens als een breuk met de traditie."

Omdat er veel kinderen zouden meelopen in de Reuzenstoet werd ook het parcours aangepast en verkort en werd afgesproken dat er voortaan niet meer zou gedronken worden tijdens de stoet. "We merkten dat ook dit gevoelige punten waren", zegt Ems Depreeuw.

"Belangrijke elementen uit de Borgerhoutse traditie en die gooiden we zomaar over boord. We hebben altijd begrip gehad voor die gevoeligheden, maar om een traditie te eren en levend te houden, moet je dat erfgoed ook durven veranderen, met doordachte aanvullingen die het geheel versterken."

SUCCES VERDERZETTEN

Wie vooral veel enthousiasme heeft gevoeld, maar ook weerstand, bij het transitieproces van de Reuzenstoet is Wietse Vermeulen, bezieler en coördinator van de vzw De Reuzen. In 2011 stapte hij mee in het reuzenverhaal, toen nog als reuzenbouwer. Een jaar eerder had hij zich doen opvallen als een van de vrijwilligers die als lakei de Reuzin van Royal de Luxe door de straten van Antwerpen hielp bewegen.

"Ik heb in de aanloop naar het Reuzenjaar de verschillende verenigingen die een eigen reus

wilden maken mee begeleid en ondersteund, van idee tot realisatie”, zegt hij. “Het idee om vanuit een sterke dynamiek een groot feest te organiseren voor Borgerhout en met alle Borgerhoutenaren heeft stap voor stap vorm gekregen. Een intensieve weg, maar hoe cool was het om met liefst duizend Borgerhoutenaren en vijftig nieuwe reuzen mee te lopen in die feestelijke Reuzenstoet. Het was een uniek moment, op een stralende dag en met enorm veel toeschouwers. En dat ondanks de opstootjes tussen de politie en een groep jongeren die tegelijkertijd met de Reuzenstoet in de zijstraten van de Turnhoutsebaan hun ongenoegen uitschreeuwden over een anti-islamfilm.”

Na de feesteditie van de Reuzenstoet en de betrokkenheid van vele mensen wilden Ems en Wietse zich blijven engageren en vroeg het district hen om een nieuwe vzw op te starten: zo werd in 2013 De Reuzen vzw geboren. Wietse Vermeulen: “Niet alle partners vonden het evident dat de vernieuwers de sleutel kregen om verder te werken en anderen niet. Het was van in het begin duidelijk dat veel mensen een mening hadden over de Reuskens en de stoet. Iedereen wilde de Reuskens laten heropleven, maar niet allemaal op dezelfde manier. De voormalige reuzendragers dachten dat zij baas waren over de poppen, de cultuurraad vond dat zij de richting mocht bepalen, en ook buurtbewoners hadden hun idee over het parcours of de communicatie.”

Om het succesverhaal van de vernieuwde Reuzenstoet verder te laten uitbreiden, vatte vzw De Reuzen het idee op om oude praalwagens die al jaren in een stadsmagazijn stonden te verkommeren opnieuw op te knappen. Over die actie was iedereen enthousiast, maar de nieuwe invulling van die oude praalwagens lag bij sommige mensen gevoelig.

“Veel kinderen, maar ook volwassenen, stellen zich de vraag: waar komen die reuzen

vandaan?”, zegt Wietse. “Met die vraag gingen we aan de slag. Inmiddels is er een fantasievol luisterverhaal gemaakt dat gratis te beluisteren is. De Reuzen vzw koos er bewust voor om de inhoud van de praalwagens in dit verhaal in te passen. Aandachtige toeschouwers kunnen de legende van de Reuskens dus herkennen in de oude praalwagens in de stoet.”

In 2015 knapte vzw De Reuzen samen met de jongeren van JES het Groot Schip op. Op de boeg van dat schip is een vikinghoofd te zien, op de zijflank lees je het opschrift Koophandel, een verwijzing naar de bloeiende handel en nijverheid in Borgerhout destijds. “In plaats van aan kinderen uit te leggen dat schepen in de stoet symbool staan voor de kolonisatie en de economische belangen van Antwerpen, hebben we een nieuwe reus gemaakt die met het Groot Schip de Schelde is opgevaren en op zee de reuzenwereld heeft ontdekt. Kapertein is een prachtige reus, gemaakt volgens de principes van Royal de Luxe. Verder in de legende kom je te weten dat Lange Wapper de vader is van de vier Reuskens en dat de Reuskens vrienden hebben over de hele wereld. Het luisterverhaal is ideaal om het verhaal van de Reuskens te leren kennen en dit verder te vertellen aan familie en vrienden die de Reuskens of de stoet nog niet kennen.”

In 2018 haalde De Reuzen vzw ook het Klein Schip vanonder het stof. Het Klein Schip draagt het opschrift Welvaart, volgens vzw De Reuzen symbool voor de koloniale welvaart. “In de jaren 1970-1980 zaten er op het Klein Schip kinderen met *black faces*, zien we op foto’s van toen”, zegt Wietse. “Die *black faces* verwijzen volgens ons naar de koloniale periode en uiteraard ligt het vandaag enorm gevoelig om gezichten zwart te schilderen, dus uiteraard schilderen we vandaag geen gezichten zwart. We besloten om de hand van Antigoon op het Klein Schip te leggen met kinderen verkleed als de held Brabo.”

“Er zitten nu zelfs vrouwen op de wagen, het lijkt wel een carnavalswagen. De regels van de traditie zijn geschonden”

Vzw De Reuzen wilde ook, als onderdeel van de hele vernieuwingsoperatie, de frequentie waarmee de Reuskens naar buiten kwamen, verhogen. “De Reuskens zijn vrienden van iedereen, we wilden hen dus nog bekender maken door vaker naar buiten te gaan. Hierdoor heeft een aantal mensen afgehaakt”, zegt Wietse Vermeulen. “Voor de families reuzendragers werden de vele evenementen waaraan de Reuskens deelnamen een te grote belasting. Ze hingen hun dansschoenen aan de haak, waardoor we dus op zoek moesten naar nieuwe reuzendragers.”

VROUWEN OP DE WAGEN

Paul Thys, wiens familie sinds 1840 deelnam aan de stoet, betreurt dat de traditie van de reuzendragers is gestopt na de vernieuwing van de Reuzenstoet. Een traditie die werd doorgegeven van vader op zoon. Zijn

betovergrootvader, zijn overgrootvader, zijn vader en hijzelf hebben de drie rangen in de ‘orde van de reuzendragers’ doorlopen. Van schenker (degene die de Reuskens tijdens de stoet te eten en te drinken geeft) over drager van de Reuskens tot dansmeester, de hoogste in rang. Paul Thys, en ook de andere reuzendragers van de families Dom en Van Gool, hebben er in 2014, twee jaar na de vernieuwing de brui aan gegeven.

“De traditie is doorbroken, dat vind ik enorm spijtig”, zegt Paul Thys. “De Reuzenstoet is niet meer die van ons. Vroeger was het een groot feest. De mensen kwamen niet naar de stoet om de andere reuzen te zien, ze keken alleen uit naar de Reuskens. Naar hoe ze dansten, wuifden en de mensen dag zeiden. Tegenwoordig is er geen tijd meer om te dansen, door de tijdsdruk kunnen de Reuskens geen aandacht meer geven aan het publiek, en is er dus ook geen feest. Er zitten nu zelfs vrouwen op de wagen, het lijkt wel een carnavalswagen. De regels van de traditie zijn geschonden.” (NVDR: De laatste jaren is er een draaiboek dat heel wat dansgelegenheden biedt voor onze vier Reuskens, maar de oude gewoonte waarbij de Reuskens door de vele caféstops pas uren later met dronken dragers aankwamen op het Moorkensplein is niet meer.)

Nikolas Dom (26) is de laatste reuzendrager van de ‘traditionele’ families reuzendragers die heeft meegelopen met de stoet. “Ik was dertien toen ik in 2010 ben begonnen als schenker, kort daarna is mijn vader overleden. Ik ben blij dat ik samen met mijn vader op de reuzenwagen heb kunnen staan en zo zijn droom heb kunnen realiseren. In 2014, het jaar dat de familie Thys is gestopt, ben ik als enige erfgenaam Dom overgebleven en heb ik voorgesteld om dansmeester te worden. Ik heb de nieuwe reuzendragers ook geholpen met het instuderen van de danspasjes. Had ik dat niet gedaan, dan was de stoet niet

VERDEDIGER VAN DE VERNIEUWING:

**Koen Lamberts, voorzitter De Reuzen
vzw: Immaterieel erfgoed verandert en
evolueert met mensen mee.**

Het Klein Schip ging een eerste keer mee in de Borgerhoutse Reuzenstoet van 1713. In 2019 herstelde vzw De Reuzen in samenwerking met jongerenorganisatie JES het Klein Schip nadat het al vele jaren niet meer meeging in de stoet.

Wat is de geschiedenis van het Klein Schip? Bij de vernieuwing (*“naar aloude luister”*) van de stoet in 1922 door Juul Grietens is er sprake van het Klein Schip en “kleurlingen”, en later is er sprake van Klein Schip bevolkt met “negerkens”. Hieruit kunnen we afleiden dat er wel degelijk een link is met ons koloniaal verleden. We beschikken over persoonlijke getuigenissen uit die periode van deelnemers aan de stoet die zich herinneren dat kinderen met zwartgeschilderde gezichten plaatsnamen op het Klein Schip. Tot slot is er beeldmateriaal, tot in de jaren 1980, waarin jongeren met strooien rokjes, kroezelhaarpruiken en zwartgeschilderde gezichten op de Welvaart meevaren en spreken krantenverlagen over “negerkes” en “kleurlingen”.

Bij het herstellen van de praalstoet kozen we er als vzw voor om het Klein Schip een nieuwe inhoudelijke invulling te geven. Jongeren verkleed als Brabo, de held van Antwerpen die reus Antigoon versloeg, en zwanenprinsessen naar het verhaal van de opera, in plaats van kinderen met zwartgeschilderde gezichten. Deze keuze is gebaseerd op de wens om de evolutie van de tijdgeest te weerspiegelen en om een inclusieve en gemeenschapsgerichte visie na te streven.

Een ander voorbeeld van hoe erfgoed constant in verandering is, is de verschuiving van de stoetdatum. De oorspronkelijke datum van de ommegang in Borgerhout was eind juli, begin augustus op maandag of zondag. Vanaf 1959 werd de datum verschoven naar september, omdat mensen op vakantie gingen in de zomer. Uiteindelijk verschoof de stoet naar de derde of vierde zaterdag van september.

*“Wij zetten erfgoed
in als een middel
om gemeenschaps-
vorming te
bevorderen”*

Wij zetten erfgoed in als een middel om gemeenschapsvorming te bevorderen. We passen de tradities aan een veranderende tijdgeest of plotse omstandigheden aan. Zo organiseerden we in 2020 een coronaproof Reuskensweekend waar de Reuskens langs alle pleinen van Borgerhout passeerden vanuit het idee: als de mensen niet naar de reuzen kunnen komen, dan komen de Reuskens wel naar de mensen. Deze aanpassing werd enorm geapprecieerd en zorgde in moeilijke tijden toch voor verbinding. Immaterieel erfgoed gaat mee met de tijd. Ook het Vlaamse overheidsbeleid voor het borgen van immaterieel erfgoed stelt dat voorop.

kunnen doorgaan. Maar ik was dus de laatste, het is spijtig dat de originele families ermee gestopt zijn. Maar dat is hun eigen keuze geweest.”

Voor Nikolas is de Reuzenstoet geen echte Reuzenstoet, maar een stoet van Borgerhout. “Voor 2012 was de stoet van de Reuskens, nu is de stoet van Borgerhout. Moest er niet zijn ingegrepen, dan was de stoet stilletjes uitgestorven. Ik zie het als een slimme zet dat ze de stoet hebben laten evolueren naar een stoet van het volk, met ook oog voor de multiculturele gemeenschap die zo typisch is voor Borgerhout. Tradities moeten mee veranderen met de tijd en de maatschappelijke context, maar wel met respect voor de geest van de tradities. Zolang de Reuskens op de wagen dansen, op hetzelfde liedje, zal dit stuk erfgoed van Borgerhout blijven bestaan.”

HISTORISCHE WETMATIGHEID

De Reuzenstoet vandaag is niet meer de Reuzenstoet van twintig, vijftig, honderd of driehonderd jaar geleden. De stoet heeft zich gespiegeld aan de maatschappij, wat volgens Unesco de kern is van het bewaren van immaterieel erfgoed. Belangrijk in dit proces is het behoud van de historische kern: de Reuskens dansen nog altijd hetzelfde menuet in nog altijd dezelfde achttiende-eeuwse outfit.

“Aan de Reuskens zelf mag niets veranderen, die moeten identiek blijven”, meent historicus Brecht Deseure. “Iedereen ziet in de Reuskens iets waaraan herinneringen kunnen worden verbonden. Met alle respect, de Reuskens zijn geen groot spektakel, ook hun dansje stelt niet veel voor. Toch heeft hetgeen ze doen iets heel moois. Iemand die als kind de stoet heeft gezien, neemt zijn kinderen mee. Zo creëer je herinneringen. Het treft me te zien hoe de traditie van de Reuskens door zo veel verenigingen en bewoners wordt gedragen, en dat er zo veel diversiteit in te zien is.

Dit is de manier waarop folklore en traditie kunnen blijven bestaan.”

Dat vindt ook Johan Vencken, voormalig voorzitter van De Reuzen vzw in Vlaanderen, die aan de KU Leuven voor zijn master geschiedenis onderzoek doet naar het ontstaan van de reuzencultuur. “Tradities blijven overeind als je ze inpast in de nieuwe context, dat is de regel. Doe je dat niet, dan verdwijnt de aandacht van het publiek en verdwijnt de traditie. In zo’n vernieuwingsproces mag de band met het authentieke verhaal of de historische kern nooit worden doorgeknipt. Na het Tweede Vaticaans Concilie is het omgekeerde gebeurd en is uit veel religieuze processies alle traditionele pracht en praal geschrapt. In Halle bijvoorbeeld heeft men de Mariaprocessie in 1967 naar aanleiding van het bezoek van koning Boudewijn en koningin Fabiola totaal vernieuwd. Het was zo’n drastische ommezwaai dat het publiek haar eigen processie niet meer herkende. De Mariaprocessie draagt daar vandaag nog altijd de gevolgen van.”

Een traditie in een nieuw jasje steken is dansen op een slappe koord, meent Johan Vencken. “Er bestaat geen eenduidige, makkelijke formule. Er moet openheid zijn voor de input van die nieuwe samenleving, tegelijk moet er gewaakt worden over de roots. Neem de ommegang van Dendermonde. Men probeert het authentieke verhaal van Ros Beiaard op een hedendaagse manier voor te stellen. Door de kostuums, de choreografie of de uitbeelding van een tafereel aan te passen, maar zonder te raken aan de regels. De dragers van het paard, de heemskinderen, de reuzen blijven zoals ze altijd zijn geweest.”

“Ook in Borgerhout zijn de authentieke Reuskens nog altijd dezelfde als eeuwen geleden. Maar toch is de stoet, door het viertal te omringen met nieuwe verhalen en nieuwe reuzen, aangepast aan de diverse context van Borgerhout vandaag. Door de demografische

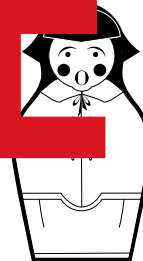
1712 KOMT DAT ZIEN EDITIE 1!

★
Eerste ommegang met Reuzen in Borgerhout, samen met kermis en processie, als fondsenwerving voor de kapel.

1536 BORGERHOUT FEEST!

★
Kermis voor de nieuwe kapel Onze-Lieve-Vrouw van Victorie (later Ter Sneeuw) op de Turnhoutsebaan aan het Laar. Sinds deze eerste editie vindt deze kermis jaarlijks plaats.

REUZEN

1579 OORLOG

★
Slag Borgerhout als deel van 80-jarige oorlog met vernietiging van de kapel.

Antwerpse ommegang van 1648 met vermelding van Reuskens.

1500

1600

1700

1716 EEN THUIS, HET REUZENHUIS

Bouw van een Reuzenhuis voor bewaring van de materialen. Toevoeging van Klein Schip, naast Maagdenwagen, Groot Schip, Leeuw, Dolfin en Kameel.

1723-1727 AFGUNST

Geen omgang wegens datumconflict met Sint-Laurentius (Oud Kiel, Markgravelei), hierbij vertegenwoordigd door stad Antwerpen.

1796 MARCHONS! MARCHONS!

Reuzenwagen in Franse tricolore. Verspreiden en populair maken van republikeinse waarden.

1722 EEN KNALLER VAN FORMAAT

Ommegang met veel praalwagens (minstens 8), beesten (minstens 5), reuzen, 4 Reuskens van Borgerhout als concept, menuet geschreven.

1727 IN DE BEKLAGDENBANK

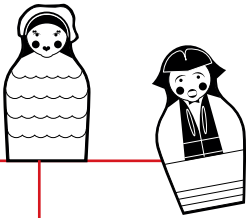

Proces voor het Hof van Brussel met als inzet nieuwe omgang van 1727. In der minne geregeld met vervanging schepencollege van Deurne-Borgerhout.

TIJDLIJN

1834 MIJN NAESTE GEBUREN

★
Herinstelling van Reuzenommegang, passend in Belgische natievorming. Hendrik Conscience schrijft dat Lange Wapper de vader is van de 4 Reuskens.

1889 À PARIS

★
4 Reuskens op wereldtentoonstelling in Parijs, fondsenwerving voor ramp Corvilain.

1914 WO I GEEN STOET

★
Stoet 1914 vindt plaats één week voor aanvang oorlog, volgende jaren geen ommegang.

1900-1914 KERMIS EN OMMEGANG

★
Kermis Borgerhout met in 1900 geen ommegang en met slechts een (kleine) rondgang van de 4 Reuskens op maandag.

19de EEUW JAARLIJKSE OMMEGANG

★
Glorieperiode voor de Reuskens en de stoet.

1836 SPLITSING DEURNE- BORGERHOUT

★
Onafhankelijkheid gemeente Borgerhout, Reuzenstoet als deel van identiteit.

1940-1944 WO II GEEN STOET

1920-1939 JAARLIJKSE UITGANG REUSKENS

1947-1958 DUBBELE STOET

★
Reuzenstoet in
extra muros en week
nadien intra muros.

1959-2011 SEPTEMBERFEESTEN

Reuzenstoet als deel van
de septemberfeesten
met vuurwerk, kermis,
handelsbeurs, braderij,
'commerce'.
In 1962 jubileumeditie
250 jaar stoet.

1922 HERSTEL NAAR ALOUDE LUISTER

Hernieuwing stoet onder
leiding van Juul Grietens.
Vervlaamsing en herstel
stoet met toevoeging
van eerder verdwenen
praalwagens (kopieën dus).

1959 DATUM STOET GEWIJZIGD NAAR SEPTEMBER

Het welvarende
Borgerhout investeert in
historische uitbeeldingen
van Borgerhoutse
gebeurtenissen + bezoek
van andere Vlaamse reuzen
+ praalstoet en 4 Reuskens
met nieuwe kledij.

Calvacade 1952

2000 GEEN STOET

In 2000 ging de Reuzenstoet niet uit wegens te slecht weer.

2000-2010 RESTAURATIE EN HERSTEL

Initiatieven tot herstel van de Reuzenstoet (herstel Walvis, reuzenwagen, studie en herstel 4 Reuskens door Academie van Antwerpen, taptoe / folklore met reuzen en muziekkorpsen die ingehuurd worden, organisatie door de Deurnese reuzenvereniging.

300

2012 300 JAAR REUZENSTOET

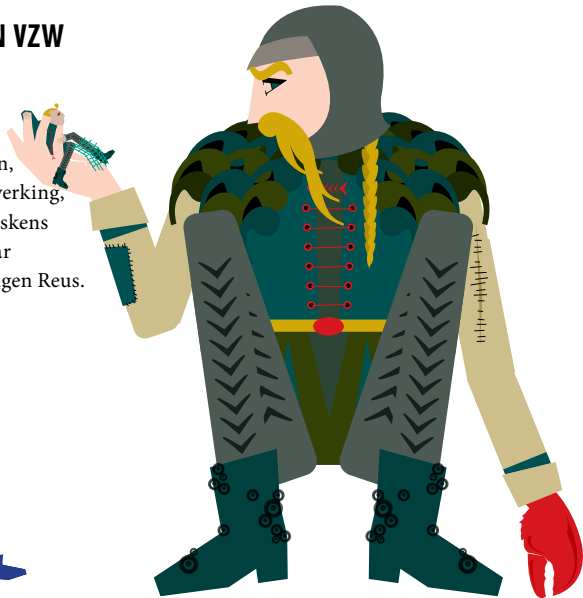
Reuzenjaar met tal van activiteiten en 50 nieuwe reuzen worden gemaakt voor de 300ste Reuzenstoet.

2013 DE REUZEN VZW

Jaarwerking met telkens nieuwe reuzen, vrijwilligerswerking, optreden Reuskens tijdens het jaar en Maak Je Eigen Reus.

2016 NIEUWE EIGEN REUS

Reus Kapertein, de ontdekker van de reuzenwereld, gaat mee op het Groot Schip in de stoet.

2015 SINDS 1712 WAS DIT SCHIP ERBIJ

Heringebruikname Groot Schip. Reuzencultuur op inventaris van Immaterieel Cultureel Erfgoed Vlaanderen.

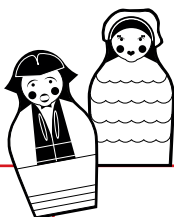
2018 ERKENNING REUSVRIENDELIJKE GEMEENTE

2019 PRAALSTOET IN ERE HERSTELD

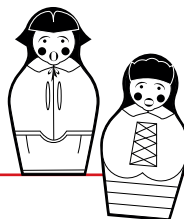
Heringebruikname
Klein Schip.

2021 GROOTSTE OPKOMST OOI!

De Reuskens nodigen
Little Amal uit die
op zoek is naar haar
moeder + laureaat
Vlaamse Ultima roerend
en immateriaal erfgoed.

2023 STADSKRONIEK

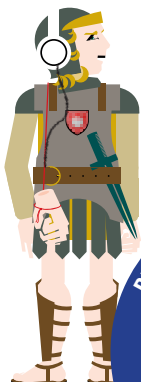
Stadskroniek + prachtige
vermelding in de Canon
van Vlaanderen.

2020 REUSKENSWEEKEND

Corona-editie: De 4
Reuskens passeren langs
alle pleinen van Borgerhout
en de mensen kijken vanuit
“hun kot”. Lancering
legende van de Reuskens als
luisterverhaal.

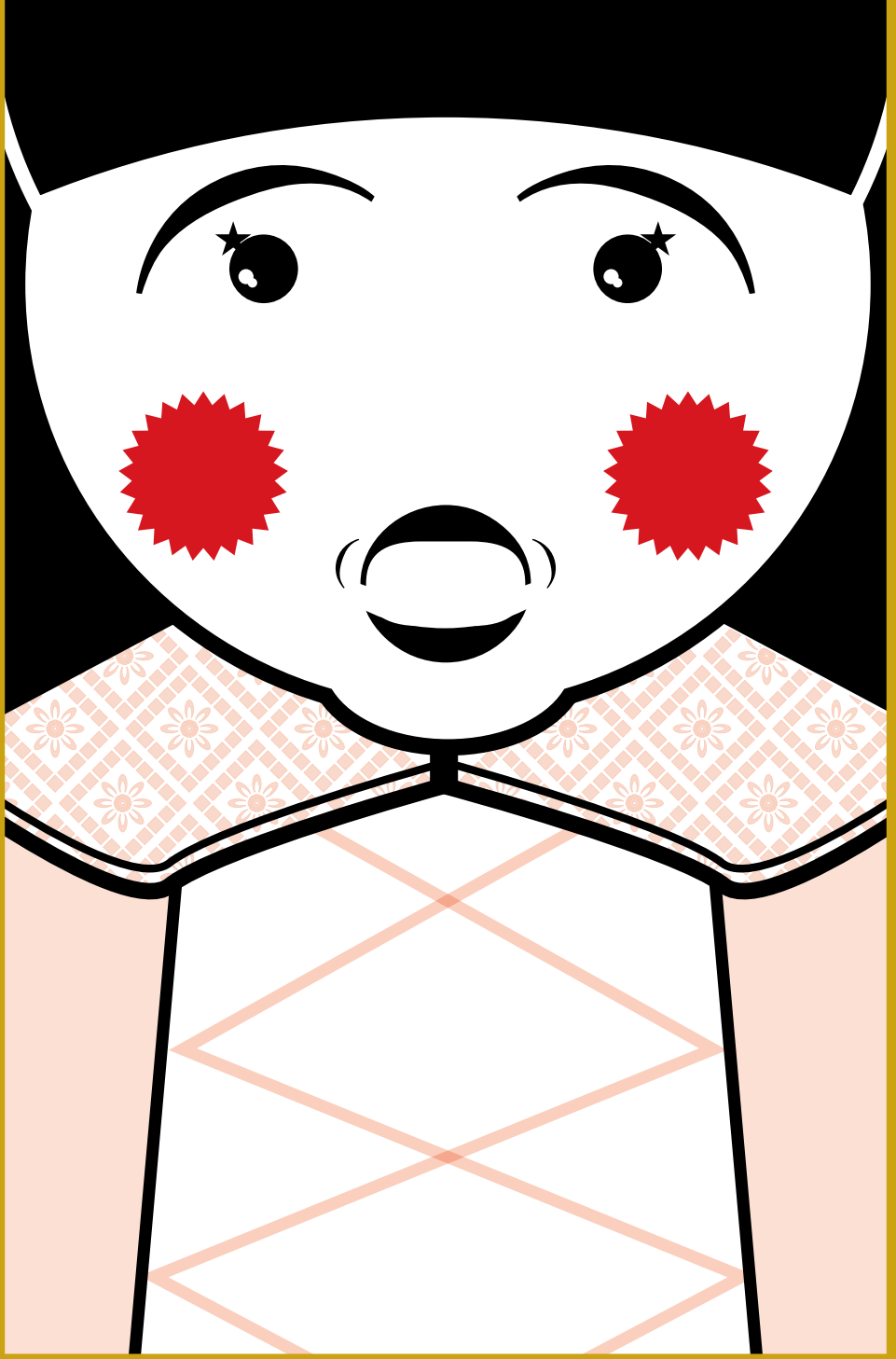
2022 31STE VERJAARDAG REUSKENS

De Reuskens krijgen het
Grote vriendenboek cadeau.
Daarin staan meer dan
100 nieuwe Reuzen die
voorbije jaren in Borgerhout
geboren zijn.

**DANSENDE
REUSKENS:
BEKNOPTTE
HISTORISCHE
SCHETS**

Een kleine Reuzenoptocht op de Turnhoutsebaan in 1891. Op de voorgrond zien we duidelijk de Erewacht (*gendarmes*) met hun zogenaamde berenmutsen (Foto privécollectie Geert Janssens).

Zonder dansende Reuskens zou Borgerhout onvolmaakt zijn! Verschillende generaties Borgerhoutenaren zullen deze stelling zeker steunen. Niet verwonderlijk, want dit volksfeest wordt reeds sinds 1712 in stand gehouden en is uitgegroeid tot het immaterieel kroonjuweel van het district Borgerhout. Welke Borgerhoutenaar is niet bekend met Reus, Reuzin, Dolfijn en Kinnebaba?

DOOR DIMITRI DE LOECKER EN GEERT JANSSENS
(HEEMKUNDIGE KRING BORGERHOUT, GITSCHOTELBUURSCHAP VZW)

In heel wat West-Europese steden verschenen de eerste reuzen, vormgegeven als grote poppen, aan het einde van de 14de eeuw. Meegedragen in religieuze processies (of ommegangen) en stedelijke stoeten waren ze aanvankelijk geïnspireerd op Bijbelse verhalen. Vanaf de 15de-16de eeuw trad langzamerhand een profanisering in. De reuzen en reuzengrote dieren vermaakten het volk en de originaliteit primeerde nu boven religieuze of ideologische overwegingen. Dit publiek vermaak was uiteraard ook een economisch argument voor de organisatie van veel ommegangen.

Sinds de 16de eeuw kregen de Europese reuzen en hun profane stoetgenoten steeds meer af te rekenen met kerkelijke en staatse (politieke) verbodsbepalingen. Oorlogen, de Protestantse Reformatie en de Katholieke Contrareformatie zorgden ervoor dat heel wat reuzen verdwenen of werden geweerd uit religieuze optochten. Ook tijdens de Verlichting (18de eeuw), de daaropvolgende Franse Revolutie (1789-1799) en de Napoleontische oorlogen (1799-1815) werden heel wat reuzenfiguren

vernietigd of verboden. Daardoor is in veel West-Europese landen een teloorgang van de reuzentraditie te constateren. In onze contreien bleef echter een zekere sympathie en interesse voor reuzen bestaan, waardoor de traditie bleef sluimeren. Vanaf de tweede helft van de 19de eeuw zien we dan ook een heropleving van de reuzencultuur (zie o.a. van der Linden 1986; Ducastelle en Dubuisson 2010; De Ruysser 2012 en Moors en Depreeuw 2012 voor meer details).

De prelude van de Borgerhoutse reuzentraditie situeert zich aan het begin van de 18de eeuw. In het vredesjaar 1712 (start van de hoopvolle vredesonderhandelingen die zouden uitmonden in de Vrede van Utrecht, anno 1713) besloot het gehucht Borgerhout haar jaarlijkse kermis te verluchten met een Reuzenstoet. Men deed dit naar voorbeeld van de veel grotere Antwerpse ommegang (eerste vermelding in 1324). Vanaf 1722 dansen er “jaarlijks” vier zogenaamde dwergreuzen tijdens de Borgerhoutse ommegang. Sinds 1959 trekken deze goedlachse mini-reuzen in de maand september vanuit het

extra muros grondgebied langs vele straten en pleinen, richting de *intra muros* districtskern. Op bepaalde stopplaatsen, meestal aan cafés, voeren de Reuskens hun bekende dansje uit. De stoet eindigt gebruikelijk aan het majestueuze districtshuis van Borgerhout (Moorkensplein).

De laatste 120 jaar hebben verschillende lokale geschiedschrijvers de Borgerhoutse Reuzenommegang onderzocht en beschreven (o.a. Stockmans (1896-1899) 1975; Prims 1936; Verschroeven en Pittoors 1962; Nooyens, F. 1982 en Verschroeven 1989). Ze baseerden hun bevindingen voornamelijk op primaire archiefbronnen (o.a. de 18de eeuwse rekeningen en processtukken van de Reuzenommegang) of namen Stockmans ([1896-1899] 1975) als uitgangspunt. Hierna willen we dieper ingaan op het ontstaan en de evolutie van de Borgerhoutse Reuzenstoet, die niet altijd van een leien dakje liep.

De oude "Beenhouwerskapel" van Borgerhout (vergroot in 1833 en afgebroken in 1844) volgens L.D. Lebon, des. (Naar Stockmans [1896-1899] deel 2, 1975:232).

Naar alle waarschijnlijkheid de kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Victorie ofwel de "Beenhouwerskapel". Deze afbeelding is afkomstig van een doodsprentje uit 1837. Het was destijds de gewoonte om de kerk waar de uitvaart plaatsvond af te beelden op het bidprentje (Naar Nonneman 1973, Figuur 9)

OORSPRONG VAN EEN BORGERHOUTSE TRADITIE: 1712-1722

In 1536 werd in de gemeente Deurne-Borgerhout de kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Victorie¹ ingewijd. Bij dit feest hoorde een kermis, die jaarlijks zou plaatsvinden op de eerste zondag na Onze-Lieve-Vrouw ter Sneeuw (5 augustus). Aan het einde van de 17de eeuw was de financiële toestand van de kapel, die eigendom was van de gemeente, problematisch. De inkomsten konden amper de lopende kosten dekken en in het begin van de 18de eeuw moest de gemeente zelfs bijpassen.

Het was mogelijk deze geleidelijke financiële achteruitgang die drossaard² Nicolaas De

Het barokke Sint-Fredegandusaltaar (1680) van de gelijknamige kerk in Deurne bevat een olieverfschilderij van Pieter Ykens (*1648-†1695), waarop de patroonheilige als geloofsverkondiger wordt afgebeeld. Op het schilderij uit 1682 onderwijst

Sint-Fredegandus, in bisschopsgewaad (en met de gelaatstreken van toenmalig pastoor Joannes De Witte), de inwoners van Deurne en geneest de melaatsen. Volgens kanunnik Franciscus Godefridus Ullens (*1663-†1738) zou Ridder Nicolaas de Grootte (zie detail), drossaard van de heerlijkheid Deurne-Borgerhout, als tweede figuur die op de voorgrond treedt zijn afgebeeld (Stockmans [1896-1899] deel 1, 1975:112; Mannaerts en Vanes 2017:14; Oversteyns 2001:22; Nooyens deel 2, 1982:283), (Foto's Jan Vanes en Dimitri De Loecker)

Groote (in functie van 1674 tot 1724) en het schepencollege ertoe aanzetten om middelen te zoeken om de kapelrekening te spijzen. Ook Borgerhout zou hier wel bij varen. In juli 1712 werd 'Door ordre van de Heren mijnheer de Drossard en de Heren schepenen van Borgerhout' besloten dat er, in de periode van de jaarlijkse kermis, een reuzenommegang zou worden georganiseerd. Een zekere Jacob(us) Vander Linden uit Antwerpen werd met de organisatie belast en de ommegang werd ingericht met de inkomsten van de half-accijns³ (sponsoring door de gilden).

Naast de berooide situatie van de kapel geeft Verschroeven (1989:87) nog een andere denkbare aanleiding om een ommegang te organiseren, namelijk festiviteiten rond de net bekomen vrede (einde Spaanse Successieoorlog, 1701-1712). Verschroeven concludeert verder dat de Reuzenommegang van Borgerhout een groot succes was, waardoor de kapelrekening flink gespekt werd. Volgens Nooyens (1982:119) daarentegen moet er, buiten de koppeling aan de feestdag van de kapelpatroon, geen enkel ander verband met de Onze-Lieve-Vrouw van Victoriekapel gezocht worden. Zijn studie van de kapelrekening kon niet aantonen welke inkomsten van de ommegang naar de kapel gingen. Hoe dan ook, de organisatie van de kermisommegang zal zeker een financieel-economische basis gehad hebben. De Reuzenstoet lokte vele inwoners van Antwerpen en omliggende gemeenten en dorpen naar Borgerhout. Naast het kunnen bewonderen van de stoet kan het succes ook grotendeels toegeschreven worden aan het goedkope bier dat in de Borgerhoutse herbergen geschonken werd.

De plaatselijke overheid legde de samenstelling van de eerste Reuskensommegangen vast en was hierbij duidelijk geïnspireerd geraakt door de veel oudere Antwerpse ommegang. Frappant is dat er geen religieus begin- of eindstuk voorzien werd, iets wat

we bij katholieke processies wel terugvinden. Sommige figuren en veel van de gebruikte stoffen werden (om financiële redenen?) geleend bij de 'siesiewieten' (jezuïeten), zoals G. Gillis het noteerde in het besluit.

De ommegang ging voor de eerste maal uit op zondag 9 augustus 1712 en werd op 10 en 11 augustus herhaald. Op de laatste dag, meteen na het beëindigen van de ommegang, werden alle medewerkers vergoed. Het valt op in de boekhouding dat geen enkele medewerking vrijwillig was.

Hoe zagen de eerste stoeten (1712-1713) er uit? Bij gebrek aan afbeeldingen, hier een korte beschrijving aan de hand van de primaire bronnen, Stockmans (1896-1899) 1975, Verschroeven 1961, Verschroeven en Pittoors 1962 (2-5), Nooyens (1982:119-120) en Verschroeven (1989:87-88):

- Vier trompetters, fel uitgedost met een hoed en witte pluimen.
- Een Klein Schip, opgetimmerd op een wagen en bekleed met een grijs lijnwaad. Vermoedelijk was de wagen in een lichte kleur geverfd. Het gevaarte werd voortgeduwd door twee mannen die onder de wagen zaten en een derde persoon die de weg aangaf.
- Een Moor, getooid in een kleed van bruin lijnwaad en versierd met rode en witte kleuren. Er werden 200 pluimen voor het kostuum gekocht en hij droeg speciaal gemaakte schoenen.
- Een Kemel (kameel), gedragen door twee mannen en begeleid door een derde. Een vierde persoon keek er op toe dat de omstaanders niet te driftig werden wanneer het gevaarte af en toe zijn huid schudde en een gerinkel van bellen liet horen. Voor de Kemel danste een man.
- Een Leeuw, geleend bij de Antwerpse jezuïeten.
- Een Dolfijn, gedragen door één man. Een begeleider moest het dier in bedwang houden met een lederen riem.

- Een Groot Schip met een vlaggenstok, een standaard, een anker, vijf vergulde emmers en roer- en nokvlagstokken. Deze laatste waren versierd met wimpels en vaandels. De wagen werd voortgeduwd door drie mannen en begeleid door twee anderen. Een tamboer en fluitier zorgden voor een aangename noot en de cadans.
- Een Maagdekenswagen, getrokken door twee paarden, met een verplaatsbare trap waarop 14 'maeghdekens' zaten. Op de kar stonden ook zes stoelen voor medewerkers. Er zaten enkele kleurrijk uitgedoste muzikanten op de wagen.
- Verder twee personen met 'mombakkes' (bizarre maskers) en een paar muzikanten met timbales.
- Als apotheose waren er Reus en Reuzin. Volgens de beschrijving waren de hoofden ontworpen door beeldhouwer Alexander Pluskens (*1685-?) en vervaardigd door Peeter Matthyssens, uit beschilderd *papier-mâché*. De rompen werden door een mandenmaker uit tenen gevlochten. Reuzin kreeg een pruik met krullen, bedekt met een 'condé' (kanten muts). Zij was opgesmukt met veel papieren linten, een waaijer, drie 'pindanten (hangertjes) en twaalf parels'. Reus werd voorzien van een vergulde sabel en een hoofddekse ('casket') met pluimen. Hun kleurrijke gewaden werden wederom bij de jezuïeten geleend. Een tamboer en fluitspeler liepen voor de Reuzen uit. Op gepaste tijden werd er halt gehouden om de dragers even van de Reuzenhoofden te ontdoen. Tijdens deze pauze werden de koppen op een speciaal meegedragen schraag geplaatst. Van onze vier dansende Reuskens was er in de eerste jaren nog geen sprake.

De organisatoren waren in hun opzet geslaagd en de Reuzenomweg was als aantrekkingspool een groot financieel succes. Ook in 1713 ging de stoet driemaal uit. In de periode 1712-1713 werden de wagens en materialen van de ommegang gestald in een gehuurde schuur

op een erf aan de Turnhoutsebaan (tegenover de kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Victorie). Later (1713-1714 en 4 oktober 1716) kocht de gemeente Deurne-Borgerhout dit stuk grond en begon met het bouwen van een dorpshuis (magazijn). In de volksmond werd dit gebouw al snel “de schuur van Borgerhout” of het “Reuzenhuis” genoemd. Het was gewoon een rechthoekig gebouw zonder verdieping (6,5 m x 11 m) en diende als opbergplaats voor het blusmateriaal van Deurne-Borgerhout en voor de rekvisieten en wagens van de Reuzenommegang. Onze vier Reuskens verbleven er nooit. Het dorpshuis werd in 1832 afgebroken en in 1833 vervangen door het huidige neoclassicistische Reuzenhuis.

In 1716 zien we een eerste uitbreiding van de ommegang. Vier engelen en een Reuzenwagen (3,5 m x 6 m) werden toegevoegd. Deze Reuzenwagen werd getrokken door twee paarden. Er was ook sprake van twee kleine Reuzen (gemaakt door mandenvlechter Kos) die op de wagen dansten. Aangezien de rekeningen een aankoop van kledij en ‘balleire’ schoenen voor twee Reuzen en twee Reuzinnen aangeven, is het theoretisch best mogelijk dat er dat jaar reeds vier kleine Reuzen dansten. Een alternatieve verklaring is dat de lokale overheid twee identieke Reuzenkoppels voorzag, die elkaar konden afwisselen. Men kan zich inbeelden dat de fysieke paraatheid van de dragers, na een kermisnacht met overvloedig gerstenat, niet optimaal was. De ommegang ging dat jaar slechts tweemaal uit (9 en 10 augustus).

In 1720 werd een zwaan toegevoegd. Het diefgeuur was ontworpen en vervaardigd door de Antwerpse beeldhouwer Jan Claudius de Cock (°1667- †1736). Deze zwaan ‘... was op een stoel vastgemaakt die door een man, die er onder verscholen zat, werd rondgedragen. De zwaan zelf was bekleed met 9,5 ellen (lengtemaat) grauw lijnwaad, en de stoel met 10 ellen’ (Verschroeven en Pittoors 1962:7). Voor de versiering werden twaalf lammervellen gebruikt.

Een uitstap naar de Borgerhoutse kermis en ommegang werd met de jaren populairder. Door de financiële groei van de laatste jaren voerde men in 1722 een flinke *upgrade* door. Het aantal medewerkers steeg naar 59 en een 20-tal paarden werden ingezet. Naast Reus en Reuzin deden ook onze vier Reuskens hun intrede. De boekhouding van dat jaar vermeldt een aankoop van vier paar schoenen en een betaalde vergoeding voor vier kleine Reuskens, die twee dagen hadden gedanst. Ook een Reuzenkind, met de naam Kinnebaba, werd geïntroduceerd.

Foto uit ca. 1900 van het neoclassicistische “Reuzenhuis” op de Turhoutsebaan nr. 110. Het gebouw verrees op de plek waar ooit het dorpshuis (“de schuur van Borgerhout”, magazijn dat in 1832 werd afgebroken) heeft gestaan. Het “Reuzenhuis” deed achtereenvolgens dienst als eerste gemeentehuis van Borgerhout (1836-1890), al muziekschool en als Borgerhouts Heemmuseum. Op het balkon boven de hoofdingang stonden ooit, op de vooravond van de Borgerhoutse kermis, de vier Reuskens uitgesteld. Een volksgebruik dat helaas is verloren gegaan (van de Vijver 1972, Figuur 74), (Foto Gitschotelbuurschap vzw).

Zijn naam wordt vernoemd in de kasboeken (aankoop kleding). Een zekere Van den Borgh was de eerste dansmeester en danste zelf mee. Hij kreeg een speciale vergoeding voor het aanleren van drie balletten. De vier kleine Reuzen dansten op de Reuzenwagen, die getrokken werd door twee paarden met een pluim op hun hoofd. Ze werden begeleid door drie muzikanten. Naast de bestaande stoetelementen is er dat jaar ook sprake van een Medewagen, een Keizerswagen, een Triomfwagen, een wagen van de buitenbrouwers en een Hellewagen, waarop drie kleine duivels zaten. De wagen werd begeleid door drie duivels te paard en een grote duivel, gedragen door mannen. Om het vagevuur compleet te maken werd een draak ten tonele gebracht. De Moor werd niet meer vermeld in de rekeningen.

De ommegang van 1722 was gepland op zondag 9 en maandag 10 augustus. De maandagstoet viel echter samen met de kermis van Sint-Laurentius (naamdag van heilige), op de Markgravelei in Antwerpen. Het stadsbestuur van Antwerpen vreesde voor concurrentie van de veel populairdere Borgerhoutse optocht en zeker voor de financiële consequenties. Daarop liet het stadsbestuur prompt weten, bij collegiaal besluit, dat de optocht niet op 10 augustus mocht uitgaan en dat er in de toekomst steeds een speciale ‘permissie’ diende aangevraagd te worden bij de stadsoverheden. De drossaard en schepenen dienden het verbod te accepteren, op straffe van boete, aangezien Antwerpen ‘Heer’ was van het grondgebied Deurne-Borgerhout. De stoet werd simpelweg verplaatst naar dinsdag 11 augustus.

Of het conflict tussen Deurne-Borgerhout en de stad Antwerpen een rechtstreekse invloed had op de latere jaren is niet bekend. Wel constateren we dat de stoet in de volgende jaren werd opgeheven, wat de kapelrekeningen opnieuw deed afnemen (Verschroeven 1989:90).

“Een uitstap naar de Borgerhoutse kermis en ommegang werd met de jaren populairder. Door de financiële groei van de laatste jaren voerde men in 1722 een flinke upgrade door.”

DE OMMEGANG VAN 1727: VAN EEN CONFLICT MET JURIDISCHE GEVOLGEN TOT EEN STILLE DOOD

Na vijf stille jaren besloot men in Borgerhout om de ommeegang weer te laten doorgaan op zondag 10 en maandag 11 augustus 1727. Gezwind wees de Antwerpse overheid op de handhaving van 1722: geen stoet op het feest van Sint-Laurentius (10 augustus) en eerst ‘permissie’ aanvragen. Na enkele gesprekken tussen de gezagsdragers liet de stedelijke overheid, *ex gratia* (als gunst), weten dat de ommeegang mocht uitgaan op maandag 11 en dinsdag 12 augustus.

De enigszins vernederde en koppige wethouders van Deurne-Borgerhout negeerden echter het stedelijk besluit en lieten hun Reuskens toch dansen op 10 augustus. Daardoor gaf Antwerpen reeds op 11 augustus het bevel aan drossaard Nicolaas De Groote en zijn schepenen om een lijst van bekwame personen over te maken waaruit de stad nieuwe schepenen zou kiezen. Deze kandidatenlijst met nieuwe leden en (zeven) dienende kandidaten werd echter niet aanvaard en het stadsbestuur stelde zelf het nieuwe college van Deurne-Borgerhout aan.

Omdat ze de ommeegang toch op 10 augustus hadden laten doorgaan, moesten de afgezette wethouders zich tijdens een proces verantwoorden bij de Raad van Brabant te Brussel. Uit (vier) documenten blijkt dat de advocaten van Antwerpen en van Deurne-Borgerhout met hun betoog begonnen op 12 september 1727. Hun pleidooien gingen o.a. over:

- Macht en bevoegdheden (de ‘Heer’ *versus* de heerlijkheid Deurne-Borgerhout).
- Mogelijke financiële schade (de Sint-Laurentiuskerk *versus* de kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Victorie).
- Claim van een traditie (een devote feestdag van Sint-Laurentius [zonder processie] *versus* een ommeegang met verschillende spektakels,

waarbij het volk naar de Borgerhoutse herbergen werd gelokt...*etc*).

Het werd een proces over principiëskwesties en de Raad van Brabant nam geen beslissing. De twistende partijen beslisten om over te gaan tot een minnelijke schikking. Hiermee was de opzet van de stad Antwerpen geslaagd. In de daarop volgende onderhandelingen, om het geschil uiteindelijk te regelen, was immers het door hen zelf samengestelde “nieuwe college” een van de gesprekspartners. Op 4 mei 1728 kwamen de (gewezen) wetgevers van Deurne-Borgerhout en die van de stad tot de volgende overeenkomst:

- De Borgerhoutse ommeegang zou in de toekomst niet meer uitgaan op de naamdag van Sint-Laurentius.
- Bij een toekomstige organisatie diende een ‘permissie’ aangevraagd te worden bij de Magistraat van Antwerpen. Dit alles moest twee weken voor de eerste zondag na Onze-Lieve-Vrouw ter Sneeuw gebeuren.
- De ‘permissie’ kon niet worden geweigerd, tenzij voor bijzondere redenen. Bij weigering kon de lokale schepenbank zich richten tot de Raad van Brabant.

Het ligt voor de hand dat, naast hoge gerechtskosten, iedere reden als “bijzonder” geïnterpreteerd kon worden. Op 25 mei 1728 werden alle bepalingen door beide partijen aanvaard en het proces beëindigd. De Reuzenfiguren, wagens en rekwisieten van de ommeegang werden naar de opslagplaats verwezen en vanaf 1729 werd het vrij stil rond de Reuzenommeegang.

Uit 1742 bestaan er enkele rekeningen waarin onkosten van een ommeegang werden opgevoerd. Mogelijk gaat het hier over een door de lokale herbergiers- en/of beenhouwersgilde georganiseerd evenement, maar het is onduidelijk of deze stoet daadwerkelijk heeft plaatsgevonden.

Op 10 november 1760 vroeg het college van drossaard en schepenen zelfs de toelating aan de stad Antwerpen ‘... tot het verkopen van deses

dorp omgang en de stukken daartoe dienend' (Verschroeven 1961), om het Reuzenhuis te kunnen inrichten als een *corps de garde* (wachthuisje). De verkoop ging niet door.

De gemeentelijke boekhouding van 1763-1764 toont dan weer aan dat er een reparatie aan de Reuzenwagen werd uitgevoerd. Gebruikte men deze wagen ook voor andere doeleinden?

Uiteeninventaris van de ommeganginboedel, gedateerd 16 mei 1767, blijkt dat alle wagens, dierfiguren en grote elementen uit de stoet in het Reuzenhuis waren gestald. De kleinere elementen, waaronder 'twee Reusjes en twee Reuzinnetjes', de kleding en de rekwisieten zaten in twee kasten op de zolderkapel van Onze-Lieve-Vrouw van Victorie (Nooyens 1982:125).

In 1769 deden enkele Borgerhoutenaren een poging om nieuw leven in de ommegang te blazen. In een verzoekschrift aan de schepenbank vroegen zij toelating om op maandag 9 en dinsdag 10 oktober 'de stukken van de ommegang in het openbaar te vertonen' (Verschroeven 1961). Dit werd geweigerd, ook al was het Borgerhout-kermis en kwam men niet in de buurt van het Sint-Laurentiusfeest (10 augustus).

Bij de stille dood van het Borgerhoutse volksfeest moeten we natuurlijk ook meenemen dat tijdens het Oostenrijkse bestuur in de Nederlanden (1715-1795), en zeker tijdens het bewind van keizer Jozef II (°1741-†1790), processies, ommegangen en kermissen niet pasten binnen de filosofie van de Verlichting. Zeker het uitgevaardigde bevelschrift van 10 mei 1786 over de processies⁴ kan funest zijn geweest voor het organiseren van onze Reuzenommegang.

1796: DE FENIKS HERRIJST EENMALIG UIT DE AS

Na de Franse overwinning op het Oostenrijks-Nederlandse leger in de Slag van Fleurus (26 juni 1794) zien we een echte politieke omwenteling. "België" werd ingenomen en op 1 oktober 1795 was het officieel een deel van de Franse Republiek. Het nieuwe bestuursstelsel betekende voor de Antwerpse contreien o.a. de afschaffing van de drossaard, zijn schepenen en Antwerpen als 'Heer'. Deurne-Borgerhout kreeg een eigen municipaliteit (laagste niveau in de administratieve en gerechtelijke hiërarchie) en werd deel van het kanton Berchem, later van het *département des Deux-Nethes*. Kerk en staat werden gescheiden, waardoor alle religieuze feesten, processies en ommegangen werden verboden.

Om hun nieuwe ideeën te verspreiden onder de bevolking, gebruikten de Fransgezinde gezaghebbers lokale rituelen en symbolen als een soort *influencermarketing avant la lettre*. Het regime stimuleerde wel twee soorten feesten om zijn populariteit te vergroten: de herdenking van grote historische momenten en republikeinse morele feesten. Onder de laatste groep vinden we sportwedstrijden, optochten van beroepsgroepen, publieke eedafleggingen en openbare redevoeringen. Dit allemaal met het oog op '*liberté, égalité en fraternité*' om dan verder in *prospérité* te kunnen leven. Deze hadden echter weinig succes bij de lokale bevolking.

Het stadsbestuur van Antwerpen diende in 1796 een verzoek in bij het *département* om hun aloude ommegang weer te laten uitgaan. De Sinjoren zouden zich kunnen personificeren met de uitgebeelde taferelen. Het verzoek werd ingewilligd en het concept aangepast aan de republikeinse gedachte. Zo werd bijvoorbeeld de christelijke symboliek op de praalwagens op een doordachte wijze herleid naar symbolen

van de Schelde. Enkele weken later volgde een soortgelijke aanvraag vanuit Borgerhout. 'Plusieurs bons citoyens' dienden een verzoekschrift in bij de kantonoverste om op 3 oktober 1796 de befaamde ommegang te laten uitgaan (tijdens de dag van de Borgerhoutse kermis). We vragen ons af of deze *bons citoyens* Fransgezinde republikeinen waren, of hadden de Borgerhoutenaren, in navolging van Antwerpen, hun kans gegrepen om uit financieel-economisch belang de Borgerhoutse kermis op te pimpen met een Reuzenommgang?

Opnieuw ontstond er een conflict, maar ditmaal met de (eigen) burgers van Deurne, die een verzoekschrift indienden bij de *administration centrale* om de ommegang te verbieden. Mogelijk speelden ook nu weer de financieel-economische belangen een rol. De Reuzenstoet zou enkel Borgerhout aandoen en de geldstroom zou daardoor alleen richting de kermis van het gehucht gaan en niet naar de herbergen in Deurne, waar het ook kermis was. Als weerwoord stapten de verantwoordelijken

van Borgerhout met hun argumenten naar de president van het kanton Berchem, een zekere Dr. Foucart. Deze gaf Borgerhout volkomen gelijk en schreef een brief aan de *citoyens Administrateurs* van het departement. Hierin gaf hij Deurne een flinke uitbrander voor haar onrepublikeinse en ondemocratische houding en verzocht het '*plaisir innocent*' (onschuldig plezier) van Borgerhout niet te hinderen.

Hij ging verder met: '... de (Franse) driekleur ging het alles beheersen, de Reuzen de verbroedering van alle inwoners in de hand werken en bijdragen om het (katholieke) fanatisme de kop in te drukken' (Verschroeven 1989:92). Het was gekend dat Deurnenaren minder republikeins en meer gelovig waren. Een antwoord op de brief van Dr. Foucart is niet gekend, maar de Reuzen gingen uit, althans 'wat er van den ouden ommegang nog overschoot' (Prims 1936:120). Aangezien er enkele maanden later verkiezingen georganiseerd zouden worden, insinueert Prims (1936:120-121) dat het gegeven fiat louter Franse propaganda was.

Aquarel (1794-1797) van de Borgerhoutse Reuzenwagen op 3 oktober 1796. De waterverf-tekening komt uit de kroniek 'Tydsgebeurtenissen' door Pierre Goetsbloets (*1765-†1816). De zes (in werkelijkheid vier) Reuskens en de ruiters zijn uitgedost met republikeinse tricolore linten en pluimen (Naar Deseure 2021:308-309).

De ommeegang van 1796 was niet meer te vergelijken met die van 1722. Een selectie van wagens en figuren werd van onder het stof gehaald, maar de *grandeur* was verdwenen. Er wordt enkel nog gesproken over de vier dansende mini-Reuzen, de grote Reuzenfamilie was verdwenen. Ze kregen wel hun huidige naam. De naam van de voorheen grote Kinnebaba herrees als een van de mini-Reuskens. De vier hoofdrolspelers werden opgesierd en kregen een republikeins sausje van tricolore linten en pluimen. Ze toonden zich als goede republikeinse burgers en straalden de deugden van de republiek uit: vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid!

Maar... zou het mogelijk zijn dat de vier Reuzen en de Reuzenwagen door de Fransgezinden werden gebruikt als metafoor voor de overwinning op de standenmaatschappij? Gebruikten de nieuwe machthebbers een *tableau vivant* (levend schilderij) om te laten zien dat de aristocratie een klasse was geworden waarmee het volk kon lachen en grollen? Werden de Borgerhoutse Reuskens bewust ten tonele gebracht om politiek te spotten met het *Ancien Régime*?

Heel speculatief zou onze Reuzenfamilie een speelse ironische afspiegeling van de voormalige Franse koninklijke familie kunnen zijn. Reus, Reuzin, Dolfijn en Kinnebaba personificeren dan respectievelijk koning Lodewijk XVI (°1754-†1793, alias *citoyen* [burger] *Louis Capet*), koningin Marie-Antoinette (°1755-†1793, alias *madame Déficit* [staatsschuld]), de *Dauphin* (Franse titel voor de kroonprins) en de hofnar (als de meest oorspronkelijke Reus). In 1793 werden Lodewijk XVI en zijn vrouw ter dood veroordeeld en uiteindelijk onthoofd. Aangezien Marie-Antoinette zich ooit met de woorden '*Qu'ils mangent de la brioche!*' ('Laat ze dan cake eten!') onverschillig had uitgelaten over de hongerende Franse bevolking, werden ze tijdens hun koetsrit naar de guillotine uitgejouwd en uitgelachen door een feestende menigte. De Reuzenwagen en de

Reuzenstoet in het algemeen zouden de belichaming van deze koetsrit naar het schavot hebben kunnen voorstellen... inclusief de volksmassa en gewapende escorte.

Ook al is deze interpretatie zeer speculatief, toch zijn er een aantal argumenten die de hypothese kunnen staven. Ten eerste was de kleding van de Borgerhoutse Reuskens een duidelijke weerspiegeling van de 18de eeuwse mode. De Reuzen droegen pruiken ("van echt mensenhaar") met daarop een driekantige steek of hoed. De heren droegen een gilet, afgewerkt met kant en gouddraad. Reuzin pakte uit met haar kanten muts. Door de Franse Revolutie stopte de pruikentraditie abrupt en ontstond de tweekantige steek. Ten tweede was er de Reuzennaam Dolfijn, die een Antwerpse verbastering van het woord *Dauphin* zou kunnen zijn. Ten derde dansten de Reuskens verrijnd op de maten van een menuet⁵, een dans die enorm populair was in de 18de eeuwse hofkringen. Ook hun rode balletschoenen waren afgeleid van de hofkledij. Spottend met het verleden kon men lachen met hun kleding, manieren en dansen.

Daarnaast verscheen nu ook het beeldje Momus⁶, of in de volksmond "Janneke Lachuit", achteraan op de Reuzenwagen (Verschroeven 1961, Verschroeven en Pittoors 1962). Momus, '*hij is het Manneken, bygenaemd de Wereld vol Cruycen*' (Stockmans [1896-1899] deel 2, 1975:119), hield een uithangbord vast met de veelzeggende boodschap: '*Laet lachen die lachen willen, Want de reuzen zijn aan't drillen, Tot vermaek van groot en klein, Die van Momus niet en zijn*'. Was dit een verscholen boodschap van de Borgerhoutse burgers aan de (Franse) machthebbers?

Na deze eenmalige vertoning van de ommeegang werd het stil rond de Reuskens. In de kasboeken zien we de volgende jaren geen notities meer over een stoet of gerelateerde uitgaven. Het Franse regime veranderde van een republiek naar een Keizerrijk.

HET ZELFSTANDIGE BORGERHOUT EN ZIJN REUZEN: 1836-1914

Na de definitieve nederlaag van Napoleon in Waterloo (18 juni 1815) ging “België” op in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Later, door de Belgische Revolutie (1830), scheidden de zuidelijke provincies zich af en werd België een constitutionele monarchie. Aangewakkerd door de Romantiek (ca.1790-1850) ging men meer en meer streven naar een eigen identiteit, zo ook in Borgerhout.

In 1834 werd het “Reuzengezelschap van Borgerhout” opgericht. Op 16 april vertrok een brief naar de gemeenteraad van Deurne-Borgerhout, waarin de aandacht werd gevestigd op dringende herstellingen aan het stoetmateriaal. Volgens het verslag bracht het reuzendansen jaarlijks een grote toeloop naar de gemeente teweeg (Stockmans [1896-1899] deel 2, 1975:119). Twee dagen later gunde de gemeenteraad een toelage van 150 frank aan het toen fungerende gezelschap. Deze dotatie moest opnieuw een jaarlijkse optocht toelaten, maar wel op voorwaarde dat hij zowel in Deurne als in Borgerhout passeerde. De eerste nieuwe stoet was geboren.

Na de scheiding van het landelijke Deurne werd Borgerhout, in september 1836, een zelfstandige gemeente. Zij kon nu vrij beschikken over haar Reuzen. Op 5 augustus verscheen in het weekblad ‘De Fakkel’ een kluchtige volkslegende over de Antwerpse reus Lange Wapper. Het stuk was ondertekend door ‘H. Geweeten’ (pseudoniem voor Hendrik Conscience; °1812-†1883). In het gedicht vertelt Conscience dat kwelgeest Lange Wapper de stamvader van de vier Borgerhoutse Reuskens zou zijn⁷. Hij eindigt met het vers: *‘Wilt gy weten waar ’s Wappers kinderen zyn, Burgerhout is hunne wooning, en ’t si ook de myn, zelfs zyn ze myn naeste geburen’* (Stockmans [1896-1899] deel 2, 1975:211-214). Conscience was bekend met

de Reuzenommegang en de Reuskens waren inderdaad zijn burenen. Tot 1889 werden de vier Reuskens bewaard in afspanning ‘De Schild van Turnhout’, die grensde aan de tuin van zijn ouderlijke woning (in de huidige Generaal Eisenhowerlei aan het Laar). Op 12 augustus ging de Reuzenstoet uit. In een historisch overzicht van de Borgerhoutse ommegangen na 1836 schrijft Pittoors (1959) dat er over de stoetsamenstellingen in de 19de eeuw niet veel informatie is.

Vóór de Borgerhoutse zelfstandigheid waren het voornamelijk belangstellenden die hielpen en zelf mee stapten in de optocht. Dat veranderde in 1837, wanneer de ‘Sociëteit der Reuzen’ haar hulp en diensten aanbood aan de autonome gemeente. Dit Reuzengezelschap, gevestigd in ‘De Schild van Turnhout’, bleef de komende jaren zeer actief. Na een periode van 38 jaar waarin de Reuzenstoet waarschijnlijk jaarlijks uitging (telkens in augustus), werd op 13 juli 1875 een nieuwe maatschappij opgericht: de ‘Commissie der Oude Reuzenmaatschappij’, met als doel het uitgaan van de Reuzen te verzekeren en de inkomsten van de lokale handelaars en de gemeente te bevorderen.

De gegenereerde inkomsten van de stoet kwamen de welvaart van de jonge gemeente duidelijk ten goede, want in 1876 werd een toelage van 200 Belgische frank (Bfr) aan de vereniging overgemaakt. Maar ook de organisatiekosten stegen behoorlijk: van 372 Bfr in 1872 naar 625,70 Bfr in 1879 en 683,16 Bfr in 1885. Afhankelijk van de financiële toestand van de gemeentekas ging de ommegang een- of tweemaal uit. In de jaren waarin de stoet eenmaal dreigde uit te gaan, organiseerde de ‘Commissie’ een soort *crowdfunding*. Hierbij valt op dat alle sociale klassen, van burgemeester tot eenvoudige werkmans, een bijdrage leverden. In 1892 werd een bedrag van 533,50 Bfr ingezameld.

Tot aan de Eerste Wereldoorlog kenden de Reuzen van Borgerhout een grote populariteit, zelfs buiten de gemeentegrenzen. Dat blijkt uit de vele uitnodigingen en aanvragen die door het kabinet van burgemeester en schepenen werden behandeld. Slechts in zeer uitzonderlijke gevallen verlieten de Reuzen hun Borgerhoutse geboortegrond. In 1889 deden ze dat voor het eerst om in Parijs te gaan dansen. Ze verbleven van 16 oktober tot 8 november in de lichtstad om geld in te zamelen voor de slachtoffers van de ontploffing in de Corvilain-fabriek⁸.

Op 31 juli 1891, na dertig dienstjaren, overleed dansmeester Lodewijk De Belder. Hij werd op de dag van de ommegang (3 augustus) begraven. De vier Reuzendragers droegen de kist in de Sint-Janskerk, alvorens later op de Reuzenwagen te stappen.

De uitgang van de Reuskens werd in 1900 vergezeld van een reclamestoet. Enkele dagen daarvoor werd zelfs een bloemencorso georganiseerd. Ondertussen was er in de gemeenteraad een 'Commissie van Feesten' opgericht om bezuinigingen door te voeren en alle feestelijkheden, zowel financieel als inhoudelijk, onder de loep te nemen. Er was geld nodig, aangezien in 1902 de 600ste verjaardag van de Guldensporenslag werd gevierd in Vlaanderen. De politiek besliste om dat jaar de Reuzenstoet uit te stellen. In 1903 dansten de Reuskens 35 keren, wat een record blijkt te zijn.

Het grondgebied van Borgerhout breidde in 1914 uit en de stoet zou nu ook buiten de Brialmontomwalling (*extra muros*) uitgaan. Helaas viel het Duitse keizerlijke leger op 4 augustus 1914 België binnen en brak de Eerste Wereldoorlog uit. De vier Reuzen bleven voor een tiental jaren opgeborgen.

ENKELE KIEKJES VAN DE REUZENOPTOCHT AAN HET BEGIN VAN DE 20STE EEUW.

Duizenden mensen verdringen zich om een glimp op te vangen van de Borgerhoutse Reusens.

1. Zicht op achterzijde van de Reuzenwagen anno 1902. De wagen staat op de Turnhoutsebaan, ongeveer ter hoogte van café 'De Worstepan' (Foto *Gitschotelbuurschap* vzw).

2. Een foto van de ommegang uit het jaar 1910. De wagen is gestopt aan de hoek Drink-Kattenberg en de Reusens dansen hun menuet (Foto privécollectie Geert Janssens).

3. v.l.n.r. Reuzin, Reus, Kinnebaba en Dolfijn op De Reuzenwagen in 1895 (Foto *Gitschotelbuurschap* vzw).

3

DE INVLOED VAN JUUL GRIETENS TIJDENS HET INTERBELLUM: 1922-1940

Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1920 werd de Katholieke Juul Grietens (°1884-†1936) verkozen tot Borgerhouts schepen van Onderwijs (later tot schepen van Openbare Werken). Gedurende zijn studentenjaren in Leuven was Grietens actief betrokken bij de Vlaamse beweging. Hij promoveerde tot doctor in de Germaanse Letteren en schreef diverse literair-historische werken en streekverhalen. Als flamingant, geboren in Meerhout, kreeg Grietens de bijnaam “De Kempische Rodenbach”. Hij ontmoette Jozefa Stockeyr en vestigde zich in Borgerhout. Zijn schoonvader, voorzitter der Borgerhoutse Beenhouwers en hoofd van de Erewacht van Borgerhout (*gendarmes* die de stoet beschermden, zie p.104) informeerde hem uitvoerig over de Borgerhoutse Reuzentraditie. Later schreef hij een folkloristisch essay, getiteld ‘De Reuzen van Borgerhout’ (Grietens 1924:7-19).

Foto van Juul Grietens (°1884-†1936) uit de jaren 1930. Hij zit aan zijn bureau in de Ketsstraat. Tussen 1923 en 1935 was Grietens schepen van Onderwijs en vervolgens schepen van Openbare Werken te Borgerhout (Foto privécollectie Geert Janssens).

Grietens bedacht een plan om de ommegang in volle glorie te herstellen (stoet met oude praalwagens), dat in de zitting van 30 juni 1922 eenparig werd aanvaard door het gemeentebestuur. Met een dotatie van 10.000 Bfr zou o.a. de Borgerhoutse technische dienst de wagens maken en konden de kostuums en de vergoedingen voor de deelnemende maatschappijen voorzien worden.

Deze eerste naoorlogse stoeten werden een groot succes en zagen er ongeveer als volgt uit: opening door de Erewacht te paard, dan vaandel dragers te paard, bazuinblazers te paard, joelende jeugd, een muziekkorps, de Beenhouwersgilde, het Klein Schip (Welvaart genaamd) met “kleurlingen”, de Walvis met nar, het Groot Schip (Koophandel genaamd), de Maagdekenswagen, weer een muziekkorps, de Blekersgilde en ten slotte de Reuzenwagen. Volgens Pittoors (1961) werd De Zwaan in 1923 weer toegevoegd. Bij elke wagen hoorde ook een speciaal geschreven bijpassend lied.

Met zijn geschiedkundige en volkenkundige bagage implementeerde Grietens een Antwerps historisch feit in de stoet. Hij introduceerde namelijk “kleurlingen” op het Klein (Welvaart) Schip. Ook al is het woord “kleurlingen” hier totaal verkeerd gebruikt, het verhaal gaat als volgt.... Op 11-12 juli 1554 was er sprake van een zogenaamde brouwersopstand of bieroorlog. Stadsontwikkelaar Gilbert van Schoonbeke (°1519-†1556) bouwde het befaamde Brouwershuis in zijn Nieuwstad. De achterliggende gedachte was dat alle brouwerijen van Antwerpen en de nabije omgeving naar deze locatie zouden worden overgebracht. Diverse brouwersgilden van buiten de stad kwamen hiertegen in opstand. Aangezien bier een voorname bron van inkomen was, lieten ook de Borgerhoutenaren zich gelden. Om niet herkend te worden maakten de oproerlingen hun gezicht zwart

Affiche van de Borgerhoutse Reuzenomwegang uit 1922. De poster werd ontworpen door kunstenaar Alfred Ost (*1884-†1945), (Collectie vzw *De Reuzen*).

en namen deel aan de nachtelijke schermutelingen. Van Schoonbeke moest vluchten naar Brussel en de welvaart van Borgerhout was gered. Helaas werd het camouflageverhaal later uit zijn context getrokken en werden de zwart gemaakte gezichten foutief in verband gebracht met ons koloniaal verleden⁹ (Pittoors 1961).

Na het in volle glorie herstellen van de ommevang, of beter na het toevoegen van nieuwe elementen, werd het idee geopperd om de praalstoet slechts iedere vier jaar te laten uitgaan. Was dit uit financiële overwegingen of was dit, zoals velen beweerden, om in het verkiezingsjaar de burgers te paaien? Het bleef echter bij een gedachtegang, want eind jaren 1930 bouwden de internationale politieke spanningen binnen Europa zich systematisch op. Deze crisis had duidelijk ook een invloed op de gemeentekas. Van een grote optocht was nu geen sprake meer en de Reuzenhoogdag bestond meestal uit de vier Reuskens met hun muzikanten en wagen.

In 1934 verliet één Reus het grondgebied Borgerhout. Reus Kinnebaba maakt een solotrip naar de Antwerpse stadsfeestzaal, om daar deel uit te maken van een “poppententoonstelling”. Hij werd op 1 december fotografisch vereeuwigd samen met koningin Astrid (*1905-†1935). Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog (6 augustus 1939) werd de Reuzenstoet vergezeld van een zomercavalcade (zomercarnaval). Er namen 24 groepen deel en overal in de gemeente werden kermisfeesten georganiseerd. Wegens het oorlogsgeweld was deze innovatieve optocht slechts eenmalig.

Foto van koningin Astrid (*1905-†1935) en Reus Kinnebaba op een "poppententoonstelling" in de Antwerpse stadsfeestzaal (1 december 1934; Foto vzw *De Reuzen*).

Een bescheiden stoet met de Reuzenwagen passeert in de Kroonstraat op 8 augustus 1947. Achteraan rechts op de foto zien we een braakliggend perceel, wat het gevolg was van een V-bom inslag (Foto door Albert Tilkin; privécollectie Robert Tilkin).

AFTELLEN NAAR DE 250STE VERJAARDAG VAN DE OMMEGANG: 1944-1962

Na vijf jaren van krijgsgeweld kon de opbouw van België beginnen. In september 1945 kreeg de bevolking van Borgerhout haar Reuzen weer te zien. Een bescheiden stoet met de Reuzenwagen en een begeleidende fanfare moest tussen het puin van de gevallen (V-) bommen manoeuvreren. Tot 1959 bleef de Reuskensstoet meestal vrij discreet en werden er geen nieuwe elementen toegevoegd. Enkel de route werd soms langer, want om de twee jaar kreeg het *extra muros*-gebied de ommeegang

ook in zijn geheel te zien. Hij vertrok dan steeds (eind juli of begin augustus) in de omgeving van het Vos- of Apolloplein. De publieke belangstelling ging echter geleidelijk achteruit.

Vanaf 1959 werd andermaal met de oude traditie aangeknoopt. De "originele" Reuzenstoet (zoals in 1922) ging opnieuw uit, maar verschoof nu definitief naar een zaterdag in september. Dit was voornamelijk omdat de middenklasse nu in augustus op vakantie kon gaan. Naast een reclamestoet zien we in 1959 ruiters, trommelaars, De Zwaan, het Klein en Groot Schip, de Beenhouwersgilde, een groene Maagdekenswagen, De Walvis (met Cupido),

De Bleekersgilde en de Reuzenwagen met zijn vier Reuzen (Pittoors 1959).

Er werd uitgekeken naar het jaar 1962, wanneer de folkloristische Reuzenommegang zijn 250ste verjaardag zou vieren. Een voorproefje kreeg men reeds in 1961: Borgerhout vierde haar 125 jaar als zelfstandige gemeente. Het werd een feest met taptoes, reclamestoeten, jubelconcerten en een zeer grote ommeegang met Reuzen uit diverse Vlaamse steden (Pittoors 1961).

In 1962 kon de Borgerhoutse Reuzenstoet 250 kaarsjes uitblazen en werd er vijf dagen gefeest op de Turnhoutsebaan. Naast de vele krantenartikelen was er een ongeziene Reuzen-*merchandising*. Bekers, beeldjes, bierpotten, zilveren lepeltjes, *etc...* met de afbeelding van de Reuzen gingen vlot over de toonbank. Lokale handelaars en verenigingen zagen hun inkomsten aanzwellen. De “Reuzenkoek”, die vandaag nog bij één bakker te koop is, won de wedstrijd van de heemkundige kring voor een lokaal gebak. De vier Reuskens werden plechtig ontvangen op het gemeentehuis en waren te bewonderen in een grote tentoonstelling. Dat jubeljaar werden Reus, Reuzin, Dolfijn en Kinnebaba ook in een nieuw kostuum gestoken door de leerlingen van de Vak- en Huishoudschool voor Juffrouwen uit de Kwekerijstraat. *Conferencier* Vic Hoskens (°1918-†1984) maakte een eigen versie van het Reuzenlied.

De indrukwekkende optocht bestond uit een reclamekaravaan van 200 wagens, de Reuzenommegang met haar praalwagens en dierfiguren, 45 andere binnen- en buitenlandse Reuzen en een aantal folkloristische groepen in 18de eeuwse klederdracht. Vijf harmonieën liepen mee in de stoet. De colonne vertrok vanuit de Vosstraat en eindigde uren later aan het Moorkensplein, waar gedanst werd. Na het vallen van de duisternis was er zowel *intra muros* als *extra muros* een vuurwerk te bewonderen.

VAN COMMERCIËLERE STOETEN TOT EEN GEBLESSEERDE EN REVALIDERENDE REUS: 1963-2012

Na de jubileumvieringen verliepen de optochten volgens een gemeentelijk draaiboek en werden ze onderdeel van septemberfeesten. Het gemeentepersoneel organiseerde de optochten en samen met de Borgerhoutse politie stond het ook in voor de ordehandhaving rond de stoet. Jaarlijks werden andere reuzengroepen en muziekkorpsen uitgenodigd om de Reuzenwagen te begeleiden. Om de vier jaar werden de bekende praalwagens (De Zwaan, De Maagdekenswagen, het Groot en Klein Schip en De Walvis) toegevoegd. De Dolfijntjes, zoals die anno 2023 mee uitgingen, waren geen “oorspronkelijk” onderdeel meer. Ze waren een onderdeel van de Antwerpse ommeegang en werden in 2012 gereïntegreerd in de Borgerhoutse Reuzenstoet.

In de jaren 1960 zien we naast de klassieke stoet, al dan niet met praalwagens, allerlei nevenactiviteiten ontstaan. Zo was er in 1965 een Reuze-volksfeest in een feesttent aan het Te Boelaarpark en een Reuskenskermis van vier dagen. Twee jaar later spraken de kranten over een reclamestoet, een autoshow, een handelsfoor (in het weekend voorafgaand aan de optocht) en de Reuskenskermis. In 1969 werden de septemberfeesten met ommeegang georganiseerd onder de naam ‘Reuskenskarnaval’. De ‘Reuzenshow’ van 1975 kon doorgaan op een verkeersvrije Turnhoutsebaan en er was een kunsttentoonstelling in het gemeentehuis. Een jaar later verlieten *The Fabulous Four* hun geboortegrond richting Brussel. Ze paradeerden mee in de optocht van ‘s Lands Reuzen’ voor het zilveren troonjubileum (25 jaar) van koning Boudewijn. In plaats van de traditionele paarden werd de Reuzenwagen daar getrokken door een legervoertuig.

Vanaf de jaren 1980 werd de Reuzen-omweg met braderij in verband gebracht met de 'Moorkensfeesten' en in 1987 werd het Reuzenfeest opgeluisterd met een Reuzensandwich van meer dan 1200 meter. Dat jaar werd voor de 25ste maal een handelsbeurs gekoppeld aan de activiteiten. In 1989 combineerde men de Reuzenstoet met een grote historische stoet. Borgerhout vierde namelijk het 100-jarig bestaan van haar raadhuis. Naast een eeuwfeesttentoonstelling over 19de eeuwse Borgerhoutse kunstenaars was er op zaterdag een reclamestoet (Turnhoutsebaan). De Reuzenomweg, op zondag, bestond uit 40 groepen en historische taferelen, gecombineerd met de oude bekende praalwagens. Het was voorlopig de laatste keer dat deze praalwagens uitgingen.

In 1991 gingen de vier Reuzen even de districtsgrens over, richting Sportpaleis (Antwerpen). Ze werden uitgenodigd om deel te nemen aan de show 'Schittering aan de diamant' in het kader van 60 jaar Koning Boudewijn, 40 jaar op de troon en 30 jaar huwelijk. Zonder wagen en muzikanten wandelden ze voor koning Boudewijn (*1930-†1993), koningin Fabiola (*1928-†2014) en toenmalig prins Filip (*1960). De optocht van 1994 telde ongeveer 500 stoetlopers en werd aanzien als een van de grootste edities. De Reuzenstoet van 2000 werd dan weer afgelast door het barslechte orkaanweer.

Na honderden jaren van gebruik waren de vier Reuskens aan herstel toe. Via de toenmalige cultuurraad werd in 2003 een studie naar de conserveringsprioriteit uitgevoerd. In een brief aan het district liet de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten weten dat de originele Reuskens zeer kwetsbaar waren en beter niet meer gebruikt konden worden. Er werd besloten ze te vervangen door nieuwe poppen.

Enkele weken voor de stoet van 2009 sloeg het noodlot echter toe. Door een ongelukkige

Deelname van de vier Borgerhoutse Reuzen aan de show 'Schittering aan de diamant' in het Antwerpse Sportpaleis op 27 april 1991. Reuzin staat niet mee op de foto. De show werd in het kader van 60 jaar Koning Boudewijn, 40 jaar op de troon en 30 jaar huwelijk in 1990 georganiseerd. Op de achtergrond zien we o.a. koningin Fabiola (*1928-†2014), koning Boudewijn (*1930-†1993) en toenmalig prins Filip (*1960), (Foto privécollectie Geert Janssens).

stap viel Reus en raakte zwaar beschadigd. Het district, de cultuurraad en de heemkundige kring zochten naarstig naar een oplossing, want met drie Reuzen kon het menuetdansje niet uitgevoerd worden. De Reuzen(wagen) laten uitgaan zonder dansje of de Reuzen volledig weglaten uit de stoet waren geen opties. Met een heuse mediacampagne werd Borgerhout op de hoogte gebracht dat "Reus was opgenomen in de kliniek, na een ernstige val". De bevolking werd gevraagd om beterschapskaartjes te sturen en Reus beantwoordde deze met een foto.

Reus kreeg een waardige vervanger op de Reuzenwagen. Als *stand-in* haalde de Heemkundige Kring Borgerhout (Gitschotelbuurschap vzw) Cornelius Frederickx, alias Neel Gazet (*1889-?), van onder het stof. Deze vergeten Borgerhoutse volksfiguur was de uitdrager van de Gazet van Antwerpen en de nar van de rederijkerskamer 'Het Lauwerkransken'. Tijdens een optocht ging hij ooit op de schoot van koningin

Foto van de Borgerhoutse gazettenverkoper en volksfiguur Cornelius Frederickx, (*1889-?) alias Neel Gazet (Naar Nonneman 1973, Figuur 68).

Neel Gazet die tijdens de jubelstoet in Brussel, naar aanleiding van het Belgisch eeuwfeest in 1930, de nar vertolkte (Gefotoshopte foto privécollectie Geert Janssens).

Elisabeth zitten (1930-1931) en werd vervolgens aan het hof in Brussel ontvangen. Hij vertelde iedereen dat hij tot hofnar van koning Albert I was benoemd en hiervoor een klein pensioen trok (Nonneman 1973; Fig. 12). Tijdens de optocht van 2009 keek de kleinzoon van Neel nauwlettend toe vanop de tribune.

De herstellingen duurden langer dan verwacht en in 2010 werd nogmaals een gezondheidscommuniqué verspreid: “Reus is aan de beterhand maar dient nog te revalideren”. Ditmaal sprong de “huisdokter” van Reus op de wagen en dat was niet minder dan chirurg-geneesheer-burgemeester Karel De Preter (°1850-†1914). De voormalige burgervader bedankte hiermee symbolisch de Reuskens voor hun fondsenwerving in Parijs (naar aanleiding van de Corvilain-ramp in 1889).

Reeds enkele jaren was de cultuurraad, via adviezen aan het district, vragende partij om in 2011 en/of 2012 een speciale editie van de Reuzenstoet te maken. Respectievelijk werden (zelfstandig) Borgerhout toen 175 jaar en de Reuzenstoet 300 jaar. Men wou bij het project verschillende gemeenschappen, verenigingen en generaties betrekken. Tijdens de vele brainstormsessies van de cultuurraad pleitte men voor het behoud van de originele Reuzenstoet. Het idee werd zelfs geopperd om een soort “Borgerhoutse Zomer” te organiseren, die startte met Borgerrio en eindigde met de Reuzenstoet. Er werd ook een oproep gelanceerd om in buurten, scholen en verenigingen zoveel mogelijk reuzen te maken en zo een wereldrecord te vestigen: 300 reuzen die 300 jaar symboliseren.

Om dit alles in goede banen te leiden werd op 1 januari 2011 *vzw Reuzenjaar Borgerhout* opgericht. De vereniging had als doel ‘het organiseren en beheren, het aanmoedigen, het ontwikkelen en het bevorderen van initiatieven in de ruimste zin van het woord tijdens het Reuzenjaar naar aanleiding van 175 jaar Borgerhout en 300 jaar

Portretfoto van burgemeester Karel De Preter in ambtsge-
waad (°1850-†1914). De Preter bekleedde deze functie
van 1905 tot 1914 (Foto *Gitschotelbuurschap* vzw).

Reuzenstoet.' In het kader van de komende festi-
viteiten werden de reuzenpopen gerestaureerd en
schreef Kapitein Winokio een nieuwe versie van
het Reuzenlied. De cultuurraad vroeg aan dichter-
teres Noëlla Elpers (°1959) om nieuwe strofen op
de originele muziek te maken. In december 2011
werden deze door diverse koren op 'Bekoorlijk
Borgerhout' in De Roma gezongen.

In 2012 ontstond er een "reuzenenergie"
in het district en de publieke belangstelling
groeide. Onder grote persbelangstelling ging
Dolfijn trainen voor de DVV Antwerp Marathon
en maakten de Reuzen een "wereldreis" per
luchtballon. Uiteindelijk ging in Deurne de
wereldrecordpoging (langste Reuzenstoet) door
en keerden Reus, Reuzin, Dolfijn en Kinnebaba,
na 176 jaar, even terug naar de burens.

Zoals tegenwoordig arriveren de Borgerhoutse Reuskens, op een foto uit jaren 1920, aan het Moorkensplein (hoek Moorkensplein-Eliaertsstraat). Zij werden toenmaals opgewacht door de Erewacht (*gendarmes*) in vol ornaat, om vervolgens richting gemeente(districts)huis te gaan (Foto privécollectie Geert Janssens).

SLOTWOORD

Na drie eeuwen van lief en leed blijkt de volkse reuzentraditie nog steeds springlevend te zijn in Borgerhout. Belangrijke historische, demografische en culturele evoluties hebben doorheen de jaren de concrete uitvoering ervan vaak sterk beïnvloed (en soms zelfs met uitsterven bedreigd). Maar de Reuzen zijn blijvend uitgegroeid tot ambassadeurs van het Borgerhoutse gemeenschapsleven. Het zijn graag geziene inwoners en ze lokken nog steeds duizenden toeschouwers naar het jaarlijkse hoogtepunt op de districtskalender. Na de jubileumeditie van de Reuzenstoet in 2012 veranderde *vzw Reuzenjaar Borgerhout* haar naam naar *vzw De Reuzen* (26 juni 2013). Zij waken er nu over dat deze mooie traditie wordt verdergezet, dat vernieuwingen gepast worden doorgevoerd, en dat Borgerhout haar Reuskens nog lang zou kunnen zien dansen.

DANKWOORD

Langs deze weg willen wij graag Paul Bekaert, Amy Grobben en Wouter Luykx (allen *Gitschotelbuurschap vzw*) bedanken voor het doorlezen van eerdere proefversies van de tekst. In het bijzonder danken wij Nancy Lenaert (*Gitschotelbuurschap vzw*) voor het nakijken, corrigeren en constructief becommentarieren van dit manuscript. Verder danken wij de mensen van *vzw De Reuzen*, en met name Koen Lamberts, voor hun (kranten)archiefstudie en onderzoeksbijdrage. Zij hebben enorm geholpen om het definitieve artikel te vervolmaken. Wij zijn ook Walter Verbruggen (*Turninum Volksmuseum Deurne vzw*), Jan Oversteyns (Kerckfabriek Sint-Fredegandus) en Robert Tilkin (Borgerhout) dankbaar voor hun bijdrage aan de figuren.

EINDNOTEN

- 1** De kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Victorie, ofwel de "Beenhouwerskapel", uit 1536 werd tijdens de Tachtigjarige Oorlog (Slag bij Borgerhout, 2 maart 1579) zwaar beschadigd. Na een renovatie van zes jaar werd het godshuis in 1658 terug in gebruik genomen. Om financiële redenen sloot de kapel tijdelijk in 1708 en werd in 1833 vergroot. In 1837 werd een zelfstandige parochie opgericht en een paar jaar later werd naast de "Beenhouwerskapel" een nieuwe neogotische kerk gebouwd (1841-1843, Onze-Lieve-Vrouw ter Sneeuw). De 16de eeuwse kapel werd in 1844 gesloopt en situeerde zich ongeveer tussen het Laar en de Turnhoutsebaan (Borgerhout), bij benadering waar de huidige pastorij van Onze-Lieve-Vrouw ter Sneeuw zich bevindt.
- 2** Een drossaard, drost of baljuw was tijdens het *Ancien Régime* de titel voor de vertegenwoordiger van de landheer ('Heer') in landelijke gebieden en soms in steden. Hij was de voorzitter van de Schepenbank en belast met de (financiële) administratie, de ordehandhaving en met justitie.
- 3** Borgerhout had op fiscaal gebied een afzonderlijk statuut. Vanaf 1517 hief de stad Antwerpen zelf de half-accijns (een soort BTW) op het bier en de wijn in Borgerhout. Deze bedroeg de helft van de in de stad geldende tarieven.
- 4** Het bevelschrift van keizer Jozef II bepaalde het volgende: 'Er mogen in de processies geen beelden of eender welke afbeeldingen gedragen worden, noch vaandels van gildes, uitzonderlijke kledij of andere soortgelijke bonte kleuren en er mag geen muziek gespeeld worden.' Deze maatregel werd weer ingetrokken na de Brabantse Omwenteling (1789-1790) en het overlijden van Jozef II (Ducastelle en Dubuisson 2010:15).
- 5** Een menuet is een Franse gezelschapsdans in driekwartsmaat. De naam is waarschijnlijk afgeleid van pas menus (kleine stapjes), waarmee hij werd uitgevoerd. Het dansje ontstond omstreeks 1670 in Poitou (Frankrijk) als solodans en evolueerde later tot een dans voor groepjes van vier personen. De afgemeten, statige bewegingen en de eerbiedige buigingen maakten de menuet een favoriete dans aan het hof van zonnekoning Lodewijk XIV (*1638-†1715).
- 6** Volgens de Griekse mythologie is Momus de zoon van Nyx. Hij belichaamt spot en ongegronde kritiek. Soms wordt hij genoemd als de god van de schrijvers en de dichters. Vanwege zijn constante kritiek werd hij uiteindelijk verbannen van de Olympus en zou oorspronkelijk de Trojaanse oorlog hebben uitgelokt. In de barok (ca. 1600-1750) werd Momus vaak in toneelstukken en maskerades opgevoerd.
- 7** Lange Wapper verleidde vier meisjes en bezwangerde hen. De vrouwen werden, langs de Kipdorppoort, de stad uitgedreven en kwamen uitgehongerd op het Borgerhoutse Kattenbergveld terecht. Daar in de Schijnvallei baarden ze 's ochtends vier reuzen, met een hoofd zo dik als een ton. Geen van hen leek op zijn vader. Ze leven daar tot op heden en dansen en springen er naar ieders lust.
- 8** Op 6 september 1889 ontplofte in de Steenborgerweertpolder nabij Oosterweel (nu Antwerpse haven) de kruifabriek van Corvilain. In deze fabriek werden ca. 50 miljoen kogelpatronen, met elk dertig gram springstof, bewaard en ontmantelden ongeveer 200 arbeiders de munitie (voor lood en koper). De knal was enorm en veroorzaakte een gigantische ravage. Petroleumtanks in de buurt ontploften, brandende olie liep in de Schelde en zelfs een driemaster zonk. Het officiële dodental bedroeg 95 en er waren honderden gekwetsten: 34 slachtoffers kwamen uit Borgerhout.
- 9** Vooral gebaseerd op de schrijvende pers zien sommigen echter wel een link met ons koloniaal verleden (zie o.a. kaderstuk Karin Vanheusden, P. 94). Een toekomstige diepgaande literatuurstudie, om beide pistes verder te onderzoeken, dringt zich op.

BRONNEN

LITERATUUR

- Dewart, G. 2010 (26 februari): Dromen van een stoet met driehonderd reuzen. *Gazet van Antwerpen*, Metropool Noord, p. 60.
- De Ruysser, S. 2012: *Reuzen in Antwerpen*. Antwerpen, Museum aan de Stroom.
- Deseure, B. 2021: *Revolutie in Antwerpen - de aquarellen van Pierre Goetsbloets (1794-1797)*. Antwerpen, Ludion.
- Ducastelle, J.-P. en L. Dubuisson 2010: Keer weer om: zes eeuwen reuzen en ommezingen. *Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen*, 48 (2), p. 1-40.
- Grietens, J. 1924: *De Reuzen van Borgerhout*. In J. Grietens, Van Reuzen en Menschen. Met pentekeningen van Stan van Offel. Antwerpen, Uitgever L. Opdebeek, p. 7-19.
- Linden, van der, R. 1986: *Reuzen in Vlaanderen: volksleven van vijf eeuwen*. Aartselaar, Vlaams Boekenfonds.
- Mannaerts, R. en J. Vanes, 2017: *Deurne, Sint-Fredeganduskerk*. Geraadpleegd op 19 oktober 2023 van <https://topa.be/wp-content/uploads/Beschrijving-Sint-Fredegandus-Deurne.pdf>
- Moors, S. en E. Depreeuw (eds) 2012: *Reuzen in de klas*. Een muzische map voor de kleuter- en basisschool. Borgerhout, Reuzenjaar vzw & De Dagen.
- Nonneman, M. 1973: *Oud-Borgerhout in oude prentkaarten*. Zaltbommel, Europese Bibliotheek.
- Nooyens, F. 1982: *Geschiedenis van Deurne - Deel 2 (van 1648 tot heden)*. Deurne, Gemeentebestuur van Deurne.
- Oversteyns 2001: 'De Pediking van de heilige Fredegandus'. *Onderweg (Ledenblad St-Fredegandusgezellen)*, december 2001, p. 21-22.
- Pittoors, J. 1959: *De Reuzeommezing van 1959*. 't Lauwerkranske jaargang 2, nr. 5, p. 107-110.
- Pittoors, J. 1961: *De Reuskens van Borgerhout*. In: *Borgerhout 125 jaar*. Borgerhout, Gemeentebestuur Borgerhout.
- Prims, F. 1936: *Geschiedenis van Borgerhout 1836-1936*. Borgerhout, De Mulder.
- Stockmans, J.B. 1975: *Deurne en Borgerhout sedert de vroegste tijden tot heden*. Antwerpen, C. de Vries-Brouwers, p.v.b.a. (herdruk van Stockmans, J.B. 1896-1899: *Deurne en Borgerhout sedert de vroegste tijden tot heden* [3 delen]. Brecht, Stoomdrukkerij L. Braeckman).
- Van Bulck, G. 1999: Berchem. In M. van der Laan et al. (eds.): 'Waar is de Tijd' Antwerpen in de 20e eeuw. Zwolle, Uitgeverij Waanders, p. 835-854.
- Van Bulck, G. en G. Janssens 2013: *De Zwaan in de Borgerhoutse Ommegang*. Heemkundig handboekje voor de Antwerpse Regio, jaargang 61, nr. 1, p. 17-27.
- Verschroeven, O. 1961: *De Reuzenommezing van Borgerhout*. Ongepubliceerd manuscript, privécollectie Geert Janssens.
- Verschroeven, O. 1989: *Borgerhout onder Deurne*. Borgerhout, Feestkomitee Borgerhout onder de auspiciën van het Stadsbestuur van Antwerpen.
- Verschroeven, O. en J. Pittoors 1962: *De Reuskesommezing van Borgerhout 1712-1962*. Uitgave van de Heemkundige Kring van Borgerhout, Brochure-reeks 3, Borgerhout.
- Vijver, F. van de 1972: *Borgerhout in oude prentkaarten*. Zaltbommel, Europese Bibliotheek.

INTERNET

- *Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Gemeentehuis van Borgerhout*. Geraadpleegd op 4 juli 2023 van <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/11235>.
- *Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Parochiekerk van Onze-Lieve-Vrouw ter Sneeuw*. Geraadpleegd op 27 juni 2023 van <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/11199>
- Wikipedia. *De vrije encyclopedie 2023: Baljuw*. Geraadpleegd op 9 juni 2023 van <https://nl.wikipedia.org/wiki/Baljuw>.
- Wikipedia. *De vrije encyclopedie 2019: Menuet (dans)*. Geraadpleegd op 1 juli 2023 van [https://nl.wikipedia.org/wiki/Menuet_\(dans\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Menuet_(dans)).
- Wikipedia. *De vrije encyclopedie 2022: Momus (mythologie)*. Geraadpleegd op 1 juli 2023 van [https://nl.wikipedia.org/wiki/Momus_\(mythologie\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Momus_(mythologie)).
- Wikipedia. *De vrije encyclopedie 2023: Reuskens van Borgerhout*. Geraadpleegd op 27 juni 2023 van https://nl.wikipedia.org/wiki/Reuskens_van_Borgerhout.

ANDERE BRONNEN

- Felixarchief Antwerpen: bundel 1151. Processtukken van de reuzenommezing 1727-1728.
- Rijksarchief België: Bundel 25.167. Het dorps huis van Borgerhout, genaamd Reuzenhuis.
- Rijksarchief België: Plakkaten van Brabant, deel VI, p. 348 en processtukken over Reuzenommezing.
- Rijksarchief België: Reg. 106-108. Kapelrekeningen van Borgerhout.

MEMO

Een greep uit het archief...

RABILIA

NAWOORD VAN DE REUZEN VZW

Deze Stadschroniek werd geschreven op initiatief van De Reuzen vzw, sinds 2013 de feitelijke organisator van de Reuzenstoet van Borgerhout en andere initiatieven die leven geven aan de Reuskens. Met veel ambitie en enthousiasme willen we via de Borgerhoutse reuzentraditie bouwen aan een inclusieve en warme samenleving waarin betrokkenheid, creativiteit en verbeelding centraal staan. Bij dit gemeenschapsvormend project willen we zoveel mogelijk mensen betrekken.

Via uiteenlopende activiteiten en evenementen werken we een heel jaar lang toe naar de feestelijke en kleurrijke Reuzenstoet. Alle inwoners en

verenigingen van Borgerhout en omstreken worden uitgenodigd om eraan deel te nemen en mee te feesten. Zo zorgen we ervoor dat de reuzentraditie aansluiting blijft vinden bij zowel de bestaande als recente inwoners van dit district.

Met onze scholenwerking bereiken we quasi alle Borgerhoutse kinderen (en via hen ook hun ouders en grootouders). We hopen zo bij enkele leerlingen ook het reuzenzaadje te planten opdat zij over enkele jaren – wanneer ze zelf even groot zijn als onze Reuskens – goesting hebben om deze traditie verder te zetten en er hun stempel op te drukken. Want een traditie overleeft maar wanneer ze

meegaat met haar tijd. Nog meer jongeren betrekken we via Borgerhoutse jeugdorganisaties, aan wie we vroegen de oude compleet verwaarloosde praalwagens in ere te herstellen. Moeilijk bereikbare doelgroepen zetten we actief in bij de organisatie en begeleiding van de Reuzenstoet. Zowel onder de stewards, de begeleiders en de stoetlopers trachten we een representatieve afspiegeling van de huidige inwoners van Borgerhout te creëren.

Zoveel verschillende inwoners, zoveel verschillende verhalen! Elk jaar moedigen we verenigingen en organisaties aan om hun verhaal en identiteit te verbeelden via een eigen reus. We begeleiden hen gedurende het hele maakproces. Via ons project Maak Je Eigen Reus kregen de voorbije jaren tientallen gemeenschappen in Borgerhout de kans zich op een laagdrempelige en waarachtige manier te tonen tijdens de stoet. Die wordt daarmee een hoogdag waarop de verschillende gemeenschappen in het superdiverse Borgerhout zichzelf én elkaar fêteren. Kleine mensen maken grote dingen, letterlijk en figuurlijk.

We zorgden ervoor dat de Reuskens doorheen het jaar ook meer uit hun kot kwamen dan enkel tijdens de Reuzenstoet. Een weloverwogen keuze om de Reuskens meer zichtbaar te maken in het openbare leven. Vandaag kan je Reuskens ontmoeten tijdens verschillende evenementen. Dit vergrootte hun bekendheid en liet hen uitgroeien tot ambassadeurs van het Borgerhoutse gemeenschapsleven. Want wanneer de Reuskens buiten komen, is het feest!

Als kers op de taart zorgt een eigentijdse communicatie met gerestylede reuskensfiguren voor een frisse en herkenbare vormgeving. Zowel digitaal als in onze communicatie op papieren dragers trekken we deze lijn door.

Net zoals bij vele andere prachtige Reuzenstoeten in onze contreien gaat onze stoet om veel meer dan het schouwspel van één dag. De maatschappelijke

impact reikt veel verder dan het hier en nu. Met het inzetten op een jaarwerking en de reuzenstoet als feestelijke hoogmis kan dit erfgoed aan vele maatschappelijke doelen bijdragen: gemeenschapsvorming, onderwijs, cultuur, toerisme, ambacht, maar ook competenties als creativiteit, respect voor de ander, samenwerking of taalverwerving en belangrijke menselijke ingrediënten zoals zelfvertrouwen, zich deel voelen van de samenleving en een inzicht krijgen in onze geschiedenis. Zo is de stoet een diamant met vele facetten die hopelijk nog lang zal blijven schitteren.

Ondanks de erkenning die De Reuzen vzw kreeg met de Ultima Cultuurprijs en de Canon van Vlaanderen blijft de toekomst van de Borgerhoutse Reuzenstoet echter fragiel vanwege een eerder beperkte structurele ondersteuning. Op dit moment kan De Reuzen vzw één halftijds betaalde professional in dienst nemen dankzij de steun van het district Borgerhout. Ter vergelijking: de reuzennommgang in Dendermonde, een stad vergelijkbaar in omvang met Borgerhout, beschikt over een budget dat vier keer zo groot is – een verschil dat zij uiteraard hebben verdiend en van harte gegund is. Zonder bijkomende steun zal het evenwel niet mogelijk zijn onze huidige manier van werken vol te houden, laat staan uit te bouwen.

We blijven dankbaar voor de erkenning die we de afgelopen jaren hebben ontvangen en het vertrouwen dat in ons gesteld is om de rijke reuzen traditie in Borgerhout voort te zetten. Vandaag kunnen we met trots zeggen dat er vele mensen de Reuskens in hun hart dragen. Als een bescheiden vzw blijven we actief op zoek naar structurele partners die dit prachtige project willen omarmen en financieel willen ondersteunen, zowel vanuit de commerciële sector als vanuit de publieke sfeer. Samen kunnen we de traditie van de reuzen levend houden en laten floreren en zo gemeenschapsopbouwend werken.

DANKWOORD

De Reuzenstoet en alle andere projecten met de Reuskens van Borgerhout zijn maar mogelijk dankzij de gewaardeerde hulp van velen. Daarom een welgemeend woord van dank van De Reuzen vzw aan:

- Alle reuzendragers sinds 1712
- Alle dansmeesters, schenkers, muzikanten
- Alle paardenmenners
- Alle reuzen
- Alle reuzengroepen
- Alle deelnemers aan de stoet
- Alle vrijwilligers die de stoet mee organiseren ('team stoet')
- Alle andere vrijwilligers die de stoet mee mogelijk maken
- Alle scholen uit Borgerhout lager onderwijs
- De vijf dienstencentra van Borgerhout
- Partnerorganisaties: BoHo 2140, Jes, Kras, Samen op straat, Zonderwolk, Saamo, Borgerhub, Madame Fortuna, Vreugde en Vermaak, 't Werkhuys, Rataplan, Zermatt, Kunst Z, Kopspel, Trix, Vak atelier, De Roma, Mombasa, Chams, Karrenmuseum, Hogeschool AP, Hogeschool Kdg, Atlas Antwerpen, Cortina, Willibies, seingevers, Tarmac, de Griffier, het Reuzenhof, 't Akkoord
- Belangrijke locaties langs het parcours: De Groendienst, Gitschotelhof, de winkeliers van de Gitschotellei, de Paroza, de Tuinwijk, Mariagaarde, de Centers, de winkeliers van de Turnhoutsebaan, het Laar en de kerk Onze-Lieve-Vrouw-Ter-Sneeuw, de horeca op het Moorkensplein
- Bestuurders De Reuzen vzw: Stef Lauwers, Guy Redig, Guy Swaegers, Zohra Othman en Koen Lamberts
- Huidig districtsburgemeester: Marij Preneel als waarnemend lid bestuursorgaan De Reuzen vzw

- Ex-bestuursleden De Reuzen vzw: Axel de Schrijver, Roger Koreman, Frans Teuchies, Geert Janssens, Griet Vermeesch, Richard Bovy, Tina Van de Moortel, Meryem Kilic en Peter Jan Van Mieghem
- De Algemene vergadering van De Reuzen vzw
- Ex-districtsburgemeesters: Wouter van Besien, Stephanie van Houtven
- Coördinator De Reuzen vzw: Wietse Vermeulen
- Vormgeving De Reuzen vzw: Oeyen & Winters
- Website De Reuzen vzw: Hans Spooren
- Medewerkers en freelancers: Ems Depreeuw, Freija Bosmans, Heleen Fivez, Patricia Van de Velde, Koen Huybreghts, Elisabeth Vermeulen, Marie Couwenberg, Amazonia Monguya, Zahra Eljadid, René Withagen, Nelly De Raeymaekers
- Onze creatieve bouwers: Guy Swaegers, Studio Kuurjeus, Francisco Manzano, Joris Festjens, Leen Bogaerts, Geneviève Hardy, Joke van de Castele
- Projectmedewerkers: Jo Jochems, Lies van de Burie, Roxette Chikuo, Abena Biney, Arbi El Ayachi, Marieke Dilles, Tine Joris, Hind Eljadid, Zahra Eljadid, Johan Petit, Jaouad Alloul, Pieter Embrechts, Michael Pas, Herman Verbruggen, Amara Reta, Gert Jochems
- Stad Antwerpen, de betrokken stadsdiensten
- District Borgerhout, voor het initiatief en de structurele steun, de medewerkers van het district
- Dank aan alle fotografen die gezorgd hebben voor inspirerende beelden van onze Reuskens en Reuzenstoet: Dries Luyten, Frederik Beyens, Jeroen Broeckx, Mahmoud Al Azziwi, Noortje Palmers, Paulien Verlackt, Saskia Vanderstichele, Siegfried Dehing, Victoriano Moreno, Wilbert van Cromvoirt, Bert Stephani.

Uitgave van De Reuzen vzw in samenwerking met Heemkundige kring Gitschotelbuurschap vzw en de gewaardeerde steun van ErfgoedLab Antwerpen.

WORD DEEL VAN ONZE ERFGOEDGEMEENSCHAP

Heb jij na het lezen van deze stadskroniek ook goesting om een eigen reus te bouwen of mee te werken als vrijwilliger? Je kan ons contacteren via:

De Reuzen vzw
Turnhoutsebaan 92
2140 Borgerhout
info@Reuzenstoet.be
www.reuskens.be

**BLIJF OP DE HOOGTE VIA
ONZE FACEBOOK PAGINA**

DEZE STADSKRONIEK WERD GESCHREVEN DOOR:

MARC SPRUYT

Marc Spruyt is auteur van 'Reisgids Borgerhout' en co-auteur van de stadskroniek 'Boho2140' over de Turnhoutsebaan. Hij ontvangt gasten uit heel de wereld in zijn B&B Borgerhouse op het Moorkensplein (met prachtig uitzicht op de Reuzenstoet!) en gidst met plezier groepen door de meest verrassende plekjes van Borgerhout.

KARIN VANHEUSDEN

Karin Vanheusden woont sinds 1990 in Borgerhout en schrijft ongeveer even lang voor Gazet van Antwerpen. Ze heeft de Reuskens voor het eerst zien dansen begin jaren '90, de moeilijke jaren van de Reuzenstoet, en heeft sindsdien geen enkele editie overgeslagen. Ook in haar verslaggeving voor de krant heeft ze de Reuskens op de voet gevolgd.

PAUL DE WYNGAERT

Paul De Wyngaert: woonde zijn hele leven op de radio, sinds enkele jaren in Borgerhout en mocht tientallen Reuzenvrienden interviewen.

KOEN LAMBERTS

Koen Lamberts is sinds 2018 een geëngageerd voorzitter van De Reuzen vzw en nam voor dit boek naast enkele interviews een groot deel van de algemene en praktische coördinatie op zich.

SUZY BERTELS

Suzy Bertels: Fiere Borgerhoutenaar, fan van de reuskens en van stadskronieken! Was een manusje van alles voor deze kroniek die haar ondersteunend steentje bijdroeg waar nodig! Heeft genoten om op deze manier het verhaal, de magie en de vrienden van de reuskens van dichterbij te leren kennen.

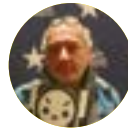
WIETSE VERMEULEN

Heeft een hart voor reuzen sinds hij in 2010 de Kleine Reuzin van Royal de Luxe mee tot leven mocht wekken als Lilliputter. Als reuzenvriend en meubelmaker bouwde hij nadien nieuwe reuzen voor de 300ste reuzenstoet in Borgerhout in 2012. Dat werd niet alleen een succes, het was ook zo leuk dat hij zich sindsdien als vaste coördinator met veel enthousiasme inzet voor de Reuskens van Borgerhout, de reuzenstoet en alle bijhorende projecten - waaronder dus ook deze Kroniek.

PATSY VAN TILBORGH

Uitbaatster van brasserie Reuzenhof. Hield zich voornamelijk bezig met het afnemen van enkele interviews. Is één van de grootste fans van onze 4 Reuskens en houdt van het reilen en zeilen van de Turnhoutsebaan.

DIMITRI DE LOECKER

Is vierde generatie Borgerhoutenaar en werkzaam als Paleolithisch archeoloog aan de Universiteit Leiden (Nederland). Hij is bestuurslid van de Heemkundige Kring Borgerhout (Gitschotelbuurschap vzw) en van de voetbalclub K. Tubantia-Borgerhout V.K. Vond het een eer om aan dit project te mogen meewerken en schreef samen met Geert Janssens het geschiedkundige stuk 'De dansende Reuskens van Borgerhout: beknopte historische schets.'

LENNERT DE CLERCQ

Lennert is 16 jaar en een Borgerhoutenaar in hart en nieren. Geschiedenis (ook de Borgerhoutse) is zijn thuis. Hij heeft zich dus mee over dat domein ontfermd.

GUY REDIG

Guy Redig speelt, leeft en werkt meestal gelukkig in Borgerhout.

COLOFON

Lang leve de Reuskens

Stadskronieken zijn erfgoedverhalen over Antwerpen en de Antwerpse districten, verzameld en geschreven door een groep bewoners of een vereniging. In een Stadskroniek tekenen zij zelf een stukje stadsgeschiedenis op. ErfgoedLab Antwerpen begeleidt hen daarbij.

Meer informatie?

Kijk op antwerpen.be/stadskronieken

Auteurs: Marc Spruyt, Paul De Wyngaert, Karin Vanheusden, Koen Lamberts, Suzy Bertels, Dimitri De Loecker, Wietse Vermeulen, Patsy Van Tilborgh, Lennert De Clercq, Guy Redig

Cover & illustraties: Oeyen & Winters

Lay-out: Lander De Coster

Wettelijk depot: D/2023/0306/93

V.U.: Koen Lamberts, Turnhoutsebaan 92, 2140 Antwerpen

Druk: Albe de Coker

Disclaimer: De meningen die in de interviews worden geuit, zijn die van de geïnterviewden en niet noodzakelijk die van de redactieleden of de uitgever van deze kroniek.

Vlaanderen
verbeelding werkt